

2023/6 • XXX. évf. 6. szám

Ára: 800 Ft

FOLKMA³⁰GAZIN

A TARTALOMBÓL:

4. Sára Feri: „Térj meg, ember!”
Redő Júlia
5. A kétely felfüggesztése
Kiállítás a Néprajzi Múzeumban
6. Beszélgetés Lovász Irénnel
Grozdits Károly
10. Levél Barátomnak
Kiss Ferenc
12. MAGTÁR – SZÉKI SOÓS JÁNOS ROVATA
Burgyán Attila novellái
14. A matyó népviselet... – 3. rész
Murányi Márta Anna
18. Köszönöm, Tanka Mariska...!
Iancu Laura
20. TALLÓZÓ – „Igézet ne fogja...”
Fazakas István és Székely B. Magdolna
P. VAS JÁNOS ROVATA
22. Nagy Károly Zsolt: Kunkovács
Tűskés Tünde recenziója
23. FOTÓGALÉRIA
Kunkovács László képei
27. Miért bolyong a Hold
Ír nomád népmesék
30. A Molnár-technika...
Busai Norbert – Ónodi Béla
32. Beszélgetés Salamon Józseffel
Antal-Ferencz Ildikó
36. MOLDVAI CSÁNGÓ NÉPMESÉK
Az okos lány
KÓKA ROZÁLIA SZOROZATA
38. A Muharay-s „jó gyakorlat”
Juhász Katalin
41. Táncházak Éjszakája 2023
Orbán Miklós képriortja
42. ÉTELEK – HAGYOMÁNYOK
Karácsonyi ízportya európai tájakon
Juhász Katalin
46. Sue Foy angol nyelvű ismertetője

Magyarszovát népzeneje

Vintila Márton primás dallamai

BEVEZETÉS

A mezőségi Magyarszovát Jagamas János, Kallós Zoltán és mások gyűjtéseinek köszönhetően régóta kiemelt helyen szerepel a népzenei előadók repertoárjában és a népzene-t néptáncot kedvelők körében. Az 1970-es évek elején indult Kárpát-medencei folklórmozgalom jeles előadóinak, zenekarainak lemezein már viszonylag hamar, az 1980-as évektől találunk rövidebb-hosszabb magyarszovátai összeállításokat, a Muzsikástól a Bodzafán át a Téka együttesig, napjainkra pedig szinte elengedhetetlen a szovátai dallamok ismerete a népi énekesek, furulyások vagy vonósok számára. Némi vizsgálódás után az is hamar kiderül, hogy az elmúlt ötven év publikált népzenei felvételei között kiemelkedően magas a szovátai összeállítások száma. [A Hagymányok Háza oldalán található „Publikált hangzó kiadványok” katalógusában 2023 őszén összesen 223 magyarszovátai hangfelvétel található. Ezt a mennyiséget csupán négy település – Klézse, Lészped, Ördögösfüzes és Szék – múlja felül.] Ennek ellenére a mai napig nem jelent meg olyan népzeneoktatást segítő kiadvány, amely Magyarszovát énekes és hangszeres dallamait gyűjti egybe, kottás lejegyzésekkel, a stílusos előadásmódra vonatkozó szakmai tanulmányokkal, fényképekkel és eredeti hangfelvételekkel kiegészítve. Ezt a hiányt pótolja a Hagymányok Háza „Hangszeres népzenei példatár” sorozatának jelen kötete, melynek törzsanyagát Vintila Márton „Szél Marci” primás dallamai adják. De miért éppen Szél Marci? – kérdezhetné valaki. A magyarszovátai hangszeres gyűjtések közel hatvan évet ölelnek fel, azok egy részén a helyi muzsikások mellett már másik mezőségi településről oda-költözött, vagy közeli településről áthívtott zenészek is játszanak, akik játékában keveredhetnek a különböző falvak előadói stílusjegyei. Ezért esett a választás Vintila Mártonra, akinek játékát Kallós 1962 és 1978 között több alkalommal is felvette, és akit Huszár János mellett a leghitelesebb szovátai hegedűsnek tekinthetünk. Ő azonban számos jellegzetes, a táncházakban is népszerű dallamot nem játszott hangszeresre, ezért a repertoárját bemutató jelen kötet kiegészült Maneszes Márton és Radák János hegedűs néhány dallamával is.

Mibó Attila – Árendás Péter – Nyitrai Marianna: Magyarszovát népzeneje – Vintila Márton primás dallamai. Hagymányok Háza, Budapest, 2023

Magyarszovát páratlanul gazdag énekes hagyománnyal is rendelkezik, az énekesek megőrizték a régies előadásmódot, a dallamok között pedig nagyszámú régi stílusú található. A sok vokális és instrumentális felvételnek köszönhetően a település abból a szempontból is kiemelkedik a belső-mezőségi falvak közül, hogy a hangszeres dallamok egy jelentős részének létező vokális párhuzamát is sikerült rögzíteni. Ez lehetővé tette, hogy olyan komplex kiadvány szülessen, amelyben egy-egy dallam énekes és harmóniai kísérettel ellátott hegedűs lejegyzése párhuzamosan jelenik meg, és a hangzó mellékletben is együtt hallgathatók meg ezek a felvételek. Ez nagyban segíti a hangszerjátékosokat a dallamok helyes értelmezésében, a főhangok és a hangszeres díszítőhangok, figurációk megkülönböztetésében, segítheti a hegedűst egy-egy lassú dallam szövegszerű előadásában. A kötet alapjául Kallós Zoltán gyűjtései szolgálnak, ezek egészülnek ki leginkább a táncházak gyűjtők későbbi felvételeivel. A kötet szerzői pedig mindannyian szerelmesei a magyarszovátai népzeneinek, előadóművészként és pedagógusként évtizedek óta behatóan foglalkoznak a település különleges zenei örökségével.

Árendás Péter

Címlap: Cseh Tamás (1943–2009) énekes (indián neve: „Füst a szemében”) – fotó: Kunkovács László (indián neve: „Fehérlő bundájú grizli”) | **Belső borító:** Domokos Pál Péter (1901–1992) néprajzkutató – fotó: Kunkovács László

Sára Feri: „Térj meg, ember!”

Sára Ferenc „Firitől” búcsúzzunk ezzel az Öregek bálján készült gyűjtésével. Nem azért választottuk épp ezt, mert különleges gyimesi táncfigurákat kínál, vagy a tündöklő táncos tehetségeket ragyogni láthatnánk rajta. Talán stílusosan, még bizony itt-ott technikai hibás is a felvétel. Az azonban egészen nyilvánvaló, hogy ebben a teremben együtt hullámszik a táncban és a zenében mindenki. Egész életek munkában és mulatságban összeszokott mozdulatai lüktetnek együtt. [Az írás a hagyományokhaza.hu weboldalon jelent meg 2023. október 10-én. A hivatkozott gyűjtés linkje: folkloredb.hulfdb/mviewer.php?gyid=A03AA5A8-51DB-40CE-AE24-BF7133BF7318]

Sára Ferenc (1961–2023) – fotó: Farkas József

Feri azt a táncot, amibe beleszeretett, nem csak megtanulni, élvezni, megmutatni, tanítani akarta. Tudta, hogy a muzsika és a tánc egy az emberekkel és azzal az élettel, amit ők élnek. Ő együtt lenni, együtt élni akart. Élteni és visszatáplálni akart. Minden mást el tudott engedni ehhez. Oda akart menni, ahol a lassú magyaros csendességét, egyszerűségét, a sebes röptét, a kifacsarodott tartásban is konokul pontos ropogtatását mindennap, minden szóban, minden fejszecsapásban élheti... és szárnyai alatt ezek a kisöregék – a hagyományörzők – találkozni tudtak a világgal: átélhették és megérthették, hogy a legszemélyesebb mozdulataik és a hang, amit örömben vagy bánatukban ki tudnak adni, micsoda kincs és ajándék! Olyan hagyaték ismerői, amelyet hivatásuk átadni a saját utódaiknak és a világnak. Feri, és párja, Zsuzsi szárnyai alatt még épp eltanulhatták a muzsikálás csínját-bínját a nagy öregektől a fiatalok, és itt is ők húzzák az idős táncosoknak a talpalávalót. Hogy micsoda eleven világ ez, azt megízlelhetjük ebből a felvételtől. Aki foglalkozott valaha is gyimesi zenével, táncsal, az tudja, hány olyan rendkívüli gyűjtés létezik – akár Feri neve nélkül is –, amely az ő szervezése és karizmatikus egyénisége nélkül nem jöhetett volna létre.

Eszembe jut – merthogy annyira jellemző – egy előadás, amit Feri szervezett és rendezett Pulika János és zenésztársai halálára „Térj meg, ember!” címmel az Állami Népi Együttes, ma Hagyományok Háza színpadára. Meghívott vagy tíz pár táncost és sok-sok zenészt szerte az országból, akikről tudta, hogy szeretik, tisztelik, járják a csángó táncokat, teljes szívből muzsikálják ezt a zenét. Az egész estés előadás próbája két hétvége volt, és abból állt, hogy elmondta,

milyen sorrendben tervezte megeleveníteni a táncokat a színpadon apróktól, héjszákon át, a férfi és a páros táncokkal. Majd intett a zenészeknek, és egész álló nap táncoltunk, akár egy bálban, szabadon, összefőve, összeforrva. Az előadáson telt ház, lement az első rend, a közönség tapsol. Jön a következő: ismét gyimesi. Érződik a csodálkozás, főleg akkoriban, mikor a mozaikműsorokhoz szokott közönség most egy másik vidék táncára, viseletére volt felkészülve. Azért a rend végén ismét taps, bár talán már az udvariasság is érezhető benne. Majd újra felsírnak a hegedűk, és dongani kezdenek a gardonok, és a színpadról senki nem megy ki: marad a gyimesi „helyszín”. Most már halk fészkelődés, pusmogás hallatszik, értetlenség, elégedetlenkedés hangjai: mi ez? De mi táncolunk, egyre mélyebbre úszva a világban, a zenében, az érzésben, amit egy „szám” alatt nem tudtunk volna megidézni. A közönség soraiban érezhető a beletörődés, az elengedés, az ismert, a megszokott, a tudattalanul is elvárt elengedése, és a megérkezés abba, ami VAN.

Amit nem csak látni és hallani, de érezni, megérezni lehet: ideje van a keservesnek, ideje van a lassú magyarosnak, ideje van az összes egyszerű kis „aprótáncnak”, a férfiak lánctáncainak... Elutazunk. Együtt az egész nagy terem, a színpadon és nézőtérén lévőek mind, a patakok mellé, a legelők mellé, a zenészpadra kuporodva Halmágyi, Zerkula, Gizi néni és a többi görnyedt hátú, fel-felkacagó kisöreg mellé, a hideg, fapadlójú termet saját táncunkkal belehelve, egymás mellett átmelegedve. Ez volt Sára „Firi” elgondolása a tánc lényegéről. *Át-élés* – ez a szó jut most Feriről eszembe.

Redő Júlia

A kétely felfüggesztése – A művész tekintete 1.

Albert Ádám, Kristóf Krisztián és Trapp Dominika kiállítása – 2023. 11. 30. – 2024. 06. 22.

Albert Ádám, Kristóf Krisztián és Trapp Dominika képzőművészek a Néprajzi Múzeum meghívására három éven keresztül dolgoztak együtt múzeumi kutatókkal. A szemináriumok, raktárbejárások, közös elvonulások és intenzív párbeszéd eredményeként múzeumi témákat, kortárs kérdéseket, gyűjteményi tárgyakat és saját alkotásokat építettek össze: egy-egy installatív művészeti munkába, végül egy összehangolt térbe, „A kétely felfüggesztése” kiállításba. A tárlat egyúttal első epizódja a Néprajzi Múzeum MaDok programja által indított „A művész tekintete” című, a 2024 májusában nyíló állandó gyűjteményi kiállításához kapcsolódó sorozatnak.

*

A Néprajzi Múzeum 1872-es alapítása óta gyűjti, archiválja és óvja a magyarországi, az európai és Európán kívüli közösségek kulturális emlékeit. Azóta gyűjtők, utazók, természet- és társadalomtudósok – etnográfiai – tekintetén keresztül nézi és mutatja a világot. A gyűjtemény alapja a tárgyak hétköznapi funkciója, emellett azonban a kezdetektől tetten érhető az esztétikai szemlélet: a tárgyak és a képek „szépként”, művészetként való olvasása. De miként néz minde erre a kortárs művészet, a kortárs jelenségekkel és gondolatokkal dolgozó művész? Milyen tárgyakat, jelenségeket, fogalmakat és műfajokat tart izgalmasnak a saját nézőpontjából? Mire függeszti tekintetét? Milyen világot épít ebből? Ezekre a kérdésekre kínál válaszokat a „Művész tekintete” című sorozat, lehetőséget teremtve arra is, hogy a művészet és az etnográfia inspiratív együttműködésből, kölcsönhatásból új alkotások jöjjenek létre.

A projekten belül megvalósuló, az első műalkotásokat bemutató kortárs művészeti kiállítás címe, „A kétely felfüggesztése” leginkább a színházi irodalomból ismert fogalom, arra utal, ahogy megpróbáljuk felfüggeszteni a bennünk rejlő kétséget az élvezet és az élmény kedvéért. Az igazság látszata felszabadítja a képzeletet a színház, az irodalom, a film mellett a múzeumban is. Mindez azonban nem zárja ki annak a lehetőségét, hogy benézzünk a színpalak mögé. Erre vállalkoztak a kiállító művészek is. A kutatás- és dialógusalapú időszaki kiállításban két kurátor és három képzőművész dolgozott együtt azon, hogy felfüggeszsen minden bennünk rejlő kétséget, ami csak kialakulhat egy múzeumi kiállításban – az élvezet és az élmény kedvéért. A kiállítás kulcstémái a táj, az állatok és az emberek találkozásai, az ismerhető valós és a nehezen megismerhető fiktív történetek, illetve a rituális és mágikus tárgyak mögött rejlő sejtett világok ábrázolása. A kutatás terepe a múzeum gyűjteménye, célja a műtárgyakból kibontható – gyakran ismeretlen – tudás művészi megformálása.

Albert Ádám „A halhatatlanok hajója” című műve egy fából megépített, dioráma funkciójú, vetített képes háttérrel, három életnagyságú szoborból, múzeumi műtárgyakat bemutató múzeumi installációból és egy animált videómunkából áll. Az alkotás kiindulópontjai a Néprajzi Múzeum Ázsiagyűjteményében található kínai gyökérszobrok. Az animáció és az installáció centrumában múzeumi műtárgyak állnak: a Hopp Ferenc Ázsiai Művészeti Múzeumtól kölcsönzött halhatatlanok hajója, egy kínai porceláncsésze és egy keleti ihletésű európai festett csempé. A vizuális asszociációkra és a történetmesélésre épített mű a mágikus erejű, szellemeket és halhatatlanokat ábrázoló múzeumi tárgyak történetét gondolja tovább.

Fotó: Incze László / Néprajzi Múzeum

Kristóf Krisztián „Mágikus analfabetá” című alkotása a múzeum Ausztrália gyűjteményében található, Róheim Géza által gyűjtött csurungákra épül, annak ellenére, hogy ezek közül egy sem lesz látható a kiállításban. A csurunga szakrális tartalma és a tárgyak felületén látható szimbólumrendszer még ma is bőven ad feladatot a kutatóknak. Olyan szimbolikus és mágikus jelekről van szó, melyeket csak a beavatottak tudnak teljes biztonsággal olvasni, mindenki más számára olvashatatlanok, így teljes egészében soha nem megfejthető tárgyak. Kristóf Krisztiánt a csurungákból kiindulva, ahhoz szüntelenül visszatérve épp ez az írni és olvasni nem tudás, ennek gondolati és kulturális tere érdekli: a mágikus analfabetizmus. Alkotása pedig egy olyan, nagy darabszámú dokumentum- és tárgykollekció, melyeket ő készített el a másolás mint eljárás segítségével.

Trapp Dominika „Az üregig szűkül minden ösvény” című projektjében az állatfogáshoz használt csapdákat választotta kiindulópontként. A csapda mint tudományos és metaforikus kiindulópont – és mint a kiállítótérben megjelenő gyűjteményi tárgy – az alkotás tartalmi és formai elemeit is meghatározta, a művészi alkotó folyamatban pedig egyfajta portállá vált ember és állat, technológia és táj, élet és halál között. Az alkotás több médiumot használ: múzeumi műtárgyakat, festményt és objektet, amelyek részlegesen múzeumi műfajokra is utalnak. Csapdába ejtett állatok nyomai, a csalogatás és a rabul ejtés hangjai, kifeszített állatbőrök és megfestett csapdák teremtenek hibrid diorámát a kiállítótérben – az autentikus élmény és a „húséges” környezet művészi megfogalmazásával, alkotói eljárások során születő fiktív tárgyak és történetek segítségével.

A kurátorok, **Frazon Zsófia** és **Wilhelm Gábor**, nemcsak bevezették a három művészt a Néprajzi Múzeum gyűjteményeibe és gondolkodásába, hanem a művek elkészítésével egyidejűleg muzeológusként beillesztették az alkotásokat az etnográfia, a kiállítás műfajának fogalomrendszerébe. A kiállítás így létrejött elbeszélő szótára – amellyel segíti az értelmezést –, olyan fogalomháló, amely nem lineáris, hanem hálózati formában szövi egybe a kiállítás műveit és történeteit, lehetőséget teremtve, hogy a látogató bárhol elkezdve – vízszintesen vagy függőlegesen összeolvassa – kibogozza a jól látható vagy éppen rejtett összefüggéseket. ■

A kimondott szó teremő erejébe vetett hit

Beszélgetés Lovász Irén népdalénekesel

Lovász Irén Kossuth-díjas népdalénekes, a néprajztudományok kandidátusa, egyetemi docens, aki a népdalok kapcsán nem csak a hangzás szépségére, de a hordozott tartalom mélységére is különös figyelmet fordít. A közelmúltban megjelent „Gyógyító hang” című lemezéről is beszélünk.

– Azok közé tartozol, akik a népdallal és a népi kultúrával nem az iskolában találkoztak először, s bár a Balaton vonzásában nevelkedtél, de a gyökereid távolabbra nyúlnak...

– Egy alföldi, nagykunsági parasztszaládból származom, a Kisújszállás és Dévaványa közötti tanyavilág volt az őseim otthona: Ecsefalva, Pusztacsecseg vidéke határozta meg édesanyám gyermekkorát. Nagyon sokat mesélt gyerekkori élményeiről és benyomásairól, a madarakról, a tájról, fákról-füvekről, az idillről, amiből a pusztában élő gyermek szabadsága fakadt. Nagyon nehéz élethelyzet lehetett, amikor a kommunizmus alatt a tanyát megszüntették, és nekik be kellett költözni a faluba. Olyasmi volt ez édesanyámnak, mint amikor a kicsikót karámba zárják, és korlátozzák a szabadságát. Ezzel együtt is megmaradt benne a szabad, gyermeki lelket a természet harmóniájával átitató tapasztalás. S ebben az éneklés a mindennapok természetes része volt.

Kétéves voltam, amikor a szüleim Siójutra, majd onnan Balatonszabadiba költöztek. Én az óvodát és az általános iskolát már Balatonszabadiban jártam végig. A gimnáziumot Siófokon végeztem el. Tehát, mióta az eszemet tudom, „somogyi lány” vagyok, de nem ment feledésbe, hogy „anyám kun volt”, és édesapám is. József Attilával egy napon születtem, s emiatt választottam a szege-di egyetemet, hiszen az József Attila nevét viselte. Egy ilyen kacskaringós, Alföld–Dunántúl–Alföld vonalon kezdődött az életem, ami aztán visszakanyarodott a Dunántúltra, hiszen az első lakásom a budai várnegyedhez köt.

– Ennek az útnak a során hol lett hangsúlyos az éneklés?

– Hároméves koromtól Ica óvá néni nekem adta az összes szólóéneket szerepet: Ircsike lett minden ünnepség szólistája. Mondta is anyukámnak, hogy Ircsikét írassa be a zeneiskolába. Anyukám ettől nem hatódott meg, mert nálunk mindenki szépen énekelt. Édesanyámból áradtak az énekek, mindenről volt dala, bármilyen élethelyzetre: örömrre, szomorúságra, ünnepre, vasárnapra, hétköznapra... Én beleszülettem abba, hogy az éneklés az önkifejezés természetes része, természetes kommunikációs eszköz. Annyira természetes, mint a lélegzés, és nem is igazán kapcsolódott az „előadáshoz”, azon kívül, hogy az óvá néni színpadra állított.

Meghatározó és számomra is fontos „fellépésem” volt négyéves koromban, karácsonykor, otthon, amikor egész estés műsort adtam a szüleimnek. Aztán tizenhárom évesen mégis kikötöttem a zeneiskolában. Talán azért, mert az arra bicikliző óvá néni ismételtén rákérdezett, hogy járok-e már zeneiskolába. Anyukám akkor azt gondolhatta, hogy ha az óvá néninek ez ennyire fontos, akkor érdemes lenne komolyan venni. Addig inkább a nyelvtanulás felé tereltek, mert az is jól ment, az orosz nyelvi versenyeket sorra nyertem. Aztán az angol tagozatos iskola is jól ment Siófokon, valamilyen ragadtak rám az idegen nyelvek.

– Milyen motivációból ad az ember négyévesen koncertet a szüleinek?

– Apukám talált egy kakukkos órát a padláson, azt kibelezte, lefestette, és csinált nekem egy babaszekrényt, amiben azokat a babaruhákat tarthattam, amiket édesanyám varrt. Ez volt az az ajándék, amit én egy egész estés koncerttel háláltam meg. Talán itt éreztem először azt, hogy az ének olyan érték, ami belőlem jön, s ami másnak ajándék lehet.

Lovász Irén (fotó: Cseke Csilla)

– ...és ezt a tapasztalást a zeneiskola sem rontotta meg.

– A zeneiskola inkább erősítette, hangsúlyozta ezt a tapasztalást. Először klarinétozni kezdtem, mert Simon Mihály azt mondta, hogy nekem „klarinetos kezem van”. Persze, így utólag azt gondolom, hogy ebben lehetett némi túlzás és játékos rábeszélés. Valószínűleg klarinétára nem volt jelentkező, vagy ez volt az a hangszer, amiből volt gazdátlan példány a zeneiskolában. Én elkezdtem klarinétozni Apáti János tanár úrnál, akitől nem csak klarinétozást tanulhattam, de azt is, hogy a zenei érzékenység, a zenei ízlés, a zenei szabadság és az ebből fakadó öröm mennyire fontos lehet egy gyereknek. Gyorsan bekerültem a fúvószenekarba, ahol megismerkedtem Bényei Tomival is, aki trombitált.

Indulásom másik fontos eleme a kórus volt, a Siófoki Kodály Zoltán Női Kar, aminek a vezetője Simon Kati volt, aki már az elején azt mondta, hogy „neked népdalos hangod van”. És a népdalfeldolgozások szólistáit fogva rám osztotta. Ő adta kezembe Domokos Pál Péter és Rajeczky Benjamin kétkötetes művét a moldvai csángó népzeneiről. Tőle kaptam meg az Együd Árpád-gyűjtéseket, amiket már magnetofonról is hallgathattam. Együd Árpád Siófokon is tanított, és a híres somogyi gyűjtéseit akkor kezdtem megismerni. Később az első lemezfelvételem is – az 1986-os Táncháztalálkozó-lemezen – egy Együd Árpád által gyűjtött buzsáki népdal volt, úgy kezdődik: „Zörög a cédrus a kertben...”.

– Siófok ezek szerint meghatározó volt a későbbi pályafutásod szempontjából.

– A siófoki Perczel Mór Gimnáziumban angol tagozatos osztályba jártam, barátom és osztálytársam volt Antal Miklós – aki most abban a gimnáziumban tanít –, velem együtt jártunk a szegedi József

Attila Tudományegyetemre. A gimnáziumban nagy hatással volt rám Bertalané Kószó Rózsa magyartanárunk, aki szintén Szegeden végzett, és nagyon sokat mesélt a szegedi élményeiről. Kószó Rózsa tápéi lány volt, és aztán én egyetemistaként sokat jártam Tápéra népdalokat gyűjteni. Bálint Sándor gyűjtéseit pedig a szegedi múzeumban tanulmányoztam.

– *Azt gondolnám, hogy Szegeden néprajz szakra jártál...*

– Pedig nem így volt. Magyar–oroszl szakra iratkoztam be, akkor már és még nem volt néprajz szak Szegeden. Bálint Sándor – akinek éppen most zajlik a boldoggá avatása – akkoriban halt meg, amikor Szegedre kerültem. 1979 szeptemberében kezdtem az egyetemet, és Bálint Sándor, a vallásos néphagyományok nagy kutatója 1980 májusában halt meg.

Az én szegedi mesterem az irodalomtörténész Ilia Mihály volt. Ő segített sokszor Erdélybe eljutni, s általa ismertem meg az erdélyi irodalom nagy képviselőit személyesen is. Nyelvjárastanárom küldött el Domokos Pál Péter bácsihoz, akinek a könyve már középiszolás koromban is olyan fontos volt nekem. Ő irányított először a Baranya megyében letelepedett moldvai csángókhoz, és ő mondta el azt is, hogy okosan, trükkökkel és álházban kell Moldvába mennem.

– *Azért ahhoz akkoriban kellett némi bátorság, ez inkább olyan „fiús” dolognak számított, nem?*

– Ez biztos, de valahogy mégis úgy alakult, hogy nagy felelősséggel – védve az ottaniakat és magamat is – vállalkoztam erre a hihetetlen feladatra. Nem is értem utólag, hogy honnan volt bennem ennyi merészség, felelősségtudat és komolyság. Isteni áldás, hogy sikeresek voltak ezek az utazások, és nem lett emiatt baja senkinek sem, és a gyűjtött anyag is hazakerült.

Később ledoktoráltam néprajzból, és megcsináltam a kandidátusi disszertációm *„Szakrális kommunikáció”* címmel, Erdélyi Zsuzsanna volt a mesterem, aki az archaikus népi imádságok nagy kutatója volt. Évekig dolgoztam a Néprajzi Múzeumban, a Széchényi Könyvtárban, a pécsi egyetemen voltam tanársegéd, aztán a Károli Gáspár Református Egyetemen folytattam a tanítást. Közben mindenfelé jártam gyűjteni, a Délvidéken, Szlavóniában gyűjtöttem azt a csodaszarvas éneket, ami a *„Világfa”* lemezen jelent meg. Felvidéken, Zoboralján is jártam, még beszélhettem azokkal az asszonyokkal, akiknek a szülei Kodálnak énekeltek. Jártam Erdélyben és voltam Lappföldön is. Gyűjtéseim, tapasztalataim nemcsak repertoáromat és lemezeimet gazdagították, de tudtam leadni hangzó anyagot az MTA-nak és a Néprajzi Múzeumnak is.

– *A nyolcvanas évek végén középiskolásként én Jáki Sándor Teodóz bencés szerzetes moldvai kalandjait hallgattam énekórán...*

– Ismertük egymást, Erdélyi Zsuzsa néninél többször is találkoztunk, s tudom, hogy ő is sokat járt azon a vidéken. Én 1980-ban voltam Moldvában először, a csíksomlyói búcsú zarándokaihoz csatlakozva.

– *Hogyan lehetett az akkori Romániában elkerülni a Securitate figyelmét és megúszni a lebukást?*

– Ahhoz, hogy biztonsággal lehessen Moldvában közlekedni, kellett egy kicsit románul tanulni, Szegeden a Mars – akkor éppen Marx – téri piacon meg lehetett venni azokat a *„kellékeket”*, amik jól jöhettek a határon, vagy örömet szerezhetek a moldvai csángó asszonyoknak. Fontos volt az öltözék, hogy ne úgy nézsek ki, mint egy magyarországi diák, hanem úgy, mint akármelyik hétköznapi romániai munkáslány. El kellett vegyülni, hogy senkinek ne szúrjak szemet, hogy ne tegyenek fel *„kellemetlen kérdéseket”*. A házigazdám kézzel-kézre adtak, így nem kellett egyedül lennem az utcán, ahol a figyelem rám irányulhatott volna. A moldvai magyar emberek nagyon figyelmesek és segítőkészek voltak.

– *Mindig sikerült megúszni a lebukást?*

– Volt néhány olyan alkalom, amikor majdnem lebuktam, s voltak embert próbáló helyzetek és körülmények. Néha úgy éreztem, hogy mégsem vagyok annyira vagány, mint gondoltam. Az például erősen megviselt, amikor harmadik hete csak zsíros puliszka volt szalonnás tojással... Az ember nyilván elfogadta, hiszen egyrészt nem is volt más, másrészt a háziak a sajátjukat osztották meg nagy szeretettel... De be kell vallanom, nem ehhez volt szokva a gyomrom. Aztán, amikor a somoskai templomban, életemben először láttam nyitott koporsóban a ravatalon egy halottat, akkor majdnem elájultam a karzaton. Az a legény, aki engem kísért, megfogott, hogy ne essek el, lekísért a karzatról, aztán kint meghempergetett a hóban, hogy magamhoz térjek. A nyiszlett, nyápic lány ott majdnem lebukott. De voltak még kemény helyzetek bőven, mondjuk, a román favágókkal a vasúton, vagy amikor a bákói buszpályaudvaron a földön kellett aludni, mert nem ment busz Pusztinába... Én meg akartam kérdezni vagy kérdeztetni, hogy miért nem megy, vagy mikor megy busz. A helyi bácsi mondta, hogy nem szokás ilyesmit megkérdezni, majd megy a busz, ha menni akar. Nagy lecke volt történelemből és politikatudományból a kiszolgáltatottság ilyesfajta megtapasztalása... Meg persze az emberségről és az egymásra figyelésről is sokat tanultam ezeken az utazásokon.

Nem is az hajtott, hogy adatokat gyűjtsek, vagy olyan népdalt találhassak, amit korábban még senki nem gyűjtött fel. Engem az érdekelt, hogy milyen az ember, akit a népdal éltet. Milyen az ember, aki a népdalt élteti? Nyilván ez nyelvészként is izgatott, s mélysegesen meghatott, hogy többszáz éves magyar nyelven beszélnek velem, és a Huszita Biblia nyelvét hallom a huszadik század végén megelevenedni.

Domokos Pál Péterrel akkoriban szorosan együtt dolgoztam, és nagyon sokat tanultam tőle, a moldvai csángók apostolatól. Bartóknak ő mutatta meg a moldvai népzeneét, 1938-ban ő hozta Budapestre az Eucharisztikus Kongresszus ürügyén azokat a moldvai csángó énekeseket, akikkel felvétel készült a Magyar Rádióban... S közben Bartók ott ült és élőben hallotta őket. Péter bácsi nekem nagyon fontos tanítómesterem volt, gyakran jártam a Budafoki úti lakásába, sokszor énekeltem az előadásain, sőt Szegedre is eljött előadást tartani a Móra Ferenc kollégiumba, ahol laktam. Közben magam is tartottam diavetítéssel színesített moldvai és zoboraljai úti- és élménybeszámolókat a diáktársaimnak.

– *Az első önálló lemezed a „Világfa” volt...*

– Igen, ennek elkészítésére a Nemzeti Múzeum kért fel, ez az anyag volt a honfoglalás milicentenáriuma készített kiállításuk kísérőzenéje. Persze, ennek volt előzménye. A pécsi egyetemről indulva szerveztem a diákjaimmal egy kutatóutat a horvátországi magyarok közé, Kórógyra és Szentlászlóra. Ott találtam meg azt a csodaszarvas éneket, amivel ez a történet elkezdődött. Akkoriban Jankovics Marcell művelődéstörténeti előadásait énekekkel illusztráltam, és egyszer, amikor Tihanyba utaztunk együtt, és az autóban énekelgettem ezt a dalt, Marcellnak megakadt rajta a füle. Aztán addig-addig kapacitált, míg Tihanyban, az apátság mellett egy fűtetlen, nádtető házban, egy zöld cserépkályha mellett állva felénekeltem a kedvéért. Ez a felvétel lett aztán a Jankovics Marcell által készített *„Magyar mondák”* sorozat emblemikus zenéje, minden epizód végén ez szólt. Ezt hallotta Révész László, a Nemzeti Múzeum régésze, aki megkereste a televíziós stábot, mondván, hogy kell neki ez az énekesnő a honfoglalásról szóló kiállításához. Aztán, amikor találkoztunk, akkor kiderült, hogy neki nem csak ez az ének kell, hanem egyórányi ilyen ének kellene. Így rendelték meg a kiállítás kísérőzenéjét, ami nem más, mint a *„Világfa”* című lemezem, amihez a zenét Hortobágyi Lászlóval készítettük.

Hortobágyi László annyira beleszeretett ebbe az archaikus népdalvilágba, hogy a végeredmény egy olyan virtuális zenei utazás lett,

amiben nagy szerepet kap a népzene túl a „mi lett volna ha...”. A lemezt nem várt fogadtatás és óriási siker övezte: megkapta a Német Zenekritikusok Díját, s itthon az első kiadást követte a második és a harmadik, kiadta még a Fonó is, és utána én is készítettem egy remix-kiadást...

– *Ha már felmerült Hortobágyi László neve, adódik a kérdés, honnan és hogyan választod ki a zenészeket, akikkel együtt alkotsz?*

– Általában projektekre szervezem a zenésztársaimat. Kezdetben, a szegedi évek alatt az ottani táncmuzsika együtteshez, a táncszoprot kísérelő Fabatka együtteshez csatlakoztam, és akkor ismerkedtem meg a Téka együttesrel, akikkel később sokat dolgoztam. Nemcsak énekeltem a Tékában, de tanítottam például a Téka-táborokban, turnéztunk együtt Svájcban és más helyeken is. Aztán Hortobágyi után jött a Makám együttes, mert amikor megnyertem a „Világfa” német kiadásával (Rosebuds In A Stoneyard; Erdenklang, 1996.) a Német Zenekritikusok Díját, akkor a német kiadóm szeretett volna nekem egy olyan zenekart, amellyel a német fesztiválokra felléphetünk. Az ő kérésére kezdtünk dolgozni a Makámmal, de az eredmény mégsem tetszett a német kiadónak. Jött Snétberger Ferenc, vele csináltunk egy csokorra való koncertet, például a Zeneakadémián, Szegeden és Németország több színpadán. Aztán végül mégis a Makámmal zenéltem, mert egy lengyelországi megkeresés nyomán én kértem meg őket, hogy csináljuk meg azokat a számokat, amelyekkel korábban együtt foglalkoztunk. Ez egy gyümölcsöző kapcsolat lett, én magammal vittem őket Indiába, ők elvittek engem például Párizsba. Krulik Zoltán zeneszerzői tehetsége három olyan lemezt eredményezett, amelyen én énekeltem. Az első album a „Skanzen” volt, a következő a „Kilenc kolinda”, amin karácsonyi énekek vannak, majd a „Szindbád” című gyereklemez, amiben már az akkor négyéves ikerlányaim is énekeltek. Ezután, 2002-ben kaptam meg az Év Legjobb Énekesnője eMeRTon-díjat.

Ekkor volt az az eset, hogy az eMeRTon díjátadó ceremónián a pesti Urániában egy asztalhoz kerültünk Béneyi Tamással. Az ő táblájára az volt kiírva, hogy az „Év Legjobb Énekes”, az anyémre meg az, hogy az „Év Legjobb Énekesnője”. Jól rácsodálkoztunk arra, hogy a két síófoki játszópajtás, akik húsz évig járták a nagyvilágot, tették a dolgukat, így találkoznak össze. Apáti tanár úr is büszkén rácsodálkozott, hogy „miből lesz a cserebogár”, s aztán telt-múlt az idő, és mindketten megkaptuk a Kossuth-díjat is. Amikor kiderült, hogy ötvenéves lesz a síófoki dixieland együttes és nyolcvanötöt betölti Apáti tanár úr, akkor Tomi felhívott, hogy készülhetnének együtt valami meglepetéssel. Mondta, hogy szerinte nekem jól állnának Karády Katalin dalai. Én egyből elkezdtem a telefonba énekelni, hogy „Mindig az a perc a legszebb perc, / Mit meg nem ad az élet, / Az a legszebb csók, / Mit el nem csókolunk...”. Erre Béneyi Tamás azonnal átírt és meghangszerelt öt számot, amiket Karády eredeti hangnemében énekelek. Ezt bemutattuk múlt nyáron a Síófoki New-Orleans Jazz Fesztivál utolsó napján: „Karády Katalin dalai a Hot Jazz Band és Lovász Irén előadásában”. Apáti tanár úr is jelen volt, és nagyon örült. Aztán előadtuk a közös Karády-műsorunkat Budapesten is. Ennek eredményeként most tervezzük egy nagyobb Karády-projektet. De addig is, most az a terv, hogy november 30-án Apáti tanár úr nyolcvanötödik születésnapját valóban megünnepeelve, a síófoki művelődési házban lépünk fel trió formációban: Apáti tanár úr, Béneyi Tamás és én. Azt hiszem, ez igazán különleges alkalom lesz.

– *Kanyarodjunk vissza a zenei pályafutásodhoz. 2003-tól szaladtunk el a jelenig...*

– 2005-ben állt össze az a formáció, amivel létrehoztam a „Fellejtő” című lemezt, ami Hungaroton Classic gondozásában jelent meg. Lukács Miklós cimbalmozik, Szokolai Dongó Balázs fúvósokon játszik, Mizsei Zoli billentyűzik, Farkas Zoli basszusgitározik

és Gyulai Csaba az ütős. A következő évben kezdtem el a „Gyógyító hangok” című lemezsorozatot.

– *Ami idén zárult le, nemrég volt a Müpában a negyedik album lemezbemutató koncertje.*

– Ez a munka valóságosan is egy álom megvalósítása. Régebb óta foglalkoztatott a hang segítő-gyógyító szerepe. Néprajzkutatóként és antropológusként megtapasztaltam, hogy mit jelent az egyén és a közösség számára az éneklés, énekesnőként pedig azt, hogy mit jelent másoknak az én éneke. A különböző oldalról jövő tapasztalatok irányítottak arra, hogy az ének ilyen aspektusaival van nekem dolgom. S ezt követően láttam egy álmot, amiben volt egy négyosztatú négyzetbe írt körábrázolás, amit ébredés után mandalaként értelmeztem. A kép egy keresztrel négyfelé osztott kör, aminek minden negyedében volt egy karika. Nekem ez azt jelentette, hogy ez egy négy lemezből álló sorozat lesz a jövőben.

– *Akkor most egy tizenhét éves át zajló folyamat zárult le?*

– Tizenhét évig tartott az alkotói folyamat, négy lemezen artikulálódott, négy fő téma köré csoportosulva. Az első az „Égi hang” című lemez 2006-ban készült, a szakralitással foglalkozott, amihez a vallásos néprajzból merítettem. A második, 2007-es lemez a „Belső hang”, ami a négy őselem bennünk levő energiáinak felszínre hozásáról szól a magyar népdalok segítségével. A négy elemet reprezentáló hangszere improvizálok ezekben a dalokban. A didgeridoo jelképezi a Földet, a Vizet a kelta hárfá, a Levegőt a japán shakuhachi, a Tüzet magyar hegedűvel idézem meg, s ami ezt „ötödik elemként” összetartja, az az én saját belső hangom. Ezt a lemezt azóta nagy eredménnyel használják terápiás célra, például anorexia nervosában [pszichés eredetű kóros étvágytalanság – a szerk.] szenvedő kamaszok klinikai terápiájában a Bókay utcai I-es Gyermekklinika.

A harmadik lemez 2017-ben készült el, és ez a „Női hang” címet viseli. Ez pedig a nőiség megénekléséről szól a sorsfordító helyzetekben. Édesanyámat is megkértem, hogy szedje össze a számára legfontosabb dalokat, s ezeket együtt énekeljük fel. „Mamámé” a címe annak a track-nek, amiben kedves nagykunysági népdalait együtt énekeltem édesanyámmal. Gyönyörűen szól, és sokak szerint ez a lemez legszebb része. Mert arra jöttem rá, hogy a női hangom úgy lesz hiteles, ha megmutatom, hogy ez a hang az ősanáim hangjának a folytatása.

– *Tíz év kellett a hitelesség megtalálásához?*

– Egyrészt igen, azt kerestem, hogy mitől lesz ez nagyon a sajátom. Másrészt arra jöttem rá egy ponton, a kórházi szobában, édesanyám mellett, hogy ez csak őtőle és ővele lehet igazán hiteles. Olyan élethelyzeteket énekeltem meg, melyek középpontjában a női termékenység, a női teremtőerő áll. Erről szól az „Életerő” című dalom, ami szintén ebben a kórházi közegben született meg, és ez lett a lemez záródala. Soknak tűnhet ez a tíz év, de tudatos döntés volt: nem hagytam, hogy bármi is sürgessen. Ezért is nem volt mögöttem kiadói szerződés vagy lemezgyár, én magam adtam ki. Akkor úgy éreztem, hogy elkészült az anyag. S ha ehhez tíz év érlelésre volt szükség, akkor szerintem ez így jó. Ezt követően öt évre született meg a folyamatot lezáró „Gyógyító hang”. Minden akkor készült és készülhetett, amikor annak eljött az ideje.

Ebben a lemezen benne van minden, amit a magyar hagyományból merítve a gyógyító erőről el tudok mondani tudósként és énekesként. Benne vannak az archaikus gyógyító imádságok, amiket négy éve Gyimesben gyűjtöttem. A lemezen együtt énekel velem Deva, a tehetséges és fiatal énekesnő, aki saját bevallása szerint sok inspirációt nyert az én munkáimból. Úgy érzem, egy húron pendülünk, készítettünk közös számot is. A lemezen szerepelnek azok az áldó, segítő, jókívánságmondó szövegek, amelyekkel évszázadokon át segítették a testi-lelki egészség fenntartását a kimondott szó teremtőerejébe vetett hit alapján.

Lovász Irén: „Gyógyító hang” – lemezbemutató koncert, 2023. október 8. MÜPA, Budapest (fotó: Posztós János, MÜPA)

Ez a lemez megint olyan zenészekkel készült, akiket a feladat ismeretében kértem fel. Tudtam, hogy Lukács Miklós cimbalmán olyan puhán, sejtelmesen, testetlenül tud szólni a hang, mintha a fellegeken lépkednének. Lantos Zoltánt azért kértem meg, hogy hegedüljön, mert ő a szabadon zenélésben is nagyszerű, hiszen évekig Indiában tanult hegedülni. Garanciát jelentettek arra is, hogy egy, a lokális hagyományban gyökerező anyag érvényessége térben és időben is kitágulhasson. Azt gondolom, hogy az ő segítségükkel globálisan és szférikusan kitágulva is érvényessé válik az album anyaga, ami a magyar archaikus néphagyományból gyökerezik. Horváth Kornél és Mizsei Zoltán játszottak már több korábbi lemezemen is, és tudom, hogy zeneileg megértjük egymást. Pinter Ágnes hárfán játszik, és Ágoston Bélával szintén zenéltem már együtt korábban is... Egyébként Siófokon december 3-án este lesz egy szép advent-nyitó ünnepi koncertem az „Égi hang” lemez anyagából Ágoston Béla és Mizsei Zoltán közreműködésével a katolikus templomban.

– *Egy tizenhét éven át tartó alkotói folyamat ért véget a „Gyógyító hang” lemezzel. Ilyenkor mi van benned? Üresség? Egy új kezdet lehetőség? Elégedettség?*

– Mindez egyszerre, hiszen egyrészt nagyon jó érzés a kiteljesedésben megtörténő lezárás, ugyanakkor nagy megnyugvás is, hiszen „megcselekedtem, bevégeztettem”. Öröm, hogy meg tudtam csinálni, és közben megkaptam hozzá a kellő támogatást anyagilag, fizikailag és kreatív energiákban is. Az, hogy a lemezt Magyarország legjobb és legrangosabb koncerthelyszínén, a Művészetek Palotájában mutathattuk be, szintén csodálatos. Ahogy az is, hogy telt házas volt az este, és most már a koncerten készült filmfelvétel utómunkálatai következnek, meg persze készülnek még interjúk is a „Gyógyító hang” kapcsán.

De közben zajlik az élet, Grazba megyünk Lantos Zolival koncertezni, készülök a december másodikai kaposvári önálló estemre, meg a siófoki fellépésekre. És akkor arról az „apróságról” nem is beszélünk, hogy mindeközben tanítok az egyetemen. Több mint tíz éve oktatok a Károli Gáspár Református Egyetemen, a mostani beszélgetés előtt például kulturális antropológiát tanítottam évfolyamelőadáson.

– *Balatoniként nem tehetem meg, hogy téged mint másik balatonit ne faggassalak a Balaton fontosságáról!*

– A legújabb lemezem nyitó számát a Balatonban lebegve írtam tavaly nyáron, amikor olyan elképesztő hőség volt. Egy Párizsban élő magyar gyógyítótól, Kardos Gyöngyitől kaptam egy imádságot, amit ő a nagymamájától örökölt: „Fényes Nap, légy apám! / Tiszta Hold, légy anyám! / Csillagok odafenn, fivéreim, / Erdei tölgyek, nővéreim. / Rózsaujjú hajnal a szeretőm. / Mezők virágai gyermekeim.”.

Azt mondta, tegyék a szöveggel belátásom szerint... Aztán egyszer, a solymári erdőben sétálva lett dallama a szövegnek, és tavaly a Balaton vizében lebegve megszületett a szöveg második versszaka is: „Langy tenger hullámai ringatóm. / Felhő bárány paplana lágy takaróm. / Alkonyi szellő simogatóm / Nádas zúgása muzikaszóm. / Estéli madár dala altatóm / Éjszaka álma vigasztalom.”.

Azt is elképzelttem már akkor, hogy ehhez egy időtlen, lebegő hegedűhangra van szükség. Ez lett Lantos Zoli feladata.

– *Siófokot jócskán körüljártuk, de nem fejezhetjük be úgy ezt a beszélgetést, hogy nem kérdezzek gyermekkori helyszínről, Balatonszabadiról. Maradt valami kötődésed miután kiröppentél a családi fészekből?*

– Persze. A három gyermekem félig-meddig ott nőtt fel, hiszen édesanyám nagyon sokat segített a gyermekek felnevelésében. Minden nyarat ott töltöttem, s amíg kicsik voltak, addig ott időztem, amikor én turnézni indultam. Ott tanultak meg biciklizni is. Engem is sok kedves emlék, barát, régi szomszéd és új ismerős köt Szabadihoz. Édesanyám presbiter volt a református gyülekezetben, s a mai napig szoros kapcsolatban állunk a gyülekezettel. Számomra is meglepetés és megtiszteltetés volt, hogy tavaly szeptemberben Balatonszabadi Díszpolgárává választottak. Az én alföldi származású szüleim valóban gyökeret vertek és otthonra találtak ebben a faluban, és kiérdemelték a szeretetet, tiszteletet Somogy megye legnagyobb lélekszámú községében. Én pedig hálás vagyok ezért, és csak igyekszem méltóvá válni az örökséghez és továbbra is rászólítani a bizalmra.

Grozdits Károly

(Megjelent a SiófokArt folyóirat 2023/4. számában.)

LEVÉL BARÁTOMNAK

– Budapest, 2023. november 11. –

Kedves Pityu!

Talán eljut hozzád ez az írás. Mindenesetre Égiposta Express adom fel, tudván, hogy a jók közé kerültél. Ajánlottan persze, mert ezektől a bolondos angyaloktól minden kitelik a kézbesítés során.

Ha felocsúdnak, remélhetően többen méltatják majd kivételes emberséged és szakmai felkészültségedet, ezért én most – nézegetvén Henics Tamás fotográfiáit – inkább néhány közös élményünket hívnám elő a múlt sötétkamrájából.

Hol is kezdjem?

Emlékszel, amikor 1973 tavaszán közös koncertet adtunk az Egyetemi Színpadon? Te Sebő Feri zenekarában játszottál akkor, én meg a Vizöntőben. Nagy volt a tét, mert ott ült Nagy László is a nézőtérben az akkori haladó értelmiség színe-javával egyetemben. Jól sikerült, még a csilláron is lógtak. Számomra örök élmény maradt az a közös hangverseny. Még a próbája is, Feriék Wesselényi utcai lakásán. Ott magyarázta Sebő Halmos Bélának, hogy „nézd meg, Bélám, Kiss Feri tartja jól a hegedűt – a vállának támasztja, nem a nyakához, mint te”. Én meg csak szégyenkeztem, mert Béla volt a példaképem.

Aztán az egyetem néprajz szakán együtt hallgattuk Dömötör Teklát, Voight Vilmost és Barabás Jenőt. Te mint román szakos, én mint egyszakos levelező. Vincze Zsuzsa és Zelnik Jóska évfolyamtársaink voltak, Lammel Panka, a kis Vargyas és Panyiga meg – ha jól emlékszem – eggyel fölöttünk jártak. Barabástól rettegtünk mindketten. Te tövig rágtad a körmő-

det a vizsgád előtt, de átengedted, én az esélytelenek nyugalmával mentem be hozzá és kivágtam. Egyetemi tanulmányaim ott értek véget. A délelőtti óráink után rendszerint átsétáltunk hozzátok, ahol gyakran meg is ebédeltünk. Persze előtte legtöbbször betértünk a Gerlóczy utcai borozóba is. Tinka olyankor előbújt a dolgozószobájából és kedélyesen eltársalgott velünk. Nagyon örült, amikor a Vizöntővel feljártunk az „Élő népzene” sorozat harmadik lemezére Lajtha körispataki gyűjtésének néhány dallamát. Meg volt velünk elégedve, és mondta, hogy ez a zene jóval nehezebb technikailag, mint a széki, ezért nem mert eddig senki hozzányúl. Engem egyszer – tán ’79-ben? – külön megdicsért a Bihari együttes évfordulós műsorának a zenei kíséretéért.

Nos, egyik ilyen látogatásom alkalmával még ki is segített. Éppen lakócsai csizmaverős dallamokat kerestem a biharisoknak, de megakadtam. Ez valahogy szóba került nálatok, mire azonnal lekapott vagy három könyvet a polcra azzal, hogy „itt van, másold ki, Feri, belőlük azokat, amiket jónak látsz”. Még kottapapírt is adott.

Egy rövid mondatot, Pityukám, máig megmaradt bennem. Amikor egyik sétánk során arról beszélgettünk, hogy ideje van-e az afféle népzenei feldolgozásoknak, mint amikkel én is kísérleteztem a Vizöntővel és a Kolindával, azt válaszoltad: „Korai még”.

És mennyire igazad volt!

Sokáig párhuzamosan dolgoztunk Palotai Zsolttal a Tilos Rádióban. Te hoztál össze vele. Akkor még kalózárdióként a XII. ker. Gyöngy-

virág u. 13. szám alól sugároztak. ’93 nyarán azonban felfüggesztették az illegális működésüket és stúdióalapítási engedélyért kellett folyamodniuk a hatóságokhoz. Két év múlva kapták meg. Ez idő alatt persze mi is szüneteltünk mint népzenei szerkesztők.

Édesanyád, Borbély Jolán egy csoda asszony volt! Kedvelt engem, mert éveken át együtt kurátorkodtunk az NKA Népművészeti Kollégiumában, és egy rugóra járt az agyunk. Ugyanazt tartottuk jónak és értékesnek mindketten. Aztán amikor létrehoztuk a MesterPorta galériát a Fő utcában, gyakran bejött körülnézni, hogy milyen portékát hoztak be a kézművesek. Ilyenkor mindig elsomfordáltunk az üzlet háta mögé, és nagy sutyiban megittunk vele egy kupica pálinkát, meg rábaggintottunk. Ugyanattól a tótkomlói szövömestertől vásárolta ő is a szalonmát, kolbászt meg az italokat, mint én. Sokat zsűriztünk együtt népművészeti fesztiválokra, meg a néptáncgyűjtések szakmai minősítő versenyein. Ilyenkor, ha kikelt magából, egyedül én tudtam lecsillapítani.

És arra emlékszel-e jó komám, hogy a Ladikos Fesztiválokra milyen jókat hallgattunk és mennyit beszélgettünk a hosszú asztaloknál a Mosoni-Duna-ág édeni füzesében? Körbeültünk ifjak, vének, mint a Kalevalában. Hol némán szivarozva, hol tajtékosan dalolva éltük meg az együttlét kiváltságát. Nem fogsz már nekünk ismeretlen mérai dalokat énekelni, nem mesélsz már mulatságos népzeneztörténeteket, de a csizmád szárát sem csapod már meg soha előttünk. Pedig szívesen néznénk, hallgatnánk borozgatás közben. Például azt a történetet, hogy hogyan lett a rettenthetetlen basszgitósból hosszifuruglás, vagy hogy mi a véleményed a világszínéről, a kortárs művészekről, az erdélyi és kárpátaljai magyarság elvándorlásáról? De érdekelné minket az is, hogy szerinted mi a legfinomabb puliszka elkészítésének a titka.

Sosem felejttem el, amikor Ménes Ági 1989-ben felhívott telefonon. Akkor jelent meg az „Ősz az idő” albumotok. Nagy örömmel újságolta, hogy „képzeld, Feri, Pityu az új lemezeikre csinált egy olyan számot, amilyeneket te szoktál”. Kiderült, hogy a „Betyárnótáról” volt szó, ami őt a két évvel azelőtt megjelent „Nád Jancsi” feldolgozásomra emlékeztette.

Nagyon büszke voltam ám!

Volt egy számomra megtisztelő és felejthetetlen közös munkánk az ezredfordulón. A Tinka gyűjtéseiből készült dupla cigány album, a „Dimó dalai” felvételeinek kiválogatásán és editálásán dolgoztunk heteken át a Köfár-gó u. 8. szám alatti irodámban. Reggeltől estig ültünk a gépek mellett. Először bejátszott-

Éri István Péter (1953–2023) – fotó: Henics Tamás

tuk computerbe Tinka keskeny szalagjait két-
vagy négycsatornás UHER, és több sebességű AKAI
magnókkal. Más felvételeit pedig egy-egy pro-
fesszionális kazettás vagy DAT magnóval. Az-
tán következtek a műtétetek. A tizedmásodperc-
re kidolgozott operációk „forgatókönyvét” egy
kincset érő kis füzetben hoztad. Istenem, hány
munkaóra eredménye lebetett abban az irká-
ban lejegyezve! Ez a vállalkozásunk azért is
mérőföldkő volt számomra, mert addig én sosem
szerkesztettem zenét computeren. Bedobtál a
mélyvízbe, kénytelen voltam éjszakánként ki-
tanulni a mesterség alapjait. Mérföldkővel türe-
lemmel viselted a bénáskodásomat egy muzé-
lis karos lócán hátradőlve. Hol bóbiskolva, hol
mosolyogva. És csodák csodája, a végeredmény-
nyel mindketten meg voltunk elégedve! Estén-
ként persze a Fülemülében eresztettük le a fá-
radt gözt. Közben eldöntöttük, hogy ezt a dup-
la CD-t is egy szépen megmunkált fadobozban
fogom megjelentetni az „Elveszett Éden” sorozat
darabjaként.

Boldogok voltunk, mikor kézbe vehettük az első példányokat.

Az ezredforduló után belevágtál te is a rádió-
zásba. Csodáltalak, mert műsoraidat a kezde-
tektől az utolsó pillanatig a legnagyobb alapos-
sággal és lelkiismeretességgel készítetted. Gyak-
ran segítettük ki egymást egy-egy ötlettel, in-
formációval vagy felvétellel. Mindig számí-
hattunk egymásra. Ezért is töltött el engem
nagy szomorúsággal, hogy a Dankó Rádió ta-
valy decemberi évfordulós műsorára már nem
tudtál eljönni. Pedig biztosan jól érezted volna
magad köztünk, a szerkesztő-műsorvezetők al-
kalmi bandájában.

Éppen ma lennél, Pityukám, hetvenéves. Most
kapom a hírt, hogy a Fonóban egy gombos-
tűt nem lehet leejteni az emlékedre rendezett
hangversenyen.

Mielőtt elbúcsúznék, eszembe jutott még va-
lami.

Jólesett nagyon, hogy a Kolinda első francia
lemezeről a „Rabéneket” szeretted a legjob-
ban, melynek utolsó strófáit Miklós Gyurkáné
Szályka Rózsa klezsei asszony egyik énekéből
kölcsonöztem. A szöveg különlegessége, hogy
egy Eminescu vers folklorizálódott változata.
Én is facsartam egyet rajta, úgyhogy a saját
verziómmal zárom most soraimat.

*Mikor én meghalok este csendességben
Vájjatok egy gödröt folyóvíz szélében*

*Nem kérek töletek készített koporsót
Kerteljetelek ágyat elhervadt ágakból*

*Halljam mikor a víz mossza vállaimat
Este csendességben veri szép hajamat*

Nyugodjál békében, drága barátom!

Kisferi

„Az én szívem játszik...”

A népzene ünnepe – Sebestyén Márta koncertje
Müpa Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem, 2023. január 28.

A magyar népzene 2008 óta ünneplő gálasorozatban ezúttal Sebestyén Márta koncertje egyesíti a színtér számos szereplőjét. Mindezt úgy, hogy a hetvenes évek óta aktív, legendás énekesnő ezúttal már pályatársai gyermekeivel, a magyar táncmuzika sokadik generációjával lép színpadra, bizonyítva, hogy „a népzene szeretete nem múló szeszély”. Az Erdőfű Zenekar, a Söndörgő és a Szerényi Béla és fiai tekerőzenekara mellett itt lesz a Magyarpalatkai Banda, Írországból Andy Irvine és Donal Lunny, valamint számos további vendég. Igazi népzenei ünnep várható.

Sebestyén Márta így foglalja össze az este felépítését: „A koncepció az, hogy a mögöttem lévő évtizedek alatt felnőtt egy nemzedék, amelynek sikerült ugyanúgy »megfertőződnie« a népzenevel, mint annak idején nekem, amikor Halmos Béla és Sebő Feri felkaroltak. [...] Kollégáim felszerdült tehetséges zenészyerekeit kértem fel – néhány korombéli mellett – hogy muzsikáljanak velem.” Az Erdőfűben Éri Péter két gyermeke a nyilvánvaló kapcsolódási pont, akikkel magyar népzenei blokkot adnak elő. A Söndörgő tagjait szintén születésük óta ismeri az énekesnő, velük görög, bolgár, szerb dallamok szólalnak meg. De lesz itt minden, amiről még híres Sebestyén Márta: régizene Andrejszki Judittal és Szabó Zsolt viola da gamba-művésszel, rockopera-részletek Szamosi Szabolcs orgonaművész közreműködésével. A Szent Efrém Férfikkal például Cseh Tamás-átirat hangzik el, továbbá lesz még izgalmas világzenei és táncos produkció Bittner Meenakshi Dóra táncművésszel, jönnek a magyarpalatkaiak és az ír barátok (Andy Irvine és Donal Lunny) is. Gála lesz a javából.

Közreműködők:

Sebestyén Márta; Szent Efrém Férfikar; Andy Irvine és Donal Lunny; Bittner Meenakshi Dóra – tánc; Erdőfű Zenekar: Maruzsenszki Andor – hegedű, Kiss-Balbinat Ádám – hegedű, ének, Éri Márton – brácsa, kontra, Éri Katalin – nagybőgő, ütőgardon, Zimmer Ferenc – cimbalom, Salamon Soma – furulya, harmonika; Söndörgő: Eredics Áron – prím-tambura, tambura samica, csellótambura, darbuka, Eredics Benjamin – brácsatambura, trombita, ének, Eredics Dávid – prím-tambura, alt basszprím tambura, kaval, klarinét, altszaxofon, szoprán-szaxofon, Eredics Salamon – harmonika, furulya, basszprím-tambura, csellótambura, hulusi, Dénes Ábel – bőgő, tapan; Szerényi Béla és fiai tekerőzenekara; Andrejszki Judit – ének, Szabó Zsolt – viola da gamba, Szamosi Szabolcs – orgona; Magyarpalatkai Banda: Codoba Martin „Florin” – hegedű, brácsa, ifj. Codoba Martin „Florin” – hegedű, brácsa, Codoba Ignat Marius – brácsa, Mezei Karsa – bőgő

BURGYÁN ATTILA NOVELLÁI

AZ ELLENVONAT

A kis srác a vonatablak mellett ült, homlokát neki nyomta a vastag, hűvös üvegnek, s így bámulta a rohanó Alföldet. Szántóföldek, hosszú jegenyesorok, távolba vesző, fénylő utak. Itt-ott remegett a hőségtől, hullámozott a táj.

A kupében szinte mindenki szendergett a monoton kattogástól, a lehúzott ablak ellenére mozdulatlan levegőtől. Már beszélgetni sem volt kedvük, hiszen az indulástól mostanáig mindent megtárgyaltak: ki hová igyekszik, honnan jön és miért, hányszor volt már úton, van-e családja, s ha van mekkora.

A kis srác is elbeszélte már, hogy hová megy. De mindent nem mondott el, például azt sem, hogy apja egyik nap reggel, mielőtt lementek volna a strandra, megkérdezte, hogy mit szólna egy kéthetes utazáshoz. Hová és miért, tette föl a kérdést. Mivel befejezted az általánost, szeptembertől gimnáziumba fogsz járni. Már nem vagy egészen hülyegyerek, ideje lenne megismerned Erdélyt. Nekem van egy jó barátom, ismered, az Attila bácsi, leleveleztük, hogy hétfőn indulsz hozzájuk, s két hétig maradsz. Két fia is van, az egyik pár évvel idősebb nálad, a másik, Gyuri, egy évben és egy napon született veled. Olyan, mint egy távoli testvér. Nem fogsz unatkozni.

Tudta, hogy ha apu már mindent elintézett, semmi értelme nincs az ellenkezésnek. Pedig ő inkább maradt volna a barátaival, hiszen egész évben csak arra várt, hogy a Balatonnál velük bandázhasson. Itt a vonaton azonban már valami vibráló izgalom, kíváncsiság vette birtokába.

Az emberek kezdtek fölélénkülni, elhangzott, hogy közeledik a határ. Mindenki izgett-mozgott, kijáráltak a WC-re, aztán megjelentek a vámosok is, akik kitöltendő papírokat osztogattak. Van-e elvámolni valója, ha van értékesebb tárgya, mint például karóra, fényképezőgép, akkor írja be márkáját, gyártási számát. A szövegben ott állt a figyelmeztetés, hogy ha a visszaúton valamelyik dolog hiányzik, el kell vele számolni; büntetőjogi felelősségem tudatában kijelentem... stb.

Aztán megjelentek a határőrök. Lassan tevékenykedtek, nem kapkodtak. Elkérték az útleveleket, sokáig

nézegették a benne lévő fényképeket és összevetették az utasok arcával. Kérdéseket tettek föl: mi az úti cél, mi az utazás oka. Aztán a vámosok is visszatértek. Néhány bőröndöt levetettek a csomagtartóról, találmra beletúrta a tartalmukba, kivettek ezt-azt, mintha valami furcsaság lett volna, forgatták, nézegették, majd visszadugták. Az emberek túl előzékenyekké, készségesekké váltak az egyenruhásokkal. A kis srác nem értette, mitől ez a nagy igyekezet, de ő is átvette ezt a tempót. Érezte, hogy itt mindennek rendben kell lennie. Így hát ő is készségesen mutatta meg kis bőröndjét, amiben a vámos nem talált semmi kifogásolnivalót. A végén már szinte kedvesen fölszólították őket, hogy alkoholt, cigarettát ne vigyenek át, mert a románok el fogják kobozni, akinél esetleg könyv van, azokat még le is szállíthatják, aztán várhatnak az ellenvonatra.

Ez a szó: ellenvonat, elkezdett benne zakatolni. Eszébe jutott, hogy jónéhány könyv van nála. Amit éppen olvasott, három ajándékkönyv a gyerekeknek és Attila bácsinak, plusz még egy, amit a nagyváradi állomáson kell átadnia egy ismeretlen bácsinak, akinek a zakója bal hajtókáján valamilyen jelvény lesz. És még valami: egy konyakos bonbon meggy Bori néninek, Attila bácsi feleségének.

Na, ezektől kissé ideges lett. Az egész kupé feszengett, mondták: mindjárt jönnek a román vámosok, azok nem kukoricáznak, s kezdtek a sztorikat mesélni, kitől mit vettek el, kit miért szállítottak le. Így aztán az ellenvonat megint kezdett zakatolni benne. Közben a vonat is meglendült, majd megállt, újra nekioldult. Mondták, átértünk a határon.

Ő árgus szemekkel figyelt, hiszen életében először lépte át a határt. A peronon, mindkét oldalon négy-öt méterenként egy-egy géppisztolyos katona állt. Németjuhász kutyák szimatoltak és ugattak idegesen. Háborús filmek jutottak eszébe, ahogy a német katonák állták körül a vonatokat. Az ellenvonat zakatolása egyre szaporábbá vált bent a gyomra környékén. Végignézték a vagonok alját, aztán a kocsikban sok helyen leszerelték a mennyezet burkolólapjait, kis létrára fölállva zseblámpával bevilágítottak, hogy nincs-e ott valami megbújva.

Senki nem beszélt. Mindenki feszülten hallgatott. Két román katona tépte föl a tolóajtót, majd megálltak. Legalább egy percig szótlánul fürkészték az arcokat. Az idő nem akart telni. Nem merté elkapni a tekintetét a románról, amikor az belemélyesztette a szemét az övébe. Nem akart zavarba jönni. Majd a román rámutatott: *adni papír!* Odaadta az útlevelét. *Nem az! Vám.* Odaadta a kérdőívet, amelyen a Pobjeda karórája, meg a Szmena 8 fényképezőgépe volt fölírva. *Mutasd!* A bal csuklóját jól megnézte, a számlapján tényleg oda volt írva latin betűkkel a Pobjeda márkanév. Majd előbányászta a fényképezőgépet is, de arra már rá sem herélt.

Az ellenvonat zakatolása most már brutális volt, azt hitte mások is hallják, érzik. *Jól van, eltehet.* És máris mások csomagjában turkáltak. Előkerültek pálinkák, szalámik, cigarettásdobozok. *Ezeket elkoboz, nem szabad,* mondta az egyik, és fölragadva a zsákmányt, már vágta a következő kupéba. Az egyik idősebb utas megjegyezte, elmentek. De még senki nem mozdult, csak akkor, mikor a vonat meglódult és felgyorsult. Káromkodva szitkozódottak, de mindenki ott bujkált egy kis büszkeség, átbasztam őket, és sorba vették elő a piákat, cigiket, könyveket.

Az ellenvonat hangját már nem hallotta. Elcsendesedett.

*

ÉS MÉG LÁZAM SINCS

Ma nem mentünk iskolába. Megmondtam anyunak, hogy soha többé be nem teszem a lábam ebbe az iskolába. Mindig nagyon izgultam iskola előtt, minden reggel. Valami csomószerűség keletkezett a hasamban, ami ugyan nem fájt, de nagyon rossz érzés volt. Kicsit hasonlított arra az érzésre, amikor tornaórán kötélre másztunk. Persze az más volt, abban volt valami jó is. Ebben nem.

Tegnap reggel is éreztem a hasamban a csomót. Anyu kezét fogtam a sarokig, az olyan jó volt, biztonságot adott. Ahogy közeledtünk az iskola felé egyre inkább arra gondoltam, milyen jó lenne anyuval maradni, elmenni a Híradó moziba valami természetfilmet megnézni, pattogatott kukoricát majszolni, estleg még egy fagyit is kaphatnék.

Aztán már ott is állunk a böhom nagy, hűvösét árasztó kapunál, Józsi bácsi, a pedellus szúrós szemmel kémlelt, a gyerekek sietve surrantak el mellette, nehogy kapjanak egy tockost a semmiért. Odabújtam anyához, megpuszítottuk egymást, el kellett engednem a kezét, csikart egyet a hasam. Bentről, a lépcsőről visszaneéztem, anyu mosolyogva nézett utánam, keze intésre lendült.

Kettesével szedtem a lépcsőt a másodikig. Ötödik Z, azaz zenei. A sarokban állt a nagy fekete zongora. Nem szerettünk ránézni, féltünk tőle. Ahogy láttam a barátaimat egy lasztit rugdosni, elmúlt a nyomás a hasamból. Én is beszálltam. Vadul küzdöttünk, pár perc alatt folyt a víz rólunk.

Megszólalt a csengő. Nekirohantam valakinek, majd lepattantam róla, majdnem seggre estem. Az Ambrusné. Az iskolaigazgató helyettese, nekünk magyar nyelvet és irodalmat tanított, azaz vert belénk. Most is sötétszürke kosztümjében dagadt sertésteste.

Látszott minden egyes lélegzetvétele, zihált, a gombok feszültek fehér műselyem blúzán, majdnem lepattantak, alig kapott levegőt, pedig csak az emeleti igazgatói irodából jött. Tudtam, végem van. Itt minden elveszett.

Nem kérek jelentést, üvöltötte. Közben megragadta hajamat a pajeszomnál, és irgalmatlan lendülettel húzott a tanári asztal felé. Nem akartam sírni, de a fájdalomtól kiserkent a könnyem. Úgy éreztem, mindjárt leszakad a bőröm hajastul, és a kezében marad. Halálos csend volt az osztályban, mindenki azt szeretne volna, hogy nehogy észrevegye az Ambrusné, legjobb lett volna kámforra változni, mint a mesékben. Padlóra szegezett tekintetek. *Eltűnni, eltűnni, eltűnni!* Még mindig fogta a hajamat, de már nem fájt annyira. Mindent meg lehet szokni. De én nem akarom megszokni. Inkább megszököm, gondoltam. Világgá megyek, de előbb anyuhoz akartam eljutni, elmondani neki, hogy rossz ez a világ. Mit keresek én ebben?

Kinyitotta az asztalra ledobott naplót, fél kezével lapozta, eljutott hozzám. Nincs osztályzatod, pedig már szeptember vége van, üvöltötte és minden szótagnál rántott egyet a hajamon, miközben a napló lapjai súrolták a homlokom. *Hol-van-nak az osztály-za-ta-id?* Na most bepótolunk mindent. Mi volt a házi feladat, kérdezte, még mindig üvöltve. Nem tudom, válaszoltam. Végre elengedte a pajeszomat, megkönnyebbültem. *Hozd ide a füzetedet, kiabálta.* Azt se tudtam, hogy mikor az osztályba léptem, hol hagytam a táskámat, de szerencsére megláttam az ajtó mellett a padlón. Gyorsan, hogy minél távolabb kerüljek tőle érte szaladtam. A tanári asztalhoz vittem, kinyitottam és keresni kezdtem, nem találtam. Újra meg újra végignéztem a táskát, de pont a magyart nem tettem be. Már emlékszem is, miért. Amikor ezt csomagoltam, becsöngetett Berci barátom és elkezdtünk beszélgetni, játszani. Ebben a gondolatba beleizzadtam. Nincs itt, otthon felejtettem, mondtam, de nem nagyon hallottam saját hangomat, csak valami rekedtes nyöszörgést. Ambrusné hatalmas mellei a zihálástól csak úgy hullámoztak, attól félttem, mindjárt felrobban. Belekapaszkodott az asztalba, leült, a legfelső gombját kigombolta és elcsukló hangon kérte az ellenőrzőmet. Az megvolt, odaadtam. Három egyest írt be. Egyet felelésért. Egyet az írásbeli házi feladatért, egyet a magatartásomért. Mindezt még megtoldotta egy igazgatói, pecsétes intővel, amiért a következő szünetben kellett bemenni az igazgatói irodába. Mikor megkaptam, Ambrusné bemutatott az igazgatónak, és arról beszélt, nem tudja, hogy én mit keresek ebben az intézményben. Az igazgató úr megkérdezte, hogy szeretem-e a kokit. Még ki sem mondtam, hogy nem, máris levert hármat. Az utolsó már nem talált, mert elhajoltam. Köszönöm, mondtam és kiviharzottam az irodából.

Otthonról sírva hívtam anyut telefonon, s elmondtam neki mindent, és hogy én ebbe az iskolába soha többé nem megyek. Ha bevisz, kiszököm, ha kell kimászom az ablakon.

Anyu reggel föl sem ébresztett. Tudom, hogy gondolkodik valamin. Most itthon ülök. Nagyon élvezem, hogy nem kellett suliba mennem. Olyan, mintha beteg lennék. Nem csinállok semmit, csak olvasgatok, rajzok és zenét hallgatok. És még lázam sincs. ■

A mezőkövesdi matyó népviselet és változása a XIX. század közepétől napjainkig – 3. rész

ESKÜVŐI VISELET

Amíg a matyó fiatalok a különböző ismerkedési, szórakozási alkalmon egyéni, személyes érzések alapján választottak párt maguknak, addig a házasságban leginkább az anyagi helyzet volt a döntő. Általában a szülők választottak a gyermeküknek társat. A matyók egymás között házasodtak, csak a summásság megjelenésével kezdtek e téren nyitottabbakká válni, hiszen akkor, a közös munka során más falubelieket is kénytelenek voltak megismerni. A lányok 16–17 évesen mentek férjhez, a legények pedig 18–20 éves korukban nősültek meg.⁹⁷

A házassági ígélet megpecsételése a kölcsönös jegyajándék átadása volt. A XIX. század végén a vőlegény selyem fejrevaló kendőt adott a menyasszonynak, amit a menyasszony egy úgynevezett *szégyenbokrétdával* visonzott. Ezt a vőlegény az esküvőig viselte a kalapjában. A XX. század elején a menyasszony már hímzett jegykendőt is adott ajándékba, amit a vőlegény a gatyá korcába tűzve viselt. A menyasszony ajándéka volt még vőlegényének a hímzett *jegysurc* is. Ezért cserébe a menyasszonynak lityát, nagykendőt és süteményt küldött az anyósa, vőlegényétől pedig *jegypapucsot* vagy *jegycsizmát* kapott. A menyasszony ajándéka volt ezeken kívül még a fehér vőlegénying is, amit a menyegző napján adtak át a vőlegénynek a menyasszony barátnői. Ezen kívül vittek még aranyporos rozmarinbokrétdákat is.⁹⁸

Az esküvői viselet a matyó népviselet leglátványosabb, legdíszesebb darabja volt.

Az első világháború előtt a menyasszony még feketében esküdött. A lakodalomra barátnői öltöztették fel. A fekete menyasszonyi öltözet darabjai a következők voltak: alul viselte a pendelyt és egy egyszerű inget, erre vette fel az ingvállat és a fodros alsósoknyákat, végül rá a felsősoknyát. Az ingvállra rojtos kendőt, szoknyája elé pedig bőköötöt kötöttek. Fejére fátyol nélküli koszorút tettek.⁹⁹

Később, az 1930-as években a fekete menyasszonyi ruhát a fehérre váltotta fel. A fehér öltözet darabjai a következők voltak: hosszú inget vett fel, fölé kötötték az alsósoknyákat, és erre vette fel a fehér selyemből készült felsősoknyát. Fölülre fehér, kitört ujjú ingvállat adtak rá, erre pedig fehér purgament kendőt kötöttek. Fejére koszorút adtak, amiről széles fátyol lógott majdnem a szoknya aljáig. Haja egy ágba volt fonva, amibe pántlikát kötött. Lábán fekete félcipőt hordott. Kezében zsebkendőt, olvasót és imádságos könyvet tartott.¹⁰⁰

A vőlegény azt a jegyinet vette magára az esküvőre, amit kedvesétől jegyajándékként kapott. Az ing fölé zsinóros, gombos lajbit vett fel, és vállára vetette a rokkot. Az ing gallérja alá a vőlegény nyakravalót kötött, és gatyája elé pedig azt a surcot öltötte fel magára, amit menyasszonyától kapott. A gatyakorcba maga elé tűzte a díszes jegykendőjét is, az ajándékba kapott bokrétdát pedig a kalapjába rakta. Lábára keményszárú csizmát húzott.¹⁰¹

*

HÁZASSÁG UTÁNI NŐI ÉS FÉRFI VISELET

A matyó asszonyok élete a házasság után sok esetben nem volt bűn nélküli. Erről nagymamám mesélt nekem. Az asszonynak a háztar-

Az írás a váci Apor Vilmos Katolikus Főiskola – Népi gyermekjáték, néptáncpedagógus, hagyományismeret oktató szakirányú továbbképzés levelező tagozatán 2022-ben készített szakdolgozat szerkesztett változata. A szakdolgozat konzulense Fülöp Attiláné dr. Tátrai Zsuzsanna volt.

Dohány András és menyasszonya, Pap Mária; Mezőkövesd, 1910-es évek
Fotó: Weissbach Rilley és testvére – Néprajzi Múzeum Fényképgyűjtemény

tás dolgaiba beleszólása nem volt, véleményüket nem nyilváníthatták ki. A ház feje, a férfi ment elől az utcán, az asszony csak utána három méterrel mehetett. A munkától nem kímélték, sokszor a mezőn születték meg gyermekeiket. Így született meg nagypapám egyik lánytestvére is.¹⁰²

A matyó asszonyok a házasságkötés után fedetlen fejjel az utcára nem léphettek ki. Az asszonyok a hajukat két ágba fonták, és kontyba csavarták. Éjszakára sem bontották ki a kontyot, hanem úgy aludtak. A kontyot úgy készítették, hogy az asszony először leválasztott a fejtetőn egy részt a hajából, azt megfésülte, és a halántékon lévő két részt besodorta. A többi haját, ami még kimaradt, megcsavarta, és madzaggal összekötötte a hajtőnél. Az összekötött haját kétfelé választotta, és mindkét részt befonta. Ezután a fonatokat rézhajtúre tekerte, majd kontyot készített belőle, végül az elől lévő két tincset rácsavarta a kontyra. A kész hajviseletet zsebkendővel kötötték le, és úgynevezett *tokot* raktak rá.¹⁰³ A tok alapját fából készítették, erre rongyot ragasztottak csirizzel, majd ezt legalább öt-hatszor megismételték. Legfelülre valamilyen színes kelmet, selymet ragasztottak, és végül megszáritották. A fiatalasszonyoknak kisebb, az idősebbeknek pedig nagyobb tokot készítettek.¹⁰⁴

A fiatalasszonyok fejükre, a tokra, úgynevezett *feketőt* vagy *sutát* raktak. Ez egy kéregpapírból készült öt-nyolcszög alakú lap volt. Ezt felül széles selyemszalaggal vonták be. Rózsákkal, virágokkal,

gyöngyökkel, fémfonalakkal díszítették. Ezt a lakodalomkor rakták a menyasszony fejére éjfél után. Kezdetben egészen ötvenéves koráig hordta az asszony, később viszont már csak egy-két évig.¹⁰⁵

A fiatal menyecskek legkedveltebb fejkendője a *csavarítós kendő* volt, ami a XIX. század utolsó negyedében terjedt el. Ez egy gyapjúból készült vékony fejkendő volt, aminek széleit kirojtozták. Kezdetben a rojtok hosszúak voltak, később lerövidültek, de tömöttebbek lettek. Az 1950-es években alulra, a tarkóra vendégrojtot is kötöttek. A három-négy éve házas asszony színes kendőt hordott, később csak egyszínű sárga vagy rózsaszín kendőt viselt, és hat év után pedig csak fekete kendőt hordhatott.¹⁰⁶

A leggyakoribb fejbekötési mód az asszonyok körében az átlós irányban félbehajtott kendő áll alatti megkötése volt. A kendő alá egy kéregpapírból készült vázat tettek, ami keményen tartotta a kendőt. Ezt hívták *sátoros kendőnek*. Ezt az asszonyok negyvenöt éves korig hordták. Idősebb korában az asszony úgynevezett *lankadt kendőt* hordott, ami alatt már nem viselt kéregpapírt.¹⁰⁷

Az asszonyok leggyakrabban hordott lábbelije a csizma volt. Az 1920-as években az asszonyok csizmáját úgynevezett *rudas patkó* díszítette, ami járás közben csilingelő hangot adott ki. Kezdetben piros csizmát hordtak, viszont ez a XX. század elején teljesen kikopott. Onnantól fekete csizmát hordtak a lábukon. Az 1940-es évektől divatba jött az asszonyok között is a magasszárú cipő.¹⁰⁸

Az asszonyok alsó öltözete a lányokhoz hasonlóan kezdetben a pendely volt, később pedig a hosszú ing töltötte be ezt a funkciót.¹⁰⁹

Felső öltözetük a lányokéval hasonló volt. Ingvállat hordtak, aminek dereka vászonból készült, ujjja pedig perkálból. Az ünnepi ingvállat csipkeszerű kelméből készítették. Ezt *bíboros ingvállnak* nevezték. Viselték még az *egyvirágú selyem ingvállat*, aminek gazdag változata a *singolt ingváll* volt. Ennek későbbi változata lett a *feltört ujjú ingváll*. Később ezt a *szűkujjú ingváll* váltotta fel. A fiatalasszonyok is hordtak *vendégszűkujjat* a litya alatt. Az idősebbeknél ez nem volt divat.¹¹⁰

Az asszonyok a leányokhoz hasonlóan hordtak lityát, azonban a *fellőkös litya* volt leginkább az asszonyok viselete. Miután felvette az asszony a lityát, a gumis ujját fellökte, ezért nevezték fellőkös lityának. Hordtak ingvállas lityát is az asszonyok, viszont ahogy időseödött, egyre sötétebb színeket kellett magára öltötenie, így negyvenéves kora körül már csak fekete lityát viselhetett. A matyó asszonyok blúzféle viselete volt még a *ráncika* is, ami karton anyagból készült. Ebből is volt hosszúujjú és fellőkös változat is. A nők is viseltek *testállót* a fiatal lányokhoz hasonlóan.¹¹¹

Télen *réklit* hordtak az asszonyok. Ez egy vattázott kabát volt, amit régen fekete posztóbból készítettek, és vászonnal bélelték ki. Később purgament anyagból készült. Alatta kendőt viseltek, és a hátulját alul kilenc ránc díszítette, amit a fiataloknak pirossal, az idősebbeknek kézzel szegtek be.¹¹² Tulipánokat, rózsákat varrtak rá díszként. Elöl kapszokkal fogták össze magukon. Később a hímzést a zsinórozás teljesen kiszorította a kabátról.¹¹³

A nők szoknyaviselete annyiban különbözött a lányokétól, hogy a felsőszoknya alá összesen csak egy alsószoknyát vettek. A szoknya színe az életkornak megfelelően változott. A fiatalasszony a házasságkötés után öt évig vehette fel a fehér, piros purgament és selyem-

Matyó menyecskek; Mezőkövesd, 1920-1930-as évek – fotó: Magyar Film Iroda Néprajzi Múzeum Fényképgyűjtemény

szoknyákat, utána még tíz évig hordhatta a kék és barna színű felsőszoknyákat, végül pedig csak sötétbarna és fekete szoknyát viselhetett.¹¹⁴

Az asszonyok a szoknya fölött a lányokhoz hasonlóan kötényt hordtak. Először a *bőkötő* volt a matyó nők köténye. Ezt ünnepnapokon hordták. Korábban népszerű volt az is, hogy a bőkötő fölé kötöttek *surcot* is, azonban ez kikopott a divatból. Később hímzett surcot viseltek kötényként.¹¹⁵

A női bőrnemű viselet közé tartozott a *lajbi*. Ez ujjatlan ruhadarab volt, amit a merinói juh bőréből készítettek. A szőr belülré került, kívül pedig hímzéssel díszítették. Ezt az asszonyok az 1910-es évekig hordták, majd eltűnt a viseletből, de az első világháború után újból hordani kezdték.¹¹⁶ Női bőr ruhadarab volt még a *kuzsu*. Ezt is a juh bőréből készítették, viszont hosszú ujjja volt. Hátulját fodrok, nyakát és elejét pedig fekete bárányszőr díszítette. A matyók csak cifra, hímzett kuzsut hordtak. Általában ünnepi alkalmakon viselték.¹¹⁷

A matyó férfiak körében az 1800-as évek elején a hosszú haj volt népszerű. Ez azonban az 1850-es évekre kikopott a divatból. Ezután tarkó alatt lenyírt haját viseltek szívesen, az ötven évnél fiatalabbak pedig rendszeresen vágatták hajukat. Szakáll sosem borította arcukat, viszont pödört bajuszt viseltek.¹¹⁸

Amíg a hosszú haj volt a férfiak körében divatban, addig úgynevezett *zsíros kalapot* viseltek. Ezt a kalapot zsírral kenték, hogy tartósabb legyen. Ezután a kis *pörge kalap* jött a divatba. A pörge kalap fejét borító része később magasabb lett, a tetejét pedig beütötték. Ezt a kalapot nevezték a legények által is szívesen viselt *vágányos kalapnak*. Idővel ennek a kalapnak a közepe kiegyenesedett, széle pedig megnőtt. Később a legények által viselt *csúcsos kalap* jött a divatba. Ez a házas férfiak az esküvő után három évig hordhatták csak. Az idősebbek csak fekete kalapot hordtak. Téli fejedőjük a *kucsma* volt. Ez bárányszőrből készült, fekete színű volt, belül pedig fehér bárányszőrrel bélelték.¹¹⁹

A fiatal legényekhez hasonlóan a férfiak is viseltek *nyakravaló kendőt*. Mezőkövesden az 1960-as évekig ezzel temették el a férfiakat. Nyakkendőt a férfiak a házasságkötés után három-négy évig vi-

seltek. Az idősebb férfiak nyakkendője barna színű, egyszerű masni volt, amit hátul kötöttek meg.¹²⁰

Ahogy a legelső megmaradt matyó ábrázoláson is látható, az 1850-es évek környékén a férfiak még rövid derekú inget hordtak. Bornyúszerű volt az ujjja, viszont csak a kézfejükig ért. Az 1900-as évek elején a legények lobogós ujjú inget viseltek, a férfiak pedig *bornyúszerű inget* ünnepnapokon, hétköznap munkához pedig *kéz-elős inget* hordtak.¹²¹ A legényekhez hasonlóan a férfiak is viseltek *lajbit* az ing fölött.¹²²

A matyó férfiak szintén bőgatyát viseltek. A XIX. század második felében azonban a matyók körében is elterjedt a nadrág viselése, így már nem csak kizárólag bőgatyát hordtak a hétköznapokban. Nyáron bőgatyában jártak, de nem volt olyan bőséggű, mint az ünnepi viselet, télen pedig szűk gatyát viseltek a nadrág alatt. A gatyát öt szél vászonzóból készült. A bőgatyát a posztónadrág (kezdetben a *rajthuzli* fekete posztónadrág, majd a *magyar nadrág*, *gombosoldalú nadrág*, végül a *priccses nadrág*) szorította ki.¹²⁴ A férfiak általánosan csizmát viseltek a lábukon.¹²⁵

A *ködmön* a matyó férfiak egyik kedvelt ruhadarabja volt. A ködmön toldott vagy toldatlan volt, de minden esetben fodros volt az alja. Fehér bőrből készítették és fekete hímzésekkel díszítették.¹²⁶

A gyapjúból készült ruhadarabok közé tartozott a *szűr*. Ezt a szűrszabó mester készítette. A XIX. század végén a házasemberek díszruháját képezte a *cifraszűr*. A legények 19–20 éves korukban kapták meg cifraszűrjüket, ebben esküdtek, és egészen életük végéig hordták. A szűr az 1800-as évek végén gazdagon hímzett volt. Gallérját, elejét, ujját, alját hímzezték ki. Idővel mind a hímzések színeiben, mind a minták gazdagságában hanyatlás következett be, később pedig az utolsó szűrszabó elhalálózásával teljesen megszűnt a készítése.¹²⁷

A férfiak kabátszerű ruhadarabja volt még a *rokk*. Ennek gallérját prém borította, belsejét pedig vattázták. Gombokkal, zsinórokkal díszítették.¹²⁸

A férfiak gatyájuk előtt a fiatalokhoz hasonlóan surcot viseltek. Korábban bőgatyájukat óvták ezzel a munkában, később pedig az ünnepi viselet része lett.¹²⁹

*

Fiatalasszony csavarítás kendőben az udvarra kihordott hímzéseket (terítő, párnahuzat stb.) mutat; Mezőkövesd, 1920–1930-as évek – fotó: Balogh Rudolf – Néprajzi Múzeum Fényképgyűjtemény

Idős matyó pár; Mezőkövesd, 1934 – fotó: Magyar Film Iroda Néprajzi Múzeum Fényképgyűjtemény

AZ IDŐSEK VISELETE

Mint általában Magyarország területén mindenhol, Mezőkövesden is az idő előrehaladtával sötétedni kezdtek a nők által hordott ruhadarabok színei. Az idősebb asszonyok ruháinak színei általánosan a sötétbarna és a fekete voltak.

Az öregasszonyok a fiatalabb asszonyokhoz hasonlóan kontyot hordtak, amire tokot, kendőt kötöttek. Alsó öltözetük minden esetben a kendervászonzóból készült pendely volt, amit az 1960-as évekig viseltek.¹³⁰ Lábukon télen, ősszel és tavasszal csizmát, nyáron pedig alacsony sarkú, fekete papucsot hordtak.¹³¹ Felső öltözetük közé tartozott a hosszú ujjú *testálló*, amit *lityának* is neveztek. Ezt egészen fiatal koruktól halálukig hordták, viszont a fiatalok testállója világos, az időseké sötét színű volt.¹³² Az idősek a fiatalabb korosztályhoz hasonlóan hordtak *réklit* is felsőöltözetként.¹³³ Hideg időben dúsan hímzett, díszített *kuzsut* viseltek.¹³⁴ Gyakran hordtak kendőt is felsőöltözetük fölött.¹³⁵ Az idősek szoknyaviselete sima, fodor nélküli szoknya volt fekete és sötétbarna színekben, alá pendelyt, és egy darab alszoknyát vettek föl,¹³⁶ fölé pedig bőköntöt kötöttek.¹³⁷

Az idősebb férfiak a fiatalabb férfiakhoz hasonlóan fejükön pörge kalapot és prémes kucsmát hordtak, aminek tetejét beütötték.¹³⁸ Bornyúszerű, vagy kézelős inget viseltek, erre lajbit húztak.¹³⁹ Felette vagy fehér bőrből készült, fekete fonállal kihímzett *ködmönt*,¹⁴⁰ vagy díszesen hímzett *szűrt* viseltek.¹⁴¹ Alul öt szél vászonból készült bógatyát hordtak,¹⁴² elé egyszerű *surcot* kötöttek. Lábukra oldaltvarrott, lágyszárú csizmát húztak. Hideg, téli időben szalmát is tettek bele, hogy melegen tartsák lábukat.¹⁴³

*

A HALOTTAK RUHÁZATA

Kisfiú gyermek halott esetén az egy-kétéves gyermeket *korozmában*, a nagyobbakat pedig ünneplő ruhában (gatyában, gyolcs ingben) temették el. A már házas férfit korábban az esküvői ruhájában, később pedig nadrágban, kézelős, vagy lobogós ujjú ingben, lajbiban, mezítláb temették el. Kalapját a halott mellé tették. Surcsosem került a halottra. A gyászolók mindig feketében mentek a temetésre.¹⁴⁴ A nőket pendelyben, szűkujjú ingvállban, vagy testállóban, felsőszoknyában, fekete bőrkötőben temették el. Alsőszoknyát és lábbelit nem adtak rájuk. Hajukat megfésülték. Ha lány halt meg, akkor fejére koszorút raktak, ha asszony, akkor főkötőt. Ha öregasszony halt meg, akkor fekete kendőt kötöttek a fejére. Kezébe virágot, rózsafüzért, imakönyvet tettek. Ha kislány halt meg, fejére koszorút kötöttek, és zubbonyában temették el. Kezébe szentképet raktak.¹⁴⁵

JEGYZETEK:

- 97 Fügedi Márta: *A gyermek a matyó családban*. Herman Ottó Múzeum, Miskolc, 1988. (a továbbiakban: Fügedi, 1988.) 94–95.
 98 Fügedi, 1988. 96–97.
 99 Györfly István: *Matyó népviselet*. Képzőművészeti Alap Kiadóvállalata, Bp., 1956. (a továbbiakban: Györfly, 1956.) 113.
 100 Györfly, 1956. 113–115.
 101 Györfly, 1956. 59.
 102 Interjú nagymamával, Murányi Albertnével.
 103 Györfly, 1956. 70. | 104 Györfly, 1956. 73–76.
 105 Györfly, 1956. 76. | 106 Györfly, 1956. 80.
 107 Györfly, 1956. 80. | 108 Györfly, 1956. 83–85.
 109 Györfly, 1956. 85–86. | 110 Györfly, 1956. 86–89.
 111 Györfly, 1956. 91–92.
 112 Dori Anett: *Vattás rékli egy különleges női viseletdarab*. In: Mezőkövesdi újság, 2021. március, XXXIII. évf. 5. szám. 2.
 113 Györfly, 1956. 92–93. | 114 Györfly, 1956. 98–102.
 115 Györfly, 1956. 103–107. | 116 Györfly, 1956. 95.
 117 Györfly, 1956. 95. | 118 Györfly, 1956. 23–24.
 119 Györfly, 1956. 24–26. | 120 Györfly, 1956. 29.
 121 Györfly, 1956. 30. | 122 Györfly, 1956. 49–50.
 123 Györfly, 1956. 34–37. | 124 Györfly, 1956. 48–49.
 125 Györfly, 1956. 38. | 126 Györfly, 1956. 41.
 127 Györfly, 1956. 43–46. | 128 Györfly, 1956. 51–52.
 129 Györfly, 1956. 53. | 130 Györfly, 1956. 85–86.
 131 Györfly, 1956. 83–85. | 132 Györfly, 1956. 91.
 133 Györfly, 1956. 92–94. | 134 Györfly, 1956. 95.
 135 Györfly, 1956. 107–109. | 136 Györfly, 1956. 98–102.
 137 Györfly, 1956. 103–104. | 138 Györfly, 1956. 24–28.
 139 Györfly, 1956. 49–50. | 140 Györfly, 1956. 41.
 141 Györfly, 1956. 46. | 142 Györfly, 1956. 34–37.
 143 Györfly, 1956. 38–39. | 144 Györfly, 1956. 61–62.
 145 Györfly, 1956. 115.
 146 Kútvölgyi Mihály, Viszóczyk Ilona, Viga Gyula: *Matyó föld rózsái*. Timp Kiadó, 2006. (a továbbiakban: Kútvölgyi, Viszóczyk, Viga, 2006.) 17.
 147 Kútvölgyi, Viszóczyk, Viga, 2006. 17–18.
 148 Kútvölgyi, Viszóczyk, Viga, 2006. 17–18.
 149 Interjú Bajzáthné Bubrik Mártával.
 150 Kútvölgyi, Viszóczyk, Viga, 2006. 17–18.
 151 Kútvölgyi, Viszóczyk, Viga, 2006. 21.
 152 Kútvölgyi, Viszóczyk, Viga, 2006. 21.
 153 Interjú Bajzáthné Bubrik Mártával.
 154 Kútvölgyi, Viszóczyk, Viga, 2006. 21.
 155 Viszóczyk Ilona-Viga Gyula: *Matyó népviselet*. BAZ Megyei Múzeumi Igazgatóság, Mezőkövesd–Miskolc, 2006. 27.

Hímzés előrajzolás – Kis Jankó Bori tanítványaival; Mezőkövesd, 1950
 Fotó: Vadas Ernő – Néprajzi Múzeum Fényképgyűjtemény

A MATYÓ NÉPVISELETET DÍSZÍTŐ HÍMZÉSVILÁG

Az előző fejezetek képein megfigyelhetjük a matyókra jellemző gazdag hímzésvilágot. Láthatjuk a surcon, a lobogós ujjú ingeken, a különböző házi szőttéseken, lakást díszítő textilíákon, hogy a matyók szerették dúsan díszíteni ruhadarabjaikat. Azonban ez csak a XIX. század második felétől kezdett kialakulni a szücsornamenti befolyására.¹⁴⁶

Az 1800-as évek előtt általánosan elterjedt díszítési mód a *vagdaltásos hímzés* volt, amivel többségében lepedővegeket díszítettek. Fehér fonállal és lapos öltésekkel dolgoztak.¹⁴⁷

Az 1800-as évek elején már kezdtek megjelenni a színek a hímzésben. Legelőször piros és kék fonállal díszítettek. Általánosan kezdtek elterjedni az úgynevezett *cipés-madaras* motívumok. Később, az 1870-es évek táján a szücs-hímzések hatására megjelentek a sűrű díszítések a kelméken. Ekkor társult a kék és piros színek mellé a sárga szín is a hímzésben. Ekkor alakult ki a jellegzetes matyó rózsza, a szívrózsza és a tulipánok a hímzéskultúrában, és ekkor jelent meg először a lobogós ujjú ingeken a gazdag díszítés.¹⁴⁸

Az első világháború után a hímzéskultúrában megjelentek a zöld színű levelek is. Mivel a zöld szín a kegyelet színe volt, így tisztelegtek a háborúban elhunyt katonák előtt.¹⁴⁹

Később, az 1880-as évek közepén megjelentek a színes gyapjúfonalak, velük együtt megjelent a surcokon is a gazdag díszítés. Ezután műselyemmel díszítettek, amivel az eladásra szánt ruhadarabokat, lakástextilíákat hímezték leginkább. Általában terítőket, párnahuzatokat, ágytakarókat, blúzokat, mellényeket készítettek eladásra. Mivel a kereskedelmi igény megnövekedett, így a hímzés minősége, a minták kidolgozása romlani kezdett.¹⁵⁰

A hímzéskultúra virágkora a mezőkövesdi hímzést előrajzoló asszonyoknak, úgynevezett *íróasszonyoknak* köszönhető. Az íróasszonyok közül is Kis Jankó Bori (1876–1954) munkássága a legjelentősebb.¹⁵¹ Nagyapja, édesapja tevékenysége segítette neki a minták megismerésében, elsajátításában, hiszen ők szücs mesterek voltak. Az írás tudományát édesanyjától tanulta meg. Bori néni munkásságát egy sajátos forma jellemezte, amiben szakított a már megszokott szimmetrikus ábrázolásokkal.¹⁵² Ugyan művészetében a szücsmintákat vette alapul, viszont saját személyisége is megjelenik munkáiban. Általában kedvenc virágait is belerajzolta, és nevet adott nekik.¹⁵³ Bori néni 1953-ban megkapta munkájáért a Népművészet Mestere címet.¹⁵⁴

1951-től egészen 2005-ig működött a Matyó Népművészeti és Házipari Szövetkezet, amely célul tűzte ki a matyó formakincs felélesztését, újraalkotását. Napjainkban is ez a törekvés jelenik meg népi iparművészeink munkájában.¹⁵⁵

Murányi Márta Anna

Köszönöm, Tanka Mariska...!¹

Egy hiedelemmonda szerint Isten öszentsége azért teremtette az álmodkat, hogy téli időben is lehessen rózsánk – legalább álomban. Ez a metaforának is remek elgondolás egy olyan korszakból maradt ránk, amikor még nem lehetett minden utcáson, akár mikor rózsát vásárolni. A rózsára bizony egy hosszú esztendőket kellett várni. És kibírtuk. De vajon miért teremtette Isten öszentsége a mesét? Berecz Andrásra gondolok, és úgy sejtem: tudhatja a választ! Legalábbis a mese fájának a gyümölcsét megkóstolta. Gyanítom, nem is olyan könnyű ezt a kérdést megválaszolni, mert amilyen egyszerű elbánni a mese szövegtestével, olyan nehéz megbirkózni azzal az univerzummal, amely a mesében testet ölt. A meghódítására vállalkozókat a mese rendre legyőzi, és meggyőzi a maga valóságáról, igazáról. Miben áll a mese és a maga igaza? Ezt a legtisztábban a Magyar Katolikus Lexikon fogalmazza meg: a mese „tág értelemben, legalább részben költött elbeszélés, melynek célja egy igazság érzékletes, képszerű előadása; egy erkölcsi tétel vagy eszme szemléltetése. A mese általános mondanivalója az, hogy a világban a jó és a rossz mindig harcban áll egymással, és mindig a jó győz; a jó elnyeri jutalmát, a rossz a büntetését; az igazság mindig kiderül és érvényre is jut; a gyengék, kicsinyek, szegények mindig számíthatnak egy természetfölötti segítségre és erőre; a mese hőse életét is kockára teszi az áldozatvállalásban, (...); végül: a szépség feltétele a belső érték, ha ez nincs meg, a külső előbb-utóbb semmivé lesz; a szeretet viszont a csúnyát is megsépi”. Mindeme tanításokat ily tisztán és egyenesen a végtelen univerzumban egyedül a mese mondja ki. Ez a jelentősége Berecz András legújabb könyvének is, amelyben nagy mesék és igazságok adtak helyet egymásnak! Hét fejezetben harminchárom, csuvas, török, tuva és magyar meseszöveg, továbbá: elő- és utószó, tájzó-, és forrásjegyzék. A meséket Szepessy Béla égből metszett metszeti kísérik, illusztrálják. Egy minden ízében tisztességgel összeállított kiadvány tehát, amely mindazonáltal nem egy meglepetést is tartogat. Ilyen például a csuvas, török, tuva mesék hangsúlyos jelenléte, ami nem lehet a véletlen műve. Mert hát az sem a véletlen műve volt, hogy talán még időben, Vikár Béla, Kodály Zoltán és még néhány nagyunk ébersége folytán, e népek népzeneje is megélhetette a találkozást a magyar zenetörténeti örökséggel. Könnyű helyzetben vagyunk, mert ez a szellemi rejtély, a szövegpárhuzamok és analógiák nem szorulnak magyarázatra. Ha elolvassuk a kötet mesziről jött meséit, minden esetleges kérdésünkre magyarázatot kapunk.

Amikor a könyvet olvassuk, tanácsos emlékeztetni magunkat Berecz András szavaira: „Kedves Olvasó! Ezt a könyvet (...) obyantól fogadd szeretettel, aki színpadon, elmondva és örökké újraformálva használja a meséket”. Népköltészetet olvasni és népköltészetéről beszélni számomra másként nem is lehetséges, csak úgy, ahogyan Csoóri Sándor tette. Egy helyen azt írja például: „a történelemből kiszoruló igazság mindig keserű, fojtó énekekbe (...), népköltészetbe menekül”. A mese időtállóságát éppen a benne megbúvó elfojthatatlan igazság adja. Nem értjük, hogy működik, de hatásában tapasztaljuk, hogy az emberben (még) fenntartja az igazságérzetet. Az igazságérzetet, amely nem egyszer fontosabbnak bizonyul a biztonságnál, a tudománynál és bizony az életnél is.

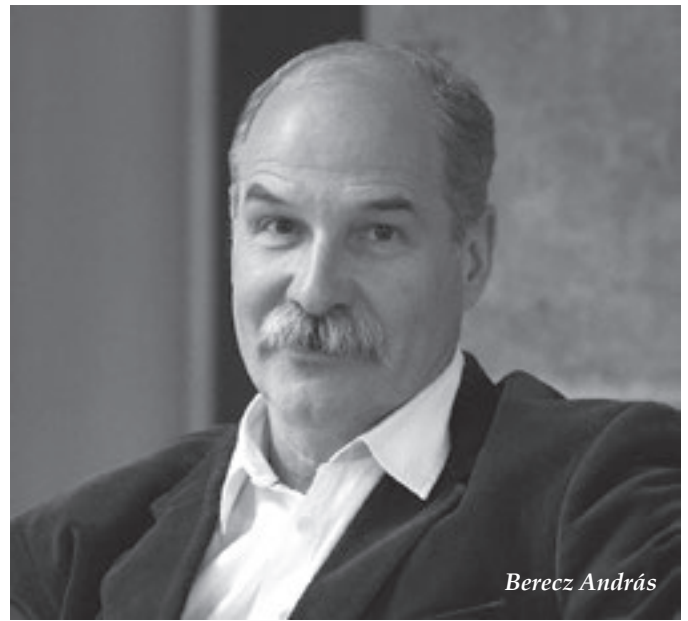
1 A 2023. október 5-én, a Hagyományok Házában megtartott könyvbemutató elhangzott laudáció szerkesztett változata. Berecz András: Kaptárbontás. Berecz András kedves magyar, csuvas, török és tuva meséi. Szepessy Béla illusztrációival. POKET Publishing, Budapest, 2023. 144. p.

2 Csettirdim (tuva): köszönöm

3 Taw (csuvas): köszönöm

*

A Kaptárbontás című kötet megrendelhető az alábbi linkeken:
<https://webaruhaz.hagyomanyokhaza.hu/kaptarbondas-991>
<https://poketonline.hu>

Berecz András

A mese másik sajátossága, hogy a benne megszólaló egyetemesség földhöz kötött. A mese úgy egyetemes, hogy egyszersmind valakik, közösségek, mesélők, magukénak, sajátjuknak vallják. A „Berekmesék” bárhol megszülethettek volna, ha nem éppen a Berekfürdői nádas hordja ki, és adja a világnak őket.

A mese következő rejtélyét Dala Sára fedte fel – Berecz András idéve – a „Kaptárbontásban” írt Utószavában. Azt írja: A mese „mindig életre biztat”. Vajon hogyan volna képes ez a szelvényben-hosszában összegabalyodott, egyetemes kiterjedésű szövegvilág ezt a nagy terhet elviselni, amit ráaggatunk? Igazságosság – kötődés – életigenlés? Hát nemde maga is egy véges, változó, a képzelet másvilágára szoruló halott szövegtest, aminek a léte mondó és olvasó nélkül fel sem tűnne? Hogyan biztatna a mese az életre? Pontosan úgy, ahogyan azt a művészet teszi. Mert a mese a művészet gyermeke; a mese először művészet, és azután a népköltészet és a folklór egyik műfaja.

Szeretem a családfákat. A Biblia névlajstromait pontosan úgy olvasom, mint a zsoltárokat. Szerettem olvasni Berecz András mestereinek a nevét is. Egyenként kezelt foghattam velük, és megadhattam nekik azt, amivel tartozom. Eképpen: Köszönöm, Tanka Mariska (Kunhegyes); köszönöm, Gál Sanyi (Salomvár), Kádár Endre (Forgolány); Hatujjú Kovács Lajos (Tomajmonostor); Tóth Béla (Dombiratos); Köllő István (Gyergyóalfalu); Hazug Pista, Hideg Anna, Gergely András, Csavar Jenő, Tankó Imre Vilma (Erdély). Csettirdim,² Mangnaj fia, Hojtüvek (tuva); taw,³ Naszreddin hodzsa (csuvas). És: Isten fizesse, Berecz András! Mi az, amit egy pusztán név elmond magáról? Azt, hogy aki élt, mesélt. Több-e az ember a léténél? Annyiban mindenképpen, ha másokhoz, közösséghez is kapcsolódik. A közösség megsokszorozza az egyén egyszeri létét. Közösségekben lenni hagyománnyal, közösséggel: létöblet.

Nem kívánom vissza azt az időt, amikor nagyanyám éhségemet méssével csillapította, lázamban mesével vigasztalt és altatott. Am olyan jövőt kívánok magunknak, ahol ártalmatlan szükségleteinket az utcasarkok öröknyárvirágboltjai és örökléptatikái mellett a természet és a művészet adalék- és mellékhatásoktól mentes gazdag terített asztalán tudjuk szabadon megélni, és beteljesíteni. Berecz András meséinek egyik üzenete, hogy kaptárbontáskor bizony megjelenhetnek a medvék is. Félnivalója annak nincs, akinek a korszója olajjal teli, és éberem vázakkal.

Iancu Laura

ÚJÉVKÖSZÖNTŐ CSALÁDOK

Művészetek Palotája – Bartók Béla Nemzeti Hangversenyterem, 2023. január 6.

Az újév köszöntése régóta gyakorlat a Hagyományok Háza életében. 2024-ben a népzenevel, néptáncsal, népművészettel foglalkozó családok kerülnek előtérbe, legyen szó mikroközösségről, táncegyüttesről, vagy a népművészetet máig aktívan művelő családokról.

Az est vezérfonalát Bartók Béla hegedűduói adják Kelemen Barnabás hegedűművész és fia, Kelemen Gáspár előadásában. Ezek a dallamok táncprodukciók kíséretében repítenek végig bennünket a Kárpát-medence szebbnél szebb vidékein.

A közösségek megtartó ereje évszázadokon át számtalan nehézségen segítette át azokat, akik hittek benne. Bartók gyűjtőútjai során olyan családoknál járt, amelyek életében a zene és a tánc hagyománya a mindennapok szerves részét alkotta. Ma is ismerünk olyan közösségeket, amelyek ápolják a generációk sokasága által megőrzött hagyományt, az örökséget a mai megváltozott viszonyokhoz alkalmazva. Ünnepejük az új esztendő t kincsek megismerésével, legyünk mi is az egyedül és folyamatosan újjáéledő hagyomány részesei!

Előadásunk célja, hogy közösségekben búcsúztassuk az óévet, üdvözljük az újat, arra is figyelmeztetve, hogy a határok átléphetők az összetartozás felemelő érzése által.

Közreműködik a Magyar Állami Népi Együttes tánc-kara és zenekara; Kelemen Barnabás, Kelemen Gáspár – hegedű; Pál Lajos és családja; Magyar Kálmán és családja; Brezovszki Roland és családja; Mocsel Rémusz és

családja; Kincses Kálmán és családja; Angyalföldi Vadrózsa Táncgyüttes (művészeti vezető: Fundák Kristóf, Fundák-Kaszai Lili); Kupec Mihály és családja, valamint az Ilosvai Selymes Péter Néptáncgyüttes; Horváth Tibor és családja, valamint a Zselic Alapfokú Művészeti Iskola

Alkotók: Mihályi Gábor – rendező; Pál István „Szalonna” – szerkesztő
Rendező: Hagyományok Háza

Lou Flagel

2023. november 7-én meghalt Brüsszelben Lou Flagel, a világhírű népzene- és zenekutató, Claude Flagel felesége.

Lou a francia nyelvterület tánc-kutatója és oktatója volt. Az 1960-as évektől kezdve ismerkedett meg a magyar néptáncokkal. Nagyra értékelte tánc-kultúránkat, s így magyar tánc-tanfolyamokat szervezett Belgiumban és külföldiek részére Budapesten is. 1973-ban táncgyüttesével Brüsszelben tánc-házast indított széki tánc-renddel. Férjével együtt többször elkísért erdélyi gyűjtőútjaimra, tánc-csoportjával részt vett a szegedi nemzetközi fesztiválon is.

A Flagel házaspár nemzetközi folklórra szakosodott kiadója, a Fonti Musicali számos lemezt adott ki olyan magyar zenekarokkal, mint a Vízöntő, a Hegedős, vagy a Kamarás, ezzel is segítve azok nyugat-európai karrierjét.

Vig Rudolf 1977-es cigány gyűjtéseit megismerve maguk is felvétel készítették a neves öcsödi hagyomány-őrző énekes-sel, Rostás „Hutytyán” Károllyal. Az ő „Esik az eső” című dalát 1993-ban, a „Rom Som Ame!” című albumon adták ki Belgiumban. Ezt a felvételt is felhasználták a Deep Forest alkotói a világsiker arató „Bohème” című leme-zükön, 1995-ben.

Lou immár követte férjét, aki 2020-ban hunyt el. Akik ismertük és tiszteltük, búcsúzunk tőle. Hiánya pótolhatatlan.

Novák Ferenc

„Igézet ne fogja...”

Szendrey Zsigmond és Szendrey Ákos „babonaszótára” nyomán
írta Fazakas István és Székely B. Magdolna. Magvető Könyvkiadó, Budapest, 1990.

LUCAÁG, LUCAPOGÁCSA

Kedvelt eljárás a lucaág (november végén katalinág, december elején borbálaág) hajtása: Luca napján gyümölcsfaágat raknak vízzel telt edénybe, s az ág szentesti bimbópattanása a lány az-évi férjhezmenetelét jelzi. Egyesek szerint az ágnak lopottnak kell lennie, és Eleken a lány mezítláb megy érte a kertbe. Az edénybe mindennap friss vizet tesznek, mégpedig napkelte előtt. A szendrőiek szerint a múltat is megmutatja, mert csak akkor virágzik ki az ág, ha szűz leány faggatja.

A lucapogácsával nemcsak a férjhez menés idejét lehet megtudni, hanem a jövődöbéli nevét is. December 13-án tizenkét pogácsát csinálnak, azokba libatollat tűznek. Mindegyik egy-egy legénynevet mutat, s amelyik nem ég el, úgy hívják a majdani vőlegényt. Tessenek vigyázni! Ha mindegyik elég, akkor jövő far-sangkor nem lesz bekötve a leány feje.

*

HAGYMAKALENDÁRIUM

A jövő esztendei időjárás kitudása, a szándékolt időjósítás már babonásabb dolog. Országszerte eszköze ennek a hagymakalendárium.

Már készítésének időpontja is „varázsos”.

A katolikus vidékeken karácsonykor, az éjféli misére első harangszókor, a protestáns tájakon pedig óévi éjfélen, de sok helyen inkább Lucakor „vesznek tizenkét hagymahéjat”.

Udvarhely megyében tizenkét rétvű vöröshagymából készül. Szalontán pedig csak a harmadik réteg felel meg erre a célra.

A hagymahéjból gömbölyített teknőcskébe sötét hintenek, s a készítményből jobbról haladva a karácsonyi asztalon, gyúróasztalán, tűzhelyen vagy az ablak közén a hónapok szerint kirakják a

kalendáriumot. A só átnedvesedése, megolvadása a nevezett hónap havas, esős voltát igéri.

A várható időjárás elsősorban a várható termés – annak milyensége, mennyisége – miatt fontos a földműves számára.

*

Érdekességgéppen álljon itt a gazdasági jövődölések „ésszerűtlen” vonulatából néhány példa. Csányosztrón azt tartják, ha a jégcsap hosszú, jó lentermés várható. Hogy ez így legyen, a göcseji asszony húshagyókor igyekeznek minél többet táncolni. Különös összefüggésre jöttek rá a szalafőiek is: szerintük a salátát nem szabad kedden, pénteken vetni, mert a kifejlett növény majd – miért, miért nem, ki tudja – keserűvé válik.

*

KARÁCSONYI-ÚJÉVI BABONÁK

A férjhez kívánczó várja meg a karácsonyt, vigyen el az éjféli misére tizenkét cédulát – persze mindegyiken egy-egy férfinévvel –, s úrfelmutatáskor húzzon ki egyet belőlük: máris tudhatja, mi lesz a neve élete párjának.

De aki otthon marad, az sem tétlenkedik. Mindenfélté megtudhat az éjféli mise alatt, ha ügyesen cselekszik.

Lopjon akkor a leány a szomszéd favágójáról forgácsot vagy aprófát! Ha páros számút markolt fel a sötétben, az évben férjhez megy.

Ha nem akar tolvajkodni, s disznó is van a háznál, menjen az ől-hoz mezítláb, rúgjon a deszkájába, s megszólal a sertés: egyet rőffen – azévi házasság; ha többet – annyi év múlva köttetik a frigy. Ajakon csak az az érdekes, páros-e a rőff-szám. Ha igen, sietni kell a stafírungekészítéssel. Általában vén disznó hangja özvegy-, a malacé legényembert jelent.

A nemesvámosi metódus bajra is mutat: szilvesztereste a leány a küszöbre ül arccal befelé, majd hirtelen mozdulattal mindkét papucsát hátrarúgja. Ha papucskok befelé néznek, kérő jön az évben a házhoz. De ha kifelé állnak, meghal valaki a családban.

Újlesztendő hajnalán azt is meg lehet tudni, szegény vagy gazdag lesz-e a kérő. Éjjel a leány behunyt szemmel megolvas a kerítésen tíz karót, a tizedikre pántlikát köt, majd lefekszik aludni. Ha reggel azt látja, hogy kérges a karó, akkor módos, ha meg van hántva, akkor szegény emberhez megy feleségül. Szilágyban és Szamosháton az ilyenkor találomra számolni kezdett karók közül a kilencedik megmutatja, nagy vagy kicsi, szép szál vagy görbe természetű lesz az, akire oly kíváncsi az eladósorban lévő.

Országszerte szokás, hogy karácsony – illetve manap már szilveszter – éjén ólmot öntenek. Az öntet alakjából könnyen kikövetkeztethető a jövőbeli foglalkozása...

Somlóvidéken karácsonytól újévig gyűjtik a szemetet, amit aztán ládikában vagy edénykében kivisznek, s a szilváfa alá borítanak. A felfordított edényre tapasztoán fülüket hallhatnak fűrészelést, s akkor asztaloshoz mennek férjhez. Ha pedig rőfögés üti meg a fülüket, akkor (no nem egy disznó!) gazdaember lesz az uruk.

Somlóvásárhelyen a lány éjjeli mise alatt egy cseréptálba vizet önt, és a hajából beleereszti a leghosszabb szálát. S amikor a pap az „oremus”-t mondva imára szólítja a népet, meglátja a vízben jövődöbelije arcát. Mint ahogy meglátja azt a szilágysági leány is, aki, míg a többiek a templomban vannak, meztelenre vetkőzik, és a tükörbe bámul, illetve más vidékeken, aki ily módon négy gyertya közé állva tekint a tükörbe.

Ha valaki Szarvason meg akarja tudni, ki lesz a férje, karácsony vigíliáján fűtsön be jól, vetkőzzön meztelenre, háttal álljon a kemencepadkára, s a lába között nézzen a tűzbe! Ott meglátja jövődö urát.

Ha a család nem nyugszik bele, hogy nem megy Jézus születését köszönteni, a leány cselekedje azt, amit Hont megyében szoktak! Ott ugyanis, mielőtt elindulnak, asztalt terítenek, rá pohár vizet, pohár bort tesznek. A templomból hazajöve a leány meztelenre vetkőzve odaül az asztalhoz, és vár. Ekkor – természetesen – megjelenik a jövődöbelije, de ennek még nem kell megörülni. Az az érdekes, miből iszik: ha a borból, akkor gazdag, ha a vízből, akkor szegény az illető.

Zilahon szilveszterkor éjjel 12 órakor összegyűlnek a leányok, elmennek a patakhöz, s visznek magukkal 9-9 darab holtstenet, 9-9 darab forgácsot s 9-9 darab sót. A forgácsoknak nevet adnak, mindegyikre rákötnék 1-1 darab szentet és 1-1 darab sót, s eleresztik a vízen. Amelyik forgács nem úszik el, olyan nevű leány veszi el őket. Ennek kiáltják a nevét 9-szer, miközben csóré seggüket a jégbe ütik.

Furcsa jelenetet pillanthatnánk meg Torda megyében, ha a karácsonyi vacsora kezdetén beleselkednének a lányos házak ablakán. Nos, itten, mikor már minden családtag letelepedett az asztalhoz, s éppen hozzákezdenének a hagyományos mákos csusza elfogyasztásához, fogja magát a furfangos leány, és lekapja a legöregebb ember villájáról az első falatot. Kiszalad aztán vele, gyorsan becsukja maga mögött az ajtót, s a kulcslikon át bekukucskál a szobába. S akkor – odabent – meglátja azt, akihez férjhez fog menni, illetve egy ugyanolyan nevű embert. De leginkább a kövédermedt öreget. Igaz, az is előfordul, hogy a mákos csuszával az utcára szaladva találkozik a leendő urának nevét viselő férfival.

*

ÉJFÉLI MISE

A boszorkány felismerése elsősorban néhány jeles alkalommal, főként a templomban, az éjjeli misén válik lehetségessé. A falu boszorkányai ekkor sorra mind lelepleződnek a hozzáértők előtt.

Veszélyes hely és alkalom ez tehát számukra, mégis megjelennek karácsonykor az Isten házában. Hisz meg kell őrizniök a látszatot, miszerint rendes, templomjáró nénikék ők. Csak hát... van egy kis bibi.

Aki boszorkányt akar látni, annak jó előre fel kell készülnie az élményre.

A Luca napjától a karácsonyi miséig tartó időköz, az úgynevezett lucatizenketted az előkészület ideje.

Luca napján megkarcolják a kilincset, s az éjjeli mise után meglátják a karcolásban csillogni a boszorkányokat.

Aki az előző év december 13-án ültetett fokhagymát tűz kalapja mellé, s úgy megy az éjjeli misére, csak figyelje, ki dicséri, hogy milyen szép virágja van, mert az bizonyosan boszorkány.

Vannak, akik Lucakor szöveget ütnek a kapufélfába, s mindennap egy kicsit vernek rá, hogy éppen karácsonyra legyen benn egészen. Mikor éjjeli misére harangoznak, látni aztán: a falubeli boszorkányok odasereglenek, s mind azon mesterkedik, hogyan húzhatná azt ki.

Csalhatatlanul felismeri a gonoszokat az is, aki a Luca napjától csizmában tartott krajcárért vett gyertyát gyűjtja meg úrfelmutatáskor.

*

LUCASZÉKE

A közmondásosan lassan készülő lucaszéke faragásához is december 13-án kezdenek hozzá. A boszorkányszög (pentagramma), alakú számoltyhoz szükséges tizenkét féle fát vízen nem szabad áthozni, s vasszeg felhasználása nélkül kell kiügyeskedni az üllökét. Mindennap bibelődnek egy kicsit vele, hogy pont karácsonyra legyen kész. Az éjjeli misére viszik aztán, szentelt krétával a szintén jelen lévő gonosz ellen kört, várat kerítenek köré, s ráállnak.

Aki mindezt megcselekszi, az úrfelmutatáskor meglátja a boszorkányokat. Azoknak ekkor – miként a többi templomi praktika eredményeként is – láthatóvá válik a szarvuk, amely nem kisebb, mint a magyar ököré.

Ezt követően nem szabad a látványon álmélkodni, azonnal haza kell rohanni, hogy a széket nyomban elégessék. Ha nem, a boszorkányok széttépik a kíváncsiskodót.

Az is megtudhatja, ki a boszorkány, aki vásott, lyukas fakanalat, sírfelásáskor előkerült, göröcslyukas koporsódeszkat s miegymást titkon belopva ájtatoskodik az éjjeli misén.

Aki így látta meg őket, az is szaladjon nyomban haza, s jó, ha útközben szaporán szórja a mákot, mert az üldözőinek fel kell szedniük. Ha belép a háza kapuján, megmenekül, különben jaj neki, a boszorkányok, ha utoléri, megrontják, s még lehet, hogy meg is ölik.

A palócok azt tartják, közönséges ember nem is igen ismerheti fel őket, csak a pap, az is csak úrfelmutatáskor. Az oltáriszentségen keresztül látja Isten szolgája, amit lát. Vagyis hogy a boszorkányok háttal állnak a szentségnek azzal a nagy szarvukkal. Néhányuk nem áttal a pap elé járulni, hogy áldozzon, hogy magához vegye az Úr testét. De mikor az atya oda akarja adni az ostyát, az bizony kiesik a kezéből. Azért történik ez, mert az ostya érzi, hogy boszorkány akarja bevenni, s az istennek sem akar bevenni az ilyen asszonyba. A dévai csángók nem egy ilyen esetről tudnak.

A boszorkányok jellemzően ellenségei az embernek. Ők szerzik meg harmatot szedve a föld hasznát, természet, rontják meg a tehenet, viszik el a tejét. Ők a legveszedelmesebb szemmel verők, igézők, ők váltják, cserélik ki a magára hagyott csecsemőt, hogy helyébe saját szörnykéküket tegyék. S ők keverik meg szerelmi varázslataikkal a falu hagyományos erkölcsi-érzelmi rendjét. ■

Mesterség és művészet

– Nagy Károly Zsolt: Kunkovács –

Szakemberek állítják, hogy a fiatalokat soha nem érte annyi vizuális inger, mint manapság. Percenként több tucat képet görgetnek át az ujjukkal, a szemük állandó vibráláshoz szokott, és a vizuális tartalmak éppúgy megjelennek az iskolai tanulásban, mint a szabadidős tevékenységben. Szintén adatokkal bizonyítható, hogy a médiában eléjük jövő képekre a másodperc töredékét szánják, és nagyon különlegesnek, figyelemfölkeltőnek vagy személyesen érintettnek kell ahhoz lenni, hogy megálljon a pörgetésoham.

Nagy Károly Zsolt „Kunkovács” című monumentális albumát ugyanezek a tizenhat-tizenennyolc éves fiatalok kekre tágult szemekkel, negyvenöt perc alatt lapozták végig, s nehezen tudták öt legszebb képet kiválasztani. Megérintette őket a könyvben látott szokatlan képvilág.

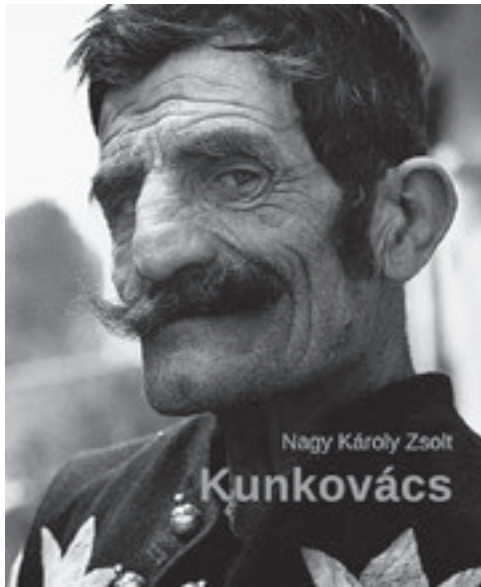
Aki találkozott már Kunkovács Lászlóval, hallotta beszélni, előadni, bizonyára egyetért velem abban, hogy a borítóról huncutul ránk kacsintó, kackiás bajszú vagány juhász akár ő is lehetne. Aztán a belső borítón a szemlélőt is magához ölelő, fűrkésző tekintetű, a tenger és a körengeteg határán egyensúlyozó alakban egy másik Kunkovácsot látunk. Buda Ferenc „Ég s föld között” című verse pedig költői képekbe foglalja a kettőt.

Nagy Károly Zsolt monografikus albuma ezt az összetett, elmentmondásuktól sem mentes, önmagát is sokféleképpen megfogalmazó („a képeimmel vagyok azonos”, „jellel születtem”, „dából merítem az erőt”, „tényképész és képrajzos”, „néprajznak elkötelezett fotóművész”) mestert és művészt, fotográfust és antropológust kíséri végig. Támpontokat ad Kunkovács sajátos „elhelyezhetetlenségének” az értelmezéséhez és válaszokat keres örökös elégedetlenségének okaira. Ehhez könyvrecenziókból idéz, kiállítás megnyitók és interjúk szövegét használja föl. Igyekszik időrendi pályaképet rajzolni, de bemutatja az életmű korszakolásának illetve a kunkovácsi tevékenység meghatározásának a nehézségeit. Föltérképezi Kunkovács gyökereit, inspirációinak forrását, kíváncsiságának hajtóerőit, szellemi fejlődését, művészi hitvallását. Szakmai és szellemi kontextusba helyezi alkotó tevékenységét, de mindig figyel a képek mögötti szenvedélyes kutató és alkotó ember anekdotikus figurájának megrajzolására is. A képeket Kunkovács naplójaként értelmezi,

Nagy Károly Zsolt: Kunkovács – Életrajzi monográfia és fotóalbum Kunkovács László alkotói életművéhez (2200 g, cérnafűzött, keményítáblás, 320 oldal, MMA Kiadó, Budapest, 2023, ISBN: 9786156434395)

Képek (fotó: Kunkovács László)

- 1 *Lükő Gábor (1909–2001) néprajzkutató portréja (1992)*
- 2 *Van kilátás! – A kútásó (Sárospatak, az 1960-as évek vége)*
- 3 *A zöldségkertész keze (Kecskemét, 1983)*
- 4 *Hátra, puttony! (Aszód, 1968)*
- 5 *Nyeregkészítő (Kazahsztán, 1995)*

melyek eseményeket rögzítenek, hatásokot regisztrálnak, gondolatokat és ismereteket osztanak meg a nézővel.

Nagy Károly Zsolt maga is fotográfus és kulturális antropológus, de a teológus érzékenységgel teszi föl kérdéseit a hatalmas életműről. A méreteivel is tekintélyt parancsoló kötet három részből áll: kilencvenöt oldal pályarajz, közel kétszáz oldal képgaléria, valamint egy a fogadtatást, válogatott szakirodalmat és publikációkat felsorakoztató függelék. Nagy Károly Zsolt nagy feladatra vállalkozott, amikor Kunkovács életművét nem a problémák, kérdések, dilemmák megkerülésével, azok szépítésével, hanem Kunkovács erőit bemutatva, a fotóművész és néprajzkutató komplex világképét, alkotói módsze-

reit elemzi, amihez dokumentumokat, vallomásokot hív segítségül. Kunkovács életművének értő bemutatója, de az értékítéletet az olvasóra bízta.

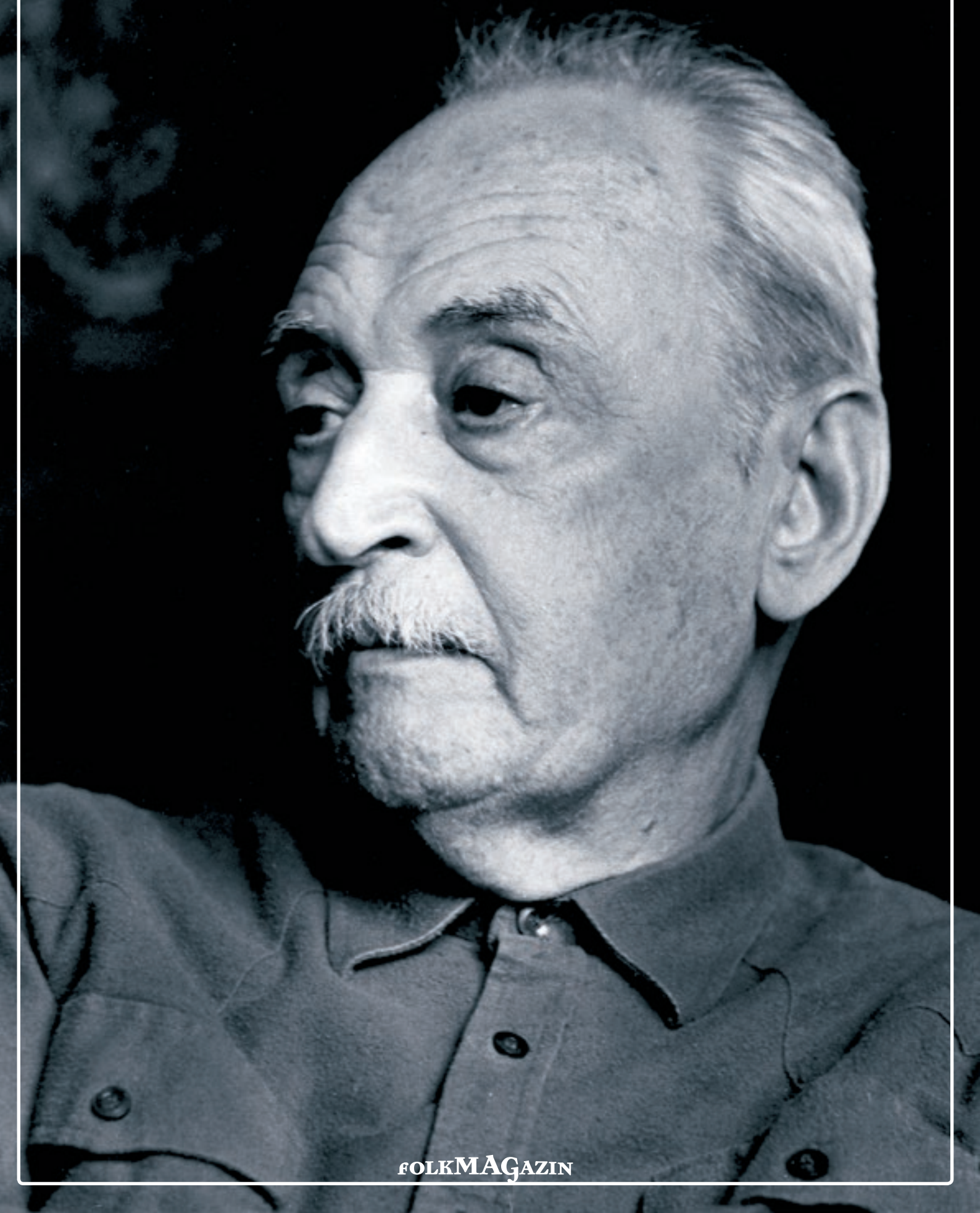
A könyv szokatlan felütéssel kezdődik, hiszen Kunkovács elégedetlenségének, szakmai elutasítottágának okait keresi. Válaszait az utolsó fejezetben véli megtalálni: egy autodidakta néprajzkutató, akiben buzog a talált kincsek megosztásának a vágya, egy néprajznak elkötelezett fotóművész, akiben soha nem válik szét a kutató és a fotográfus, akit a dokumentarista hűség és a jelenlét bemutatása hajt, aki erős küldetésstudattal egy komplex magánmitológiát fogalmazott meg, s ezt képein keresztül igyekezett igazolni, aki feltétel nélkül szereti képének alanyát, s szépek látja és láttatja a ráncosra aszott arcot, értéknek a két munkás kezét, s akit nehéz későn jött díjakkal, elismerésekkel kielégíteni.

A szerző szép és hiteles megoldást kínál: Kunkovács igazi identitásának a tanítói létet tartja. Ez az elsődleges hivatása: tanítani bennünket a szépre, a jóra, az értékre, a maradandóra, s a fotográfia nyelvén segíteni feltárni és értelmezni múltunkat és jelenünket. És amint azt Dániel próféta jövendöli: „akik igazságra oktattak sokakat, tündökölnék örökkön-örökké, miként a csillagok.” (Dán. 12,2)

A gyönyörű tipográfia és tervezés Németh János munkája, Palojtay Kinga pedig szerkesztőként végzett kiváló munkát. Meg kell említeni a képet válogatók heroikus munkáját, akik az egész életmű ismeretében reprezentatív, mégis személyes hangú fotográfiákkal tették feledhetetlenné a kötetet, néhány színes fotót is becsempészve a többségében fekete-fehér képek közé.

Aki a kezébe veszi a kötetet, sok szép képet fog látni. Talán értékelni fogja a képek dokumentarista jellegét is, de a lelke mindenképpen gazdagodik. Mert az egyik legfontosabb dolog mai haszonelvű világunkban is rácsodálkozni a legszükségesebbre, a szépségre. És ez az, amivel Kunkovács megajándékoz bennünket. A kötet mind kiállításában, mind tartalmában méltó a kunkovácsi életműhöz.

Tüskés Tünde

Oein DeBhairduin: Miért bolyong a Hold

Ír nomád népmesék (& könyvkiadó – *ampersand.hu*)

A MINCÉIRÍ – A SZERZŐ ELŐSZAVA A MAGYAR KIADÁSHOZ

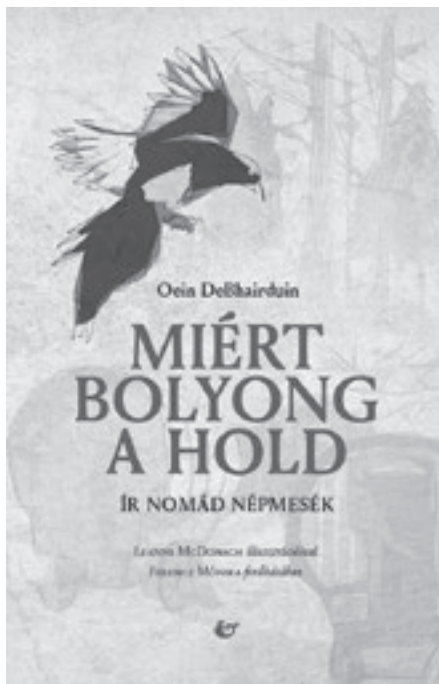
A *Travellerek*, avagy ahogy mi nevezzük magunkat: *Mincéiri* vagy *Pavee*, Írország nomád, őshonos etnikai kisebbségének számítanak. Nagyjából ötvenezer lehetünk Írországban, így az ír lakosság közel egy százalékát tesszük ki.

A többi embert „letelepedett”-nek nevezzük, és egészen a 1960-as évekig viszonylag békésen éltünk együtt velük, legtöbbször sátorban vagy szekéren lakott, és a időszakosan megtartott, hagyományos vásárok és búcsúk mentén utaztunk egyik helyről a másikra. Kulturális identitásunk létfontosságú része a zenélés, az éneklés és a történetmesélés. Megélhetésünket sokáig a kereskedelem és a kézművesség biztosította, ám idővel az egyre növekvő iparosodás, és a műanyag használatának elterjedése miatt a legtöbb *Mincéiri* elvesztette az önállóságot független jövedelmét, az állam pedig, ahelyett, hogy támogatta volna népünket és a hagyományait, elkezdett teherként és megoldandó problémaként tekinteni ránk.

1963-ban az ír állam törvényileg rendelt el a *Mincéiri* erőszakos beolvasztását az ír társadalomba, valamint olyan további állami intézkedéseket vezetett be, mint a nomád életmód kriminalizálása, a piacokon való értékesítés feltételeinek szigorítása, és az állatok feletti tulajdonjog korlátozása – kiváltképp a lovaké. Ezzel párhuzamosan, miközben az állam képtelen volt megfelelő lakhatási lehetőséget biztosítani a számunkra, az iskolákban bevezették a szegregált oktatást.

Mindezek következtében életkörülményeink jelentősen megromlottak, és ez közösségünk hosszan elnyúló válságához vezetett. A munkanélküliség, a szegénység és a nap mint nap tapasztalt hátrányos megkülönböztetés okozta nehézségek miatt a *Mincéiri*-ek várható élettartama drasztikusan lecsökkent – annyira, hogy minden második tizenkilenc éves *Mincéiri* már középkorúnak számított.

Az elmúlt években három jelentős, pozitív változás is történt. 2017-ben az ír kormány hivatalosan is elismerte a *Traveller*-kisebbséget. 2019-ben nyelvünk, a *gammon cant*, felkerült az UNESCO Szellemi Kulturális Örökségeinek listájára. Végezetül: az iskolai tantervbe lassan beszívárog történelmünk és kultúránk oktatása. Míg az első két intézkedés alapvetően jelképes dolog, addig

a harmadik valódi esélyt jelent számunkra, hogy pozitív befolyással lehessünk az ír átlagnépesség – amelynek mindig is a részét képeztük – rólunk kialakult képére.

A számtalan megpróbáltatás és igazságtalanság ellenére mély büszkeséggel képviseljük az identitásunkat és kapcsolódunk a kultúránkhoz. A *Mincéirit* sokan az ősi ír szokások őrzőinek tekintik, és ez számunkra mindig is áldott szerep marad. Számunkra a történetmesélés továbbra is a traumafeldolgozás és a hagyományainkhoz való örömteli kapcsolódás egyik elsődleges formája. Ezt a kötetet népem (*mo geels*) legtöbbször mesélt történeteiből állítottam össze.

*

BEVEZETÉS

A kötetben szereplő történetek az ír vándoroktól (*Irish Travellers*) származnak. A *Mincéiri*, a *Pavee* és a *lucht siúil* (ír nyelven: *utazó emberek*) mind egyenértékű megnevezései ennek a közösségnek, amelyet Írország őshonos, nomád népeként és etnikai kisebbségeként tartanak számon.

Mindahányan történetekből állunk. Ezek között vannak olyan mesék, amelyeket magunknak mondunk el újra meg újra, emlékek, amelyeket folyton újjászövünk a fejünkben – ezek a saját életünkről szólnak; és vannak azok, amelyek ezernyi korábbi mesélőn keresztül jutva el hozzánk, azt beszél el, hogy kik vagyunk, és honnan jöttünk. Ha a folklór a közösségben generációkon keresztül öröklődő szokások, elbeszélések,

hiedelmek, félelmek és remények kulturális konstrukciójának lenyomataként értelmezhető, akkor a fennmaradt mesék, amelyek az idők folyamán növekedtek, változtak, és újra meg újra beágyazódtak az életünkbe, nem csupán erős védelmezői a kultúránknak, hanem általuk válunk képessé kapcsolódni élő történelmünkhöz is.

A mi közösségünk külső világhoz való viszonyát mindig is a spirituális élet, a természethez való kötődés és a szelíd animizmus határozta meg. A vándorok a társadalom peremén éltek, és az idők folyamán a modern és egy régebbi *Éire* között járva, mindkét világban megvetették a lábukat: megőrizték nem csupán dalaikat és kézműves szokásait, hanem meséiket is, amelyek egyedi ismeretekkel szolgálnak a térben és időben is leképezhető világokról, és amelyek nélkül ez a tudás talán feledésbe merült volna.

Akik rólunk beszélnek, általában nem is ismernek bennünket. Leginkább közösségünk megpróbáltatásai közismertek, mint például a lakhatáshoz és oktatáshoz való hozzáférés, vagy a munkavállalás nehézségei, illetve a mentális egészség problémái. Bár ezekkel a gondokkal valóban aránytalanul nagy mértékben találkozunk, mégsem ezek határoznak meg bennünket, nem ezek adják közösségünk valódi lényegét.

A legtöbbször pont azt a szépséget nem látják, amely egyszerre izzik és lüktet közösségünk szívében, az emlékezés és a kapcsolódás táborfüzét, amelynek lángjai magasra csapnak közös tereink magaslatain, és lángra lobbantják az otthoni tűzhelyeket. Nemzeti intézményeink termei és archívumai – legálábbis a Nemzeti Néprajzi Gyűjteményé, a Nemzeti Könyvtaré és a Nemzeti Múzeumé biztosan – tele vannak rólunk szóló nagyszerű hangfelvételekkel, kutatásokkal, fényképekkel és kéziratokkal. Ezek nagy részét azonban nem vándorok, hanem letelepedett emberek gyűjtötték össze, kivéve a kezünkből a saját kultúránk megőrkítésének, bemutatásának és kontextualizálásának a lehetőségét. Ráadásul annak java, amit egy letelepedett úgy általában tudni vél a vándorokról, más letelepedettek tudásán alapszik, ezért a már felhalmozott ismereteket saját történelmi ismeretünk fényében újra meg kellene vizsgálni. Nem lehet eléggé hangsúlyozni, mennyire létfontosságú egy marginalizált közösség kulturális ékköveinek a visszaszerzése, és hogy ezeket a kincseket a közösség tagjai használják fel újra.

Ez a mesegyűjtemény ellenpontozza a rólunk kialakult általános hiedelmeket, és újrakeretezi, valamint kiterjeszti a kulturális párbeszédet, bevonva a diskurzusba a mi hangunkat és a mi műveinket is. Amikor elkezdtünk ötletelni erről a könyvről, fontos volt számomra, hogy Leanne McDonagh, egy vándor művész alkotásait használjuk majd illusztrációnak. Tudomásunk szerint ez az első olyan könyv, amelyet egy vándor írt vándorokról, és egy vándor illusztrált.

Közösségünk nincs híján az ehhez hasonló meséknek, mégis kevés lehetőségünk akad arra, hogy megosszuk őket. Éppen ezért a történetek kiválasztásakor mindent alaposan átbeszéltem a családdal és a szeretteimmel, továbbá gondosan ügyeltem arra, hogy valódi mesemondási helyzetekből származzanak. Ezek a mesék tulajdonképpen régi történetek újabb feldolgozásai. Némelyik az ősi világról, megint másik pedig a túlvilágról szól. Van, amelyik a halottakról, de olyan is, amelyik az élőkről. Egyrészt lenyomatai a természet iránti tiszteletünknek, a föld állat- és növényvilágáról fennmaradt tudásunknak, és a szent helyekhez való kapcsolódásunknak; másrészt segítenek megérteni, hogy a távolinak tűnő történelem valójában egy folyamat, amely időről időre felfedi önmagát.

Nyelvünk – a *gammon* – szavait szabadon és visszafogottság nélkül használom a mesékben, mivel ez a gyűjtemény felolvasásra is készült, ami nem csupán azért fontos, mert segíti ezeket a történeteket az életben tartását, de egyúttal tisztelettel adózik a vándorok ősi szájhagyományára előtt is. A *gammon*, melyet akadémiai körökben a *cant* vagy *shelta* néven is jegyeznek, az egyik legjobban védett és megőrzött kulturális örökségünk, annak ellenére, hogy mennyire csekély írott forrás áll a rendelkezésünkre. A közösségünk már generációk óta a *gammon* használja a számára ellenséges, barátságtalan helyeken. Ennek a gyönyörű eszközhöz ilyenfajta felhasználása ugyan sokakat késztetett arra, hogy titokként őrizzék, de az utóbbi években egyfajta újjáéledés tapasztalható, és egyre többen nem csupán nyíltan használják, de ünneplik, tanítják, és ezzel visszaszerzik ezt a drága, féltve rejtgetett ajándékot. Egy legkevésbé sem egységes nyelvhasználatának varázslatos sokszínűsége miatt arra is ügyelni kellett, hogy biztosan a mindennapokban ténylegesen használt szavak kerüljenek bele a könyvbe, ezért ezeket közösségünk nyelvünket beszélő tagjainak sokaságával véleményeztettem. Nem csupán azért, hogy biztos lehessenek a szavak valódiságában, hanem azért is, hogy a változatosságnak, amely minden nyelv sajátja, megadjuk a tiszteletet.

Oein DeBhairduin (1985) kreatív lélek, különös szenvedéllyel a költészet és a gyógynövények iránt, illetve életcéljának tekinti a vándor mesék, szólások, szokások és történelmi ismeretek megőrzését. Amellett, hogy egy Mincéir oktatási központ igazgatója, régóta elnökségi tagja számos Mincéir csoportnak, beleértve azt a megtiszteltetést is, hogy az alelnöke lehetett az Ír Utazó Mozgalomnak (Irish Traveller Movement), és tagja a Mincéir Whidden tanácsának. A közösségi aktivizmust kulturális eseményekkel szeretné összekötni, azáltal, hogy modern dolgokkal összefüggő régi meséket idéz fel, de legfőképpen: szeretné fellobbantani a lángot a közös rokonság tűzhelyén.

Hagyományosan három fő szempont szerint meséljük el ezeket a történeteket. Először is, értelmet nyernek az adott időben és térben, amelyben megosztjuk őket. Másodszor, szórakoztatnak, ami legalább annyira fontos, mint mindaz, amit az életről tanítanak nekünk. Harmadszor pedig, úgy kell őket előadni, hogy mindazt, ami benne szerepel, feltétlenül igazként és valóságként kezeljük.

Ez a gyűjtemény csak egy szelete annak a rengeteg mesének, amelyeket magamban hordozok, és amelyek közül egyik sem tekinthető késznek – folyamatosan és sokféleképpen tudnak veszíteni magukból, és sokféleképpen képesek gyarapodni is. Ahogy minden népmesének, ezeknek is az a céljuk, hogy a mesélő képzeletével növekedjenek és változzanak. Ugyanúgy életben vannak, ahogy mi mindannyian, utaznak, ahogy mi, és mivel egy nomád népmesei hagyományról van szó, ezért minden bizonnyal jó nagy utat tettek meg. Persze azt azért szem előtt tartva, hogy a lényegi pontokban és fordulatokban nagyjából megegyezzenek az eredetivel.

Ezeket a történeteket, amelyeket konyhaasztalok körül, egy teáscsésze felett, lopott órák vagy kora reggeli munka közben jegyeztem le, számunkra, vándorok számára őseink szépségéről és mindig jelenlévő hangjáról szólnak, akik feladatuk adták nekünk, hogy újra és újra megosszuk másokkal a meséket, amelyeket tőlük örököltünk.

Nyisson ez a könyv a nagyvilág számára egy újabb rést azon a hatalmas falon, amely elválaszt bennünket. Élünk mindannyian egy olyan életet, amelyet érdemes elmesélni!

*

A tiszafa – Tharsp sharko

Gyermekkorom nagy részét temetőben töltöttem. Nem gyászról síjtva, hanem csak úgy, a vándorokkal, akik közül sokan szeretnek temetőben időzni. Egy vándornak ugyanis elvéve akad állandó lakhelye, így ha meghalunk, legalább egy földbe ásott kő marad utánunk, bizonyosságul annak, hogy valaha itt jártunk.

Ezenkívül természetesen minden temetésen és negyedéves misén megjelenünk, illetve felkeressük a számunkra fontos emberek sírját születésnapokon, gyásznapokon, vallási ünnepeken, és akkor is, amikor a tágabb család a városba érkezik. Minden egyes rokonról, szeretett személyről és barátáról megemlékezünk. Amikor feltűnnek álmainkban, amikor egy-egy andalító dal felidézi az emlékeket, kimegyünk a temetőbe, hogy kicsit együtt lehessünk velük. Velük, akik már csupán közös élményeink peremén létezhetnek – életben tartva őket a történetekben, hogy el ne feledjük, milyenek voltak ők, és hol helyezkednek el családfáink ágas-bogas lombkoronáin.

A június 6-i, Szent Jarlath [VI. századi ír szerzetes, Tuam alapítója és védőszentje] ünnepén tartott negyedéves misét például sohasem hagyták ki mindazok a szabadok és épek, letelepedettek és vándorok, akiknek a szíve elég

könnyű volt ahhoz, hogy végig lehessen hordozni Tuam utcáin. Szorongva megyünk néhez szívvel szomorú helyekre, nehogy a súlya, mint követ a fövény, foglyul ejtsen bennünket. A régi és az új temető között van egy nagy terület, tele jelöletlen sírral az éhínség áldozatainak emlékére. Középen szoktunk gyülekezni, szorosan összezsiszfolódva, bár a temető hatalmas, minket mégis mintha valami láthatatlan zsineggel egymáshoz kötöztek volna.

A régi temető nyugati részén van egy szürke homokkőből készült, falba épített emlékmű, amelyre nem véstek nevet. Ez is a vándoroknak készült, emlékül azoknak, akikre még emlékezünk, vagy akiket elfeledtünk, akiket jelöletlen sírokba és névtelen helyeken temettünk el Tuamban, vagy szerte a világon.

A névtelen és kereszteleetlen vándor-gyermekeket általában szenteletlen földbe temették, ősi helyszínek, középkori dombvárak őrizetére bízva, kegyes emlékek, áldott kutak és egyéb szent helyek közelébe. Mivel nem volt nevük, ahogy szenteltvíz sem ért a homlokukhoz soha, nagy ritkán nyílt csak arra lehetőség, hogy egy vándor-gyermekeket a temető megszentelt földjébe hantoljanak: azok, akiknek ugyanakkor meghalt még egy barátjuk, rokonuk vagy szomszédjuk is, az elhunyt lábához helyezhették halva született gyermeküket, gyengéden bízva a kis kosárkákat az ismerős, megbízható személy védelmére. Írország számos sírjában az előttünk utazók lábánál bepölyázott gyermekek alszanak, biztonságban, jószívű oltalmazóik felügyelete alatt.

A hozzánk legközelebbi temetőben magas tiszafák álltak, elnyúva a kortól, az időjárástól, és a rájuk zúduló megannyi gyásztól. Gyerekként sokat csodáltam gyönyörű, ünnepélyes alakjukat – szorosan hozzátartoztak a szent térhez, amelynek magas, hideg, szürke kőfal és sötétlő vaskapuja jelezte a határvonalat a holtak és az élők birodalma között.

Egyik évben, bár júniusban mentünk, mégis olyan volt, mintha őszi reggel lenne, csendes, tisztá, csipős és hideg, és csak az emberek melege emlékeztetett a nyár egyre magasabbra kúszó napjára. Emlékszem, aznap faggattam apámat a tiszafákról, ő pedig elmondta, honnan származnak, és miért találhatóak szinte mindig temetőben.

Sok-sok évvel ezelőtt, egy nehezen felidézhető időpontban, amely elég távoli ahhoz, hogy elfeledjük, viszont elég közeli ahhoz, hogy még mindig beszéljünk róla, élt egy fiatal, frissen nősült Mincéir féin [gammon: vándor férfi], akinek volt egy gyönyörű gyermeke és egy szeretettel és törődéssel teli hajléka, ahová a hajnal csak örömet hozott, és az alkonyattal sem érkezett soha veszedelem.

A férfi a piacon dolgozott, az asszony csipkét vert, és bárhol is járt ez a kedves szívű lackeen [gammon: nő], nyomában nevetés és mosoly

Leanne McDonagh fiatal Traveller, 1990-ben született, szülei tíz gyermeke közül ötödikként. A Crawford College of Art & Design-on kitüntetéses diplomát szerzett képzőművészetből és formatervezésből. Vizuális művészként úgy érzi, egyedülálló lehetősége van belülről megörökíteni és képviselni közösségét.

fakadt. A férfi keze durva volt, de gyengéd, kemény munkához szokott, a feleségéé pedig könnyű és fürge, és csupán az ujjbegye kérge sedett el a finom selyemcipkével való végtelen bibelődéstől.

Jó darabig nem ismertek mást, csak a közös boldogság izzását és a fényes jövő derengését. Egyik évben azonban, a tél mélyén, hajlékukon heves láz söpört végig, amely mindhármukat ledöntötte a lábáról. Végtagjaik elnehezültek, és úgy parázslottak, akár egy tábor tüz elszenesedett gallyai, nehézkes lélegzetvételük pedig olyan volt, mint a kihunyó tűz fogyasztó füstje. A második napra az asszonyt és a gyermeket is legyőzte a betegség. Harmadnapra a férfi felépült. Amikor ráébredt veszteségére, minden erő kiment a lábából, és úgy elernyed, mint a fűzfa ága, fakó arcát pedig úgy belepte az izzadság, mintha hideg téli harmat lenne, és egy szempillantás alatt eltűnt belőle minden báj és hév. Úgy érezte magát, mint akit kiraboltak. Testét oly nehéznek találta, mint ezernyi láb taposta sötét, nedves tözeget, minden mozdulatra fájdalom hasított csontjai középebe, egykor erős lényé oly törékeny és érdes lett, mint egy törött tojás héj.

A temetés után addig maradt a sírnál, amíg el nem múlt az éjszaka, és át nem törte a láthatárt a hajnal. Barátai elmentek érte, hazavitték, és könnyed csevegéssel próbálták visszahúzni az élők világába, poitinnal kínálták, hogy megnyugtassák a szívét, és jó ételekkel, hogy újra lángra lobbanjon sebzett lelkének parazsa.

A férfi mindezek ellenére másnap is visszatért a temetőbe, és megint csak egészen addig maradt, amíg a barátai újra érte nem mentek, és ismét haza nem vitték. Napról napra ugyanez ismétlődött, újra meg újra. A férfi felkelt az ágyából, kiballagott a sírhoz, és miután eltelt

a nap, az éjszaka csendjében felkeresték a barátai, és hazavitték.

Aztán eljött a nap, amikor nem volt hajlandó hazatérni többé, elküldte a barátait, és a temetőben maradt – örködni elveszített szeretői sírja felett. Magányosan és zavartan állt, egykor fényes jövője romokban. Nem létezett számára már sem észak, sem dél, sem az út nyoma, amelyen visszatálhatott volna valaha volt önmagához.

Bőre idővel berepedezett és teljesen besötétedett a naptól, az esőtől és a viharos szelektől. A haja gallyaktól, tollaktól és pókhálótól volt gubancos. Napról napra egyre hidegebbé, egyre merevebbé vált. Fásult lett. Mozdulatlan. Még a hangja is, amely egykor meleg volt, elhaló nyikorgásból és recsegésből álló motyogássá változott. Ruhája elvászott, és a penésztől meg a mohától zöldellni kezdett, a veszteségtől még mindig keserű könnyei pedig vörös, kerek cseppekké dermedtek repedezett bőrén.

Lábujjai, amelyek oly jól ismerték a földet a talpa alatt, hosszúra nőttek és kicsavarodtak, a föld mélyén fekvő családjáig nyúltak, és legyökereztek. Lábának körmei meggörbültek, és görcsösen karmoltak rögebe és kőbe, átszakítva a temető csendes talaja alatti nyirkos földben húzódo, egymásba gabalyodott gyökérzetet.

Ami valaha napi látogatásnak számított, az emlékezés és a kötődés szívből jövő zárandoklatának, az mostanra már a hazatérés lehetetlenségévé változott, és ezzel együtt ő is átalakult. A sír fölé többé már nem egy kedves ember, egy jó férj, egy gondoskodó apa alakja és árnyéka magasodott, hanem egy repedezett, kéregszerű bőrrel borított valami, amelynek tüskéi bezöldültek a kortól, és amelyet elleptek az apadatlanul csorgó könnyek piros bogyói.

Gyászának foglyaként ez a férfi a világ első tiszafájává változott. ■

Molnár-technika néptáncgyűttesek számára

Beszélgetés a Hagyományok Háza és a Kassa Megye Kulturális Központ közös kiadásában megjelenő könyv kapcsán – Aki kérdez: Busai Norbert, aki válaszol: Ónodi Béla

– *Kérlek, mutasd be saját kapcsolatodat ezzel a tánctechnikai rendszerrel!*

– A Molnár István által kidolgozott tánctechnikai tréninget a Magyar Állami Népi Együttes táncosaként (1992–2002) ismertem meg. A Molnár-évforduló alkalmából az ő koreográfiáiból állítottunk színpadra néhányat, és az akkori vezetés felismerte, hogy ehhez a munkához szükséges a Molnár-technika ismerete. A technikát ekkor már több éve alkalmazta a Budapest Táncgyűttes és mivel a két táncbarát viszonyban volt, már rendelkezünk előzetes információkkal. Hargitai Zsuzsanna „Lucika” irányításával folytak a rendszeres technikai tréningek. Miután búcsút mondtam a hivatásos pályának, kizárólag az oktatás és az együttesvezetés felé orientálódtam. A hivatásos életforma adta napi rutint és kondíciót azonban nem szerettem volna elveszíteni, így megkértem Lucikát, hogy külön alkalmakon tartson formában a technikával. Heti három alkalommal gyakoroltam, kétszer vele (reggel fél héttől nyolcig) és egyszer magam. Az első év után a saját bőrömmön tapasztaltam meg ennek a fejlesztő rendszernek a pozitívumait. Azt gondoltam, ha ez nekem ilyen hasznos, talán másnak is az lehet. Több mint két éven keresztül rögzítettem az órákat, hogy a módszertan megma-

Fotó: Macher Bori

radjon az utókornak, és ezzel párhuzamosan kerestem az oktatás lehetőségeit. A Fülöp Viktor-ösztöndíj nagy segítségemre volt az indulásnál.

Az első állomás a Fóti Népművészeti Szakgimnázium volt Balla Zoltán meghívására, majd – mivel az akkori Magyar Táncművészeti Főiskolán is tanítottam – dr. Jakabné dr. Zórándi Mária kezdeményezésé-

re ott is elkezdhettem a technikát oktatni. Örülök, hogy a mai napig a néptánc szakirány minden képzésén a Molnár-technika tantárgy része az oktatásnak.

Ennek az időszaknak az eredményeként 2010-ben szerkesztésemben és a Néptáncosok Kellékboltja kiadásában megjelent a „Molnár-technika alapfokon” oktató-DVD, mely most is a tanóráim alapját képezi, illet-

Hangszerek, Tokok,
Kellékek, Javítás

Népzenei CD-k teljes választéka
ÓVODÁKNAK, ISKOLÁKNAK
KEDVEZMÉNY

Cím: Budapest VII., Dohány u. 84.
Bejárat az Almássy utca felől

telefon/fax: 351-3341,
Mobil: 06/30 954-9903, 06/30 399-5042

E-mail és Web Site:
pro@t-email.hu, <http://www.afolk.hu>

Nyitva tartás:
hétfőtől csütörtökig: 10:00-17:30,
pénteken: 10:00-17:00

SZAKDOLGOZATOK A MOLNÁR-TECHNIKÁVAL KAPCSOLATBAN

Szoboszlai Balázs: *Molnár István tánctechnikai rendszere napjainkban*, 2014. – A dolgozatban a technika szükségességét és fontosságát igyekszik alátámasztani a végzős néptáncművész hallgató, saját táncos és pedagógiai tapasztalatainak összegzésével.

Mészárosóvá Magdaléna: *A Molnár-technika alkalmazása a Kisgyer és a Csilizke Gyermek Néptáncgyűttesben*, 2017. – A tréning játékos hatásmechanizmusát mutatja be 10-14 éves gyerekeknek tartott technikai foglalkozásokon. A többhetes pedagógiai folyamat bemutatása korcsoportonként differenciált tanítási modulvázlatokkal a Molnár-technika gyerekek számára történő sikeres alkalmazásának első és napjainkig egyetlen dokumentációja.

Gyetoai Júlia: *Variációk Molnár-technikára*, 2019. – A dolgozat egyik része egy hiányt pótló kutatás Molnár technikai rendszerének az amatőr néptáncgyűttesekben érzékelhető terjedéséről és az ott táncoló fiatalok és a Molnár-technika viszonyáról, 38 település 67 táncgyűttesének bevonásával. A másik része továbbfejlesztett gyakorlatok bemutatásával mutat konkrét kapcsolódási pontokat a mai autentikus motívumkincs és a Molnár-technika között.

Opiczner Márton: *Molnár István tánctechnikai tréningjének létjogosultsága a hazai hivatásos néptáncgyűttesekben*, 2020 – A dolgozat arra keresi a választ hivatásos együtteseink vezetői és táncosai bevonásával, hogy milyen előnnyel jár, ha egy hivatásos táncművész ismeri és rendszeresen használja a technikát.

Veres Tamás: *Az egyensúly mint a táncos tudásszint egyik legfontosabb tényezője*, 2021. – A Molnár-technikán keresztül mutatja be, mekkora segítséget és előnyt jelenthet egy kiegészítő technika egyensúlyozásra fókuszáló, fejlesztő gyakorlatainak intenzív gyakorlása a színpadi táncra való felkészülésben.

Rásó Barnabás: *A Molnár-technika helye és taníthatósága az alapfokú művészetoktatás rendszerében*, 2023. – Ebben a dolgozatban egyrészt az alapfokú művészetoktatásban a hallgató szerint periferiára szorult kiegészítő technikai képzésről olvashatunk, másrészt a Molnár-technika alapfokú művészetoktatásban történő szakszerű alkalmazását tárgyalja.

ve a „Molnár István a magyar néptáncművészet egyik iskolateremtője” című doktori értekezésem, amelyet 2017-ben sikeresen védtem meg a Színház- és Filmművészeti Egyetemen. Molnár István 1983-ban megjelent „Magyar tánc tanulási rendszerem” című könyvén kívül, az oktató-DVD mellett ez az írásmű volt a következő szakirodalom, amely Molnár életművét és a technika megismerését, a kezdetektől történő megtanulását hivatott elősegíteni. 2001-ben megjelent ugyan a technika első három fokának elemeit bemutató videómelléklet, de forgalomba és a köztudatba igazából – általam nem ismert okból – nem került. A Lucikával folytatott közös gyakorlás végül majd tizenöt év után a covid-járványnak is „köszönhetően” megszakadt, és már nem tudtuk újraindítani.

Az elmúlt tíz év nem csak a technika, de Molnár István személyisége és életműve tanulmányozásával is telt és telik napjainkban is. Meggyőződésem, hogy hasonlóan egy tájegység táncainak megismeréséhez, egy bizonyos szint után a személyes kapcsolat, a terepmunka elengedhetetlen a minőségi továbblépéshez. A Molnár-technika szempontjából ez Molnár István életének, szellemiségének megismerését jelenti. Szerencsés vagyok, hogy gyermekei, Hajnalka és Csaba mindenben segítségemre vannak. Soha nem fogom tudni kellően megköszönni azt az önzetlen támogatást, amit Hajnalka nénitől, a Molnár-hagyaték örödjétől, kaptam és kapok mind a mai napig. Az elmúlt években sok amatőr táncműhelyben és határon

Idézet a kötet fülszövegéből: „Bármilyen tánc minőségének egy bizonyos szint után történő javulása technikai képzés nélkül elképzelhetetlen. Ez a kiadvány a néptánc hagyomány színpadi megjelenítését fontosnak tartó együttesek vezetői, táncoktatói, táncosai számára nyújt segítséget a technikai fejlődéshez. Az elmúlt évtizedek bebizonyították, hogy Molnár István táncművész, koreográfus táncosképző rendszere tökéletesen alkalmas ennek a feladatnak a betöltésére. Az eredeti technika természetesen a táncostudáshoz és előadáshoz folyamatosan alkalmazkodva változott, fejlődött és ez a folyamat napjainkban is tart. A könyv a táncgyűttestekben alkalmazható kezdő gyakorlatokat, azok alkalmazásának lehetőségeit, valamint kiegészítő kezdő és levezető gyakorlatokat is tartalmaz. A könyv írói bíznak abban, hogy ezzel a kiadvánnyal tovább fog nőni a Molnár-technikát értő, szerető és használni tudó, táncossal foglalkozó emberek száma.”

túli hivatásos együttesnél is tartottam kurzusokat, illetve a közelmúltban a Hagyományok Háza segítségével, főként volt tanítványaim számára egy haladó szintű, többhetes tanfolyam is létrejöhett. Ezt azért tartom fontosnak megemlíteni, mert a tanulás, továbbadás terminusok után a jövő Molnár-technika oktatóinak kinevelésére is kell koncentrálnom. Én „Molnár-technikusoknak” neveztem el őket, és nagyon inspiráló volt velük dolgozni. Bízom benne, hogy közülük többen viszik majd tovább a technika oktatását.

Mindezek mellett pár éve egy szlovák táncoktató is megkeresett a Molnár-technikával kapcsolatos elképzeléseivel, terveivel. Ennek a közös munkának az eredménye a szóban forgó könyv.

– *Ki a szlovák társszerző? Neki milyen kapcsolata van a rendszerrel?*

– Libuša Čizmarík Bachratá Pozsonyban élő szlovák táncművész, táncoktató, koreográfus. A flamenco táncokat tanulmányozva jutott el a sepsiszentgyörgyi cigányokig. A Háromszék Táncgyűttes segítségével ebben, ahol én többnapos Molnár-technika kurzust tartottam régebben. Mivel ők mind a mai napig használják a technikát, így Libuša nálunk látott először ilyet. Tőlük egyenes volt az útja hozzám, és több megbeszélés után elkezdtük megvalósítani az elképzelését, amelynek lényege, hogy alternatívát mutassunk a szlovák hivatásos és amatőr táncgyűttestek vezetőinek az eddigi, kizárólag balett-technikai képzés mellé.

– *Mennyi idő kellett a kiadvány létrejöttéig?*

– Első lépésként azt kellett tisztáznunk, hogy ez elsősorban a szlovák néptáncoktatóknak készül, de nem hagyhatja figyelmen kívül azt, hogy a szlovákiai magyar és az itthoni néptáncoktatók is tudják használni. Nálunk az elfogadtatáshoz az elmúlt éveknek köszönhetően nem kellett meggyőzős. A szlovák táncgyűttesvezetők pedig – úgy gondoltam – könnyebben elfogadják, ha szlovák táncgyűttestek véleményével tudjuk alátámasztani a technika létjogosultságát. Ezért 2021-ben a Szlovák Állami Népi Együttesben (SLUK) és a nagymihályi amatőr Zemplín Táncgyűttesben kezdtem el a technika megismertetését. Havonta egy szombaton gyakorolták a Molnár-technika elemeit úgy, hogy minden táncos előt-

te csak balettképzést kapott. A táncosok és a vezetőik véleménye képezte a hivatkozási alapot, miszerint ez a technika hasznos lehet a szlovák táncosok számára is. A covid egy kicsit elcsúsztatta a rendszeres gyakorlást, de mindkét együttesnél nagyon pozitív volt a végeredmény. Ezek után kezdődött el a tapasztalatok összegzését követő többszöri megbeszélés, majd a szöveg megírása. A kiadvány szövegének elkészülését nem könnyítette meg az eltérő célközönség szakmai nyelvezete, illetve a fordítási nehézségek.

– *Miért tartjátok fontosnak, hogy 2023-ban megjelenjen egy ilyen kiadvány?*

– Minden táncostudást és mozgásművelődést javító kiadvány, segédanyag megjelenésére, közzétételére nagy szükség van, évszámától függetlenül. Napjaink hivatásos és amatőr mozgalmának koreográfusai, pedagógusai, táncosai közül egyre többen ismerik a Molnár István által kifejlesztett tánctechnikát, és használják gyakorlatait, vagy ha egyik sem, akkor szívesen kipróbálnák. Ennek okán egy hasonló jellegű oktatási segédanyag elkészülésére már többen vártak a szakmából. Jellemző rám, hogy szinte túl sem vagyok az egyik munkán és már a másikat tervezem, ezért ha már kiadványról van szó, a Molnár-technikán kicsit túllépve régi álmom egy olyan könyv megszerkesztése, ahol Molnár István mellett többek között Rábai, Györgyfalvy, Janek József és kortársai, Farkas Zoltán „Batyú” és Lévai Péter fantasztikus gyakorlatai, valamint a szakmai műhelyek próbatermeiben kitalálódott „jó gyakorlatok” közül tudna válogatni a jövő néptáncpedagógusa. Egyensúly, ugrás, forgás, ritmika, koordináció, dinamika, plasztika – ezek fejlesztési lehetőségei egy kötetben.

– *Milyen példákat láttatok a pedagógiai képzésben folytatott kísérletekből?*

– A Magyar Táncművészeti Egyetemen 2010 óta tantárgy a pedagógus- és a művészképzésen is a Molnár-technika. Az itt végzett hallgatók a visszajelzések alapján a technikai tréning gyakorlatait a későbbiekben alkalmazzák és törekszenek a rendszerességre is. Szakdolgozati témaként is egyre gyakoribb az ilyen irányú érdeklődés, kutatás. A dolgozatok kivétel nélkül a Molnár-technika gyakorlása és oktatása során szerzett saját tapasztalatokon alapulnak. ■

folkMAGazin

LELŐHELYEK

FOLKMAGAZIN SZERKESZTŐSÉG

1011 Budapest, Szilágyi Dezső tér 6.

Tel.: (1)-214-3521; www.folkmagazin.hu

NÉPTÁNCOSOK KELLÉKBOLTJA

1137 Budapest, Katona József u. 21.

Tel.: (1)-239-1199

ÍRÓK BOLTJA

1061 Budapest, Andrásy út 45.

Tel.: (1)-322-1645

A FOLK

1074 Budapest, Dohány u. 84.

Tel.: (1)-351-3341

MAGYAR ZENE HÁZA – SHOP

1146 Budapest, Olof Palme sétány 3.

Tel.: (30)-461-5115

„Nálunk állandóan ment a népzene”

Beszélgetés Salamon Józseffel, a Csipketábor alapítójával – 777blog.hu

Antal-Ferencz Ildikó a Pontozó néptáncfesztiválon (amelyet legutóbb idén áprilisban New Brunswick-on, New Jersey államban rendeztek meg) találkozott először Salamon Józseffel, aki ott a zsűri tagja volt. Akkor tudta meg, hogy „Sala” tizenöt éve szervezi a Michigan állambeli, Amerika-szerte híres Csipketábort, amelynek névadója a már nem aktív detroiti Csipke táncsoport, és ahol megfordul az amerikai magyar (és meghívottként az anyaországi, Kárpát-medencei) néptáncmozgalom színe-java. Salával kapcsolatban többen figyelmeztették: szűkszavú székely; nem biztos, hogy tud vele beszélgetni. Amikor kiderült, gyakorlatilag egy városban nőttek fel, Sala nyelve megeredt. Antal-Ferencz Ildikó helyszíni interjúja.

– Mi volt a Csipketábor eredeti koncepciója: magyar néptáncot és népzene-t tanítani, vagy csak egyszerűen jól érezni magukat, esetleg a kettő együtt? Kinek szerveztétek?

– A kettő együtt, végülis magunknak csináltuk. Itt voltak a gyerekeink és a barátaink. A '70-es években id. Magyar Kálmán és felesége, Judit elkezdtek két évente megrendezni a Szimpózium nevű táncbort, amelyből 2002-ben volt az utolsó. Kálmánék hazaköltöztek Magyarországra, és utána már senki nem folytatta. Megbeszéltem a feleségemmel, Andreával, hogy próbáljuk meg, de csak akkor, ha találunk megfelelő helyet, mert tudom, mennyire fontos a tábornak az olyan hely, ahol van szabadság. Tudod, mindenhol szabályok vannak... Több helyet is megnéztünk, és ez megtetszett. Itt van minden, szimpatikusak a tulajdonosok, és nagyon tetszett nekik, amit ide akartunk szervezni. Családi tulajdonban van, a tóban lehet fürödni, nincsenek szabályok – vannak, de nem olyanok, amelyek megakadályoznák, hogy jól érezzük magunkat. Eredetileg, az első, 2007-es tábor-tól kezdve július közepén volt a tábor, de 2011-ben eltoltuk június végére, ami nem a legjobb az iskola szempontjából, mert például Kanadában ilyenkor még nincs vége a tanévnek, viszont nincs olyan meleg és pára, és így nyáron mindenki mehet még bárhová utána.

– Honnan, hányan és milyen korosztályból jöttek korábban és hogyan alakult az idei tábor?

– Az idei tábor is nagyjából ugyanolyan, mint az előzőek, a jelentkezők száma is nagyjából ugyanannyi: százhatvan-százhetven fő. Tehát úgy látszik, van egy mag. A 2007-es első táborban nyolcvan voltunk: pár gyerek, a többi felnőtt. 2008-ban már többen lettünk. Elment a híre és azon vettük észre magunkat, hogy átalakultunk családi táborrá. Egyre több gyerek érkezett, így a gyerekprogramot is komolyabban kellett vennünk. Eleinte magunk között megoldottuk, de aztán elkezdtünk szakembereket hívni a gyerekfoglalkozásra is Magyarországról vagy Erdélyből. Mivel külön termünk számukra nincs, sátrat béreltünk, idén meg is vettük, alá padlót csináltunk, ott tudnak táncolni a fiatalok és a gyerekek. Van kézművesség, furulya- és hegedűtanítás, párhuzamosan. A gyerekek, akikkel elkezdtük annak idején, most már tinédzserek vagy fiatal felnőttek, egy részük már oktatja is a kisebbeket. Nagy a szórás: a tinédzserek száma harminc-negyven, ami nagyon sok. És van itt körülbelül harminc, három és tizennégy év közötti gyerek, tehát a tábor fele fiatal. Az idősebbek, főleg

„Andrea és Sala” – fotó: Molnár Zsolt, Bocskai Rádió

az olyan amerikaiak, akik szeretik a magyar táncot is, elkezdtek kikopni a táborból pár éve, nem jönnek vissza; talán, mert ezek a fiatalok átvették a teret. Ez nem baj, csak mondom: változik a tábor összetétele.

– És ez a változás igaz földrajzi szempontból is?

– Igen. Régen nagyon sokan jöttek Kaliforniából; most is jönnek, de már nem olyan sokan. Szerintem a többség most New Jersey államból jön. Sokan jönnek New Brunswickból a Csüördögölő táncsoportból; de Washington DC-ből a Tisza csoportból is majdnem mind itt vannak. Az utóbbi időben Chicagóból és Torontóból is kezdtek járni, de érdekes módon Clevelandből, ahol egyébként komoly magyar néptáncos élet folyik, nem jön senki, pedig várjunk őket is szeretettel, de úgy látszik, a cserkészlet túlságosan lefoglalja őket. Azonkívül szétszórtan jönnek innen-onnan, például Montrealból, de láttam Kentucky rendszámú autót is. Nem is tudom követni teljesen, ki honnan jön, mert nem is mindenki közeli ismerős már, és mindig jönnek újak is. Vannak, akik csak ki akarják próbálni, egyszer eljönnek és többet nem, mások meg itt ragadnak, és persze vannak a rendszeresen idejárók.

– Visszatérnék a tizenévesekre. Az említett szabadságon és persze a népzene-n és néptánc-on kívül mi lehet még az oka annak, hogy hajlandóak a szüleikkel (és azok korosztályával) együtt lenni?

– Az, hogy gyerekkoruk óta ismerik egymást és mély barátságok alakultak ki. Egész évben várják ezt a tábor-t. És amikor megérkeznek, nekik olyan, mintha csak tegnap találkoztak volna, onnan folytatják tovább. Megszokták, és ha szüleik nem tudnak eljönni, ők akkor is eljönnek. Itt akkora távolságok vannak, hogy év közben nem tudnak találkozni: mindenki végzi a dolgát, iskolába-egyetemre jár, de ilyenkor megpróbál itt lenni. És hát, nem nagyon van másik néptánc-tábor. A kicsiknek ott a Cifra tábor Kanadá-

ban, oda jártak a fiaink is; az idősebbeknek pedig egy amerikai szervezésű Ti Ti Tábor Washington államban, az is biztosan jó, de ennyi.

– *A feleségeddel szervezed, a fiaid is itt vannak. Nektek ez mennyiben munka, illetve pihenés?*

– Ez nehéz ügy, mert a tábor elvisz egy hetet a szabadságunkból, és nem nagyon tudunk együtt vakációzni azon kívül, hogy néha megpróbálunk pár napot beszúrni. Megpróbálunk itt is vakációzni, de rengeteg a tennivaló napközben is. És persze előtte is. Miután vége van a tábornak, adok magamnak egy hónapot, és utána már elkezdek gondolkodni a következőn. Megbeszélem a csoporttal, kitáláljuk a programot és elkezdem lebeszélni. Ha összeállt, akkor jön a (munka)vízumkérelem, repülőjegy, weboldal, hirdetés stb. Már szeptemberben, legkésőbb novemberben tudni kell, ki fog jönni jövőre, mert minden információt össze kell gyűjteni a vízumhoz, és ha új a zenekar, akkor minden kicsit nehezebb. Ezt én intézem, de közvetlenül a tábor előtt már többen bekapcsolódnak. Korábban minden étkezést a táborhely biztosított, de túl sok volt nekik, ezért én beleegyeztem, hogy a vacsorát mi adjuk. Majdnem szétéptek a „csipkések”, mert ez egy nagy munka, de úgy láttam, ha ezt nem vállalom, keresnünk kell másik helyet. Régebben az egyik csoporttag anyukája vállalta a szakácskodást, de aztán belefáradt; jelenleg van egy jó szakácsunk, Gál Ildikó, aki a férjével együtt nagyon sokat segít. Bevásárolnak két-három héttel a tábor kezdete előtt és elő is készítenek mindent, és aztán minden nap kijönnek és főznek vacsorát nekünk, ami teljesen más ízű, mint amit ebédre kapunk. A tinédzserek pedig, miután befejezik a tánciskolát, mennek mosogatni. Mindenkinek van munkája: van, aki vágja a dinnyét, más mosogat, kiviszi a szemetet vagy feltöröli a padlót.

– *Így ők is jobban magukénak érzik a tábort. Térjünk át a meghívott oktatókra, zenészekre: idén kik jöttek el?*

– Először kiválasztunk egy tájegységet, ahonnan lesz a tánc, aztán megpróbálom a tanárokat és a zenekarokat aszerint hívni. Sok tehetséges táncos van, igyekszem kiválasztani az ízlésvilágomat megközelítőt. Idén a zenekart Magyarországról hívtuk, ők a Zagyva Banda. A felnőtteket az erdélyi Kádár Ignác („Náci”) és a budapesti Defend Irén („Inci”) oktatja; ők együtt táncoltak a Nemzeti (korábban Budapest) Együttesben. Náci azért is választottam, mert a zenekarnak is tagja, és mert a kiválasztott

táncanyag bonchidai és felcsíki, ő meg csíkszentdomokosi születésű. Az ő nagyapja volt a legjobb táncos a környéken, tőle örökölte kiemelkedő tehetségét. A gyerekeket a Magyarországról érkezett Fundák Kristóf és Fundák-Kaszai Lili házaspár tanítja táncolni; otthon a Vadrózsa tánc csoportot vezetik. Nagyon jól bánnak a gyerekekkel, nekik idén rábaközi az anyag. Aztán itt vannak Budapestről Kovács Viola és Szanyó Gábor, a két KCSP-s (Kőrösi Csoma Program-ösztöndíjas), akik már éppen befejezték a New Brunswick-i KCSP-s évüket, de írtam az illetékeseknek és jóváhagyták, hogy maradjanak még egy hetet. Ők besegítenek délután, kalotaszegi román táncot (inváritita) tanítanak.

És vannak a táborban hangszeroktatók is. Fazakas Levente erdélyi zenetanár, a Háromszék Táncegyüttes kíséretét is ellátó Heveder zenekar primása már legalább tíz éve jön, eleinte a zenekarral, majd egyedül is: most is ő tanította a haladóknak a hegedűt. A gyerekeknek pedig Magyar Kálmán (Öcsi) primás (id. Magyar Kálmánnak, az amerikai magyar néptáncmozgalom elindítójának fia) lányával, Csengével. A népzene-sz-táncos családba született, Zeneakadémiát végzett és ott is dolgozó, a Csipketáborban is többször járt Salamon Soma furulyát tanít, felesége Enyedi Ágnes pedig éneket. Ágnes Gyergyóban született, és ha jól tudom, valamelyik szülője bonchidai, és ezért nagyon jól ismeri ezt az anyagot – szerencsénk volt vele is. Emellett itt van Kanadából Piquet Sylvie, Paulusz Jeszika és Dobi Gabi, ők kézművességgel foglalkoznak délutánonként. Volt két mesejáték, amit bemutattak a gyerekeknek; a zenekarnak volt egy ötvenperces koncertje, ma pedig jön a gálaműsor, ahol mindenki bemutatja, mit tanult itt.

– *Te nem oktatsz, csak szervezel és felügyelsz a háttérben?*

– Volt nekünk is egy tánc csoportunk, a Csipke, de már nem táncolunk aktívan, mert nincsen elég tagunk. Nem lépünk már fel úgy, mint azelőtt, mert nincs utánpótlás. Nincs elég lány, és a fiúk többsége is elment egyetemre. Nem vagyunk olyan szerencsés helyzetben, mint New Brunswick-on, ahol van vagy száz fiatal. Láttad, mi volt a Pontozón is? Nem is tudom, hány tánc csoport lépett ott fel... Vagy ott van Clevelandben a regös csoport, de ilyen nálunk, Detroit környékén nincs. Nem nagyon van, ahonnan válogatni lehet. Végülis a táborszervezés egyik indíttatása pont ez volt: ha már nem tudunk tánc csoportot fenntartani, legalább a táborral kiegyensúlyozzuk; mi erre készülünk mindig, és itt kapnak egy hét alatt elég sokat, amiből majd tudnak táplálkozni egész évben. És itt tartják a kapcsolatot egymással, mert, ahogy említettem, nem sok tánc tábor vagy táncverseny van, ezért fontos, hogy legalább ezek megvalósuljanak. Remélem a Pontozó is folytatódik, a hároméves kimaradás után New Brunswick-on szervezték meg, és úgy hallottam, jövőre a chicagói Barozda tánc csoport vállalja. Annak megszerzése is elég hosszú folyamat.

– *És a Csipketábor jövője? Folytatod? És lehet már tudni a jövő évi témát és a meghívottakat?*

Táncoktatás a Csipketáborban – fotó: Molnár Zsolt, Bocskai Rádió

- Jövőre még valószínű, hogy lesz, mert igény van rá, de ilyenkor, a tábor végén, mindig azt mondom: többet nem csinálom. Amíg a tulajdonosokkal nem beszélek, és nem látom, mik a körülmények, addig nem döntök. Tervem is mindig van, hogy kit hívjunk meg, de konkrétan csak október-november körül áll össze a program. Most csak azt tudom mondani: olyat érdemes hívni, aki tényleg szívesen eljön, mert akkor átlátja, miről van itt szó, és besegít, hogy ez jól működjön. Tehát ő nem díszvendég, ő is részt vesz a táborban. Akiket eddig hívtunk, szívesen jöttek. Az első táborral összekötve szerveztem a vendégzenekarnak egy három-négyhetes

Gálaműsor Csipketáborban – fotó: Molnár Zsolt, Bocskai Rádió

amerikai turnét is, de már nem csinálom, idén is csak egy hétre jöttek. Nyár elején turnézni nem a legjobb, a vakáció elején nem nagyon van közönség. Persze egy zenekarnak jobban megéri maradni több hetet, ha már kirepültek ide, és akkor kicsit több pénzt vihetnek haza, de ez nekem már túl sok munka, nem tudom vállalni. A másik nagyon fontos tényező a szervező csapat, aminek én vagyok az arca, vezetője, ugyanakkor nagyon komoly munka az is, amit ők itt végigvisznek. Remélem, lesz kedvük folytatni, mert nélkülkük, egyedül nem tudom végigcsinálni.

- *Beszélgünk most rólad! Mikor és hogyan kerültél a népi kultúra közelébe? Na és Amerikába?*

- Azért kerültem ide, hogy szervezzek Csipketábort. *(nevet)* Őszinte leszek: én csak huszonkét éves koromban ismerkedtem meg a népi kultúrával. Én korábban nem táncoltam. Gyergyótölgyesen születtem, ott nem volt magyar hagyományápolás, az egy román-magyar vegyes falu. Tizennégy évesen költöztem el Sepsiszentgyörgyre, a Mikes Kelemen gimnáziumban (akkor líceumnak hívták) végeztem '83-ban. Miután leszereltem a katonaságból, véletlenül elkerültem egy táncházba, valaki elvitt, de akkor még azt sem tudtam, mi az. Éppen Könczei Árpád tanított, odajött hozzám, megkérdezte, nem akarok-e táncolni, és hozzátette: tetszik neki a bajuszom. Ismertem egy pár fiatalot, akik a Stúdió nevű amatőr csoportban táncoltak, így elmentem a próbákra. Megtetszett. A Vadrózsák nevű szakszervezeti zenekarban pedig olyan jó zenészek muzsikáltak, mint Papp István (Gázsa), Moldován-Horváth István (Kuki), aki most a Marosnál van, és Gáspár Álmos, aki most a budapesti Duna Együttesnél zenél. Alkalmaztak mint főállású táncost, feldobni a zenei műsort.

Ott voltam mindaddig, amíg jött a rendszerváltás, és mindenki elhúzott Magyarországra, Könczei is. Egy kézdívasárhelyi mérnök, Deák Gyula, aki nemrég halt meg, lelkesen igazgatta akkoriban a szentgyörgyi városi tanács által létrehozott Háromszék Táncegyüttest. Két évet voltam velük, utána elmentem a Maroshoz pár évre, szintén hivatásos táncosként. A Maros régi csoport, volt hagyománya, de stílusváltás történt: a Mojszejev típusú, balettes néptáncot táncolták korábban, aztán jött a táncházmozgalmi, színpadi tánc. Ott voltam pár évig, amikor valaki kihívott két hétre látogatóba Chicagóba. Amikor '99 májusában bejöttem az országba, hathónapos pecsétet tetek be az útlevelembé; sőt, aki hívott, azt mondta, meg tudja

hosszabbítani még hat hónappal. Voltak fiatalok, akik táncolgattak, és közben id. Magyar Kálmán is szervezett turnékat, kihívta az Ökrös zenekart, ők voltak a nagymenők. Szeptemberben volt egy turnéjuk, és az akkori szervező meghívott, hogy a koncert előtt tanítsak valamit. Akkor és ott ismertem meg a feleségemet.

- *És akkor eldőlt, hogy végleg vagy legalábbis hosszú távon Amerikában maradsz?*

- Akkor még nem, de 2000 nyarán elmentünk Kálmán táborába, mert az Üsztürü zenekar volt a meghívott, és akkor eldőlt. Ősszel összeházasodtunk és ideköltöztem Detroitba. Andrea itt született, magyar szülők gyermekeként és itt is nőtt föl. Elindult a közös életünk, foglalkoztunk a Csipke táncsoporttal is. Elmentem a katolikus templomba, megkérdeztem a ferenceseket arról, jöhetnek-e próbálni az alagsori színpadon, amit úgysem használnak. Így rendszeresebbek lettek a próbák, kialakult a csapat, létrejött az alapítvány. Elég hosszú ideig működött. Amikor elkezdték a tábor, még működött, de aztán lassan leállt a csoport, viszont megmaradt a tábor.

- *Visszatérve még a családotra. A fiaitok már beleszülettek a Csipkébe, igaz? Vagy az ő életük már másról is szól?*

- A nagyobbik augusztusban lesz huszonkettő, a kisebbik júliusban lesz húsz. Igen, ők ebben nőttek fel, nálunk állandóan ment a népzene a rádióban, a kocsiban, mindenhol. Amikor turnékat szervezett valaki, mindig nálunk szálltak meg a zenekarok, és persze akkor is állandóan ment az élőzene. Megtanultak zajban élni, de annyira nem szerették meg, mint mi. Szeretik, de nem bolondultak bele ebbe az egészbe. Tehát, igen, az ő életük másról is szól. Ők már itt jártak iskolába, ahol csak angolul beszélnek. Azért próbáltunk velük magyarul beszélni minél többször, és hegedűn is tanultak, hogy amit itt tanulnak a táborban, otthon is tudják gyakorolni. Itt sajnos nincsenek olyan művészeti iskolák, mint otthon, ahova több gyerek együtt jár és együtt zenél. De ahhoz képest azért ragadt rájuk valami...

- *Nekik vannak anyaországi vagy erdélyi élményeik? Merthogy neked láthatóan intenzív szakmai kapcsolataid vannak mindenhol...*

- Erdélyhez nem sok közük van. Jártak már ott, édesanyám most is ott él, de sajnos nincs a legjobb egészségi állapotban, így nem tudtam nyaranta nála hagyni a gyerekeket, és én sem tudtam hosszabban maradni. A feleségemnek pedig Magyarországon nincsen olyan rokona,

akihez elküldhettük volna őket nyáron, hogy rájuk ragadjon a nyelv, ahogy itt elég sokan megteszik. De mind a kető volt már ott, mert a nagyobbik szeret utazni, és többször is ment, és most gondolkodik, hogy a közgazdaságtan elvégzése után elmegy a Corvinusra, mesterizni. A kisebbik most volt ott tíz hónapot, magántanárnál tanult népi hegedűn játszani, és Fundák Kristófékhoz járt táncolni. Mindketten szeretnek ott lenni, ragadt is rájuk sok minden, de nem annyira szeretik azt az életstílust. És hát, ők már ide születtek, ők itt vannak itthon.

És amióta ők vannak, én is itt képzelem el az életemet. Nekem rengeteg ismerősöm van otthon, de csak ritkán tudok hazajárni. Voltam az áprilisi budapesti Táncszínház találkozón, és el akartam menni a májusi gyimesi zenésztalálkozóra is, de nem sikerült, viszont a kisebbik fiamat sikerült elküldenem, Magyarországról Soma vitte el. Én nem tudtam menni a munkám miatt, túl hosszú az út. Egy klímarendszerek ellenőrzésével foglalkozó cég alkalmazottjából lettem társtulajdonos. Amikor a szlovák munkaadóm nyugdíjba ment, az egyik kollégámmal átvettük a céget.

– *Id. Magyar Kálmán így fogalmazott: amíg itt élt, két párhuzamos élete volt. Neked is az van?*

– Nekünk is van egy amerikai és egy magyar életünk, de lehet, hogy az övé jobban ki volt egyensúlyozva, a miénk nem annyira: több az üzleti, vagyis amerikai, mint a magyar. És nincs is annyi magyar körülöttem, mint Kálmán idejében New Jersey-ben. Amikor kijöttek, kialakítottak maguknak egy országot, egy magyar közösséget itt. Nekünk más. Ők elvesztették, azért kellett újat létrehozniuk, de nekem nem kellett. Végül is ott van, nem? Kicsit messze, de azért elérhető távolságban. Szóval mi itt próbáljuk

ápolni a magyarságunkat és népszerűsíteni a népi kultúrát. Egyébként azok az amerikai résztvevők, akiknek semmi magyar kötődése nincs, a néptáncért jönnek a táborba. Van, aki minden évben eljön, azt hiszem, Mineapolis-ból; ott táncolt annak idején, nekik is van egy magyar csoportjuk, ahogy Washington DC-ben a Tisza tánc csoport, azt sem magyarok vezetik. Igaz, ők elmentek Magyarországra és megtanultak magyarul. Ezek igazi egyéniségek. Csinálják, ahogy tudják, nem mindig jól, de csinálják. Sok magyar példát vehetne róluk, főleg azok, akik nem csinálnak semmit, csak kritizálnak. Te is tudod, hogy van ez...

– *Igen, tudom. És végül hadd kérdezzem meg még egyszer: milyennek látod a tábori utánpótlás helyzetét? Én azt tapasztalom, hogy ha tudatosan nem nevelitek ki, magától nem lesz...*

– Hát igen, ide is olyan ember vagy csoport kell, aki átveszi. De az igazság az, teljes demokráciában nem lehet egy ilyet megszervezni. Ha mindenki belekotyog, akkor nem megy. Valakinek el kell döntenie, merre menjenek. És ha mindig mindenre szavazunk, akkor sehova nem fogunk haladni. Tehát kell, legyen valaki, akinek van elképzelése és a többiek megbíznak benne, mennek utána. Tehát ilyen ember kell, ezért is nehéz ezt átadni. Olyan, aki hajlandó dolgozni, és nem sír. Valaki, aki húzza maga után a többieket. Még nem látok ilyet, de sose lehet tudni, csodák is vannak. Már hallottam a fiatalok között olyan felindulást, hogy akkor majd én átveszem, és majd jobbat csinállok. Az én válaszom erre: „Jó, csinálj jobbat, de te már rosszul álltál neki a dolognak. Te ebből már versenyt csinálsz az elején, akkor nem lesz az jó.”.

Antal-Ferencz Ildikó

(Megjelent a 777blog.hu-n 2023. július 15-én)

A LÁDA TITKA

Táncjáték nem csak gyerekeknek

A Fitos Dezső Társulat előadása

2023. december 27. 11.00

Klebsberg Kultúrkúria, Budapest

Mit tegyen az ember fia, ha egyszer csak váratlanul begurul hozzá egy láda? Nem tudni, hogy honnan, nem tudni, hogy kié... SEHOL senki, csak a láda. Régi jószág, ütött-kopott, rézcsatokkal, nagy lakattal, kerekeken gurul, gurul... Vajon mit rejthet e láda? Talán SEMMIT. Talán üres. És ha mégis színültig van VALAMIVEL? Nincs mese, az öreg láda titkát csak akkor fejtheti meg az, ki megtalálta, ha kinyitja. Hogy meri-e? Lesz-e hozzá bátorsága? Vagy bontatlanul visszaküldi VALAKINEK, VALAHOVÁ? Csak az tudja meg a választ, ki megnézi az előadást.

Dramaturg: Kocsis Rozi Blattner Géza-díjas | Látványtervező: Michac Gábor | Zeneszerző, zenei szerkesztő: ifj. Csoóri Sándor „Süندی” | Konzulens: Kolozsi Angéla Blattner Géza-díjas | Táncolják: Gellén Péter, Molnár Bálint | Rendező-koreográfus: Kocsis Enikő Harangozó Gyula-díjas | Fitos Dezső Népművészet Ifjú Mestere és Harangozó Gyula-díjas, Érdemes Művész

Fotó: Majnik Zsolt

Hol volt, hol nem volt – moldvai csángó népmesék –

Kóka Rozália sorozata az „Aranytojás” című könyvéből (Fekete Sas Kiadó, Budapest, 2019)

AZ OKOS LÁNY

Hol volt, hol nem volt, volt egyszer egy szegény ember. Sok gyermeke volt, de nem volt semmije a világon. Abból élt, hogy örökké másoknak dolgozott. A szegény embernek a szomszédjában egy nagy uraság, egy gazdag bojér lakott. Sok-sok földje volt, s mindegyike. Egyszer azt mondta a bojér a szegény embernek:

– Te ember, látom, hogy erőst szegény vagy, megvan a sok gyermeked, de nincs semmi megélhetésed. Tudod-e, mit gondoltam? Gyere el az én földem szélire lakni, csinálj oda egy gunyhót, s végy magadnak annyi földet, amennyit meg bírtok dolgozni!

A szegény ember megköszönte szépen az uraság jószágát. Már akkor nap nekifogott, és kiásta a gunyhónak a helyit. Hogy történt, hogy nem, az egyik gazdának éppen arra mentek a tehenei legelni. Egy tehén beléesett a gunyhó gödribe, s elpusztult. Na, nekiment a gazda a szegény embernek!

– Miért kellett azt a nagy likat, azt a nagy gödröt oda ásni? A tehenem beléesett, s elpusztult. Most fizess meg a káromat!

A szegény ember mentegetőzött, hogy így, s úgy, de a gazda nem engedett, ment mindjárt panaszra a bojérhoz, hogy tegyen igazat. Lerendítette a bojérnak, hogy a szegény ember likat ásott, az ő tehene beléesett, s elpusztult.

Az uraság meghallgatta a panaszát, s megkérdezte:

– S te most mit akarsz?

– Azt akarom, hogy a szegény ember fizesse meg a tehenemet, vagy pedig szolgálja le nálam az árát!

Az uraság hívatta a szegény embert is, őt is meghallgatta. Azután így szólt az emberekhez:

– Jól van, most menjetek haza, holnap gyertek vissza, s akkor feleljetek nekem három kérdésemre! Mi a leghízottabb a világon? Mi szalad a leggyorsabban? Mi a legédesebb a világon?

Hazament a szegény ember is, a gazda is. Otthon kérdezi a szegény ember lánya:

– Miért búsul kend, édesapám?

– Hogyne búsulnék, gyermekem! Hallgasd meg, milyen nagy kérdéseket tett fel nekem a bojér!

– Hát, milyeneket? – tudakolta a leány.

– Azt mondta, hogy holnap reggel menjünk oda a gazdával, s mondjuk meg: Mi a leghízottabb a világon? Mi szalad a leggyorsabban? Mi a legédesebb a világon?

– Ó, apám! Csak ez a gond, ezen töri kend magát? Ezen nem kell szomorkodni! Holnap reggel én megmondom kendnek, hogy mit feleljen a bojérnak.

Mikor reggelt értek, felkelt a szegény ember, készülődött, hogy menjen a kihallgatásra. A leánya kitanította, hogy mit mondjon. A gazda is megjelent a bojérnál.

Az úr először a gazdát kérdezte meg:

– Na, ember, milyen feleletet hoztál?

– Hát, uram, van nekem egy disznóm, az olyan hízott, hogy kövérebb, mint a föld. Van nekem egy olyan csődöröm, hogyha ráülök, úgy szalad, mint a szél. Vannak mézes köpüim, azokba' olyan édes a méz, hogy nincs édesebb a világon.

– Na, mondjad te is, szegény ember! Te mit felelsz a kérdéseimre?

– Uram! A leghízottabb a világon a föld. A leggyorsabban az ember gondolata szalad, és a legédesebb az egészség.

Azt mondta a bojér:

– Na, te szegény ember, menj haza és azt, ki téged ezekre tanított, holnap reggel küldd ide, mert ezeket a te fejedből nem bírtad volna kitalálni! Mondd meg neki, hogy úgy jöjjön, hogy se felöltözve, se meztelen ne legyen! Se lóháton, se gyalog, se az út közepin, se a szélben ne jöjjön!

Hazament a szegény ember nagy búval, bánattal, elpanaszolta a leányának, hogy mit mondott a bojér.

– Hallja-e, apám, mit bánkódik kend emiatt? Majd odamegyek én a nagyúrhoz, és megfelelek neki.

Reggel felkelt a leány, levetkezett csóróra, és felvett magára egy halászhálót. Nem volt sem felöltözve, sem meztelen.

Volt az apjának egy nagy bakkecskéje, felült annak a hátára. A két hóna alá bevett egy-egy macskát, és elindult az urasághoz. Nem ment sem lóháton, sem gyalog, sem az út közepén, se a szélben, mert a kecske az útnak hol az egyik, hol a másik szélére ment legelni. Mikor a leány a bojér kapuja elé ért, azt mondta az őrnek, hogy szóljon az úrnak, jöjjön ki s fogadja! Az őr bekiáltott a bojérnak:

– Tessék kijönni, uram, mer' van itt valaki a kapuban, de ilyen csúfot én még életemben nem láttam!

Kinézett az uraság, hát ott volt a szegény leány a kecske hátán, halászhálóba felöltözve. Beeresztették az udvarra, de az uraság hátra szólt a szolgálóleánynak:

– Menj, csapd el a kutyákat!

Volt az uraságnak két mérges kutyája, nekimentek a leánynak, de ő az egyik macskát az egyik kutyához vágta, a másik macskát a másikhoz. A kutyák el voltak keveredve a macskákkal, a leány meg odaállt az uraság elé:

– Uram, engem kívántál látni, most itt vagyok előtted. Mit akarsz tőlem?

– Nahát, szegény leján, te vagy az, aki olyan jól megfelelt nekem? Akarnál-e a feleségem lenni?

- Akarnék is, nem is! - mondta a leány. Ugye félt, ő szegény volt, az uraság meg rettenetesen gazdag. Aztán mégis azt mondta:

- Leszek!

Az uraság akkor szép ruhákba öltöztette, maga mellé ültette és azt mondta neki:

- Elveszlek feleségül, egy feltétellel: ha megígéred, hogy nem fogsz senkit megtörvényezni nélkülem. Ha megtudom, hogy valakit nélkülem megtörvényeztél, akkor elválunk, nem élünk többet együtt.

- Na, rendben van! - hagyta reá a leány.

Megházasodtak és éltek boldogan sok ideig.

Az uraság nagyon szeretett vadászni. Járt ki az erdőkre, mezőkre. Egy nap, amikor távol volt, odament a házikhoz két ember, keresték a bojért. Azt mondta az asszony:

- Az uram nincs itthon, elment vadászni. Mi a baj, emberek?

Akkor elpanaszolta az egyik ember:

- Nézze, úrnő! Én jót tettem a komámnak. Kölcsönadtam neki a két lovamot, hogy a szántást tudja bévégezni. A kancám lecsitkózott nála. Ő a csitkót visszatartotta, csak a két lovamot adta vissza.

Azt felelte az úrnő:

- Kettőt adtál kölcsön, kettőt kaptál vissza. Így van jól!

Az emberek elindultak haza. Az egyik rossz szívvvel, a másik örömmel, hogy övé lett a csitkócska. Ahogy menegettek, szembetalálkoztak az urasággal.

- Hol voltatok, emberek? - kérte az uraság.

A komák elbeszéltek, hogy s mint volt a dolog a csitkóval, s hogy az úrnő hogy törvényezte el őket.

- Jól van, emberek, menjetek haza, nyugodjatok belé a sorsotokba! - mondta a bojér, és hazament az asszonyához. Így szólt hozzá:

- Asszony, én most elválok tőled! Többet nem kellesz! Ma este rendezünk egy búcsúmulatságot, és többé nem élünk együtt. Amikor elvettelek, már akkor megmondtam, hogy elválok tőled, ha nélkülem törvényezni mersz. Szedd össze, ami neked a legkedvesebb a házban, s eredj vissza apádhoz!

Sírdogált az asszony, mert szerette az urát, aztán elhallgatott. Nagy szándékot tett fel magában! Mikor az embere nem figyelt oda, pálinkát töltött a borába. Az uraság úgy lerészegedett, hogy leesett a földre. Akkor a felesége a hátára vette, s hazavitte az apja házához. Feltette a kemence tetejére, s ő is mellébújt. Reggelt megébredt a bojér, megdörgölte a szeméit:

- Asszony, hol vagyunk?

- Édesapám házánál. Azt mondtad, hogy elhozhatom a házból, ami nekem a legkedvesebb. Te vagy nekem a legkedvesebb a világon, ezért téged hoztalak el.

- Jól van, feleség, menjünk haza!

A bojér s a felesége szépen megbékéltek, megcsókolták egyik a más, s még ma is boldogan élnek, ha meg nem haltak.

*

TÁJSZAVAK JEGYZÉKE:

bojér - földesúr

csitkó - csikó

elcsap - elenged

gunyhó - kunyhó, házacsk

NEMZETI TÁNCSZÍNHÁZ

NAGYTEREM

2024. JANUÁR 7. VASÁRNAP 11:00

Csizmás kandúr - A 30 éves Bozsik Yvette Társulat

JANUÁR 10. SZERDA 19:00; JANUÁR 26. PÉNTEK 19:00

Tűz - Szegedi Kortárs Balett

JANUÁR 12. PÉNTEK 17:00; JANUÁR 16. KEDD 10:30

Apák és fiak - Duna Művészegyüttes

JANUÁR 13. SZOMBAT 11:00; JANUÁR 15. HÉTFŐ 10:30

Hamupipőke - Duna Művészegyüttes

JANUÁR 18. CSÜTÖRTÖK 10:30; 15:00

Vuk - Inversedance - Fodor Zoltán Társulat

JANUÁR 19. PÉNTEK 19:00

Téli tánc - Magyar Nemzeti Táncegyüttes

JANUÁR 20. SZOMBAT 19:00

Érintés paradoxon - Artus - Goda Gábor Társulata

JANUÁR 21. VASÁRNAP 19:00

Viszlát a levegőben! - Budapest Táncszínház

JANUÁR 22. HÉTFŐ 19:00

Toborzó - Magyar Nemzeti Táncegyüttes

JANUÁR 27. SZOMBAT 19:00

Hattyúk tava - Székesfehérvári Balett Színház

JANUÁR 28. VASÁRNAP 19:00

Bál, avagy a táncos mulatság - Bozsik Yvette Társulat

KAMARATEREM

JANUÁR 12., 19., 26. PÉNTEK 10:00; 10:45;

JANUÁR 13. SZOMBAT 11:00

Ringató foglalkozás - Gáll Viktória Emese

ELŐTÉR

JANUÁR 7., 14., 21., 28. VASÁRNAP 10:00

Köketánc - gyermektánc és kézműves foglalkozás

KISTEREM

JANUÁR 13. SZOMBAT 19:30

Táncoló filmkockák - Lakatos János

JANUÁR 14. VASÁRNAP 17:00

Lábujjhegyen - Megyeri Léna - Bösze Ádám

JANUÁR 20. SZOMBAT 19:30

HERMÉSZ - Kovács Gerzson Péter - TranzDanz

JANUÁR 21. VASÁRNAP 19:30

Téli rege - Kulcsár Noémi Tellabor

JANUÁR 25. CSÜTÖRTÖK 19:30

Hajadonok - Duna Táncműhely

JANUÁR 27. SZOMBAT 19:30

Ébredj, kedvesem / Öntudatlan én - Inversedance

www.nemzetitanctaninhaz.hu

Nemzeti
Táncszínház

„JÁRD A SAJÁT TÁNCOD!”

Muharay-s „jó gyakorlat” a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékén

A hagyományörző együtteseket tömörítő Muharay Elemér Népművészeti Szövetség egyik jelmondata és egyben dokumentumfilm-sorozatuk címe – „Járd a saját táncod!” – küldetésük tömör és beszédes kifejezése. Az 1990-ben létrejött szervezet a falusi közösségek örökségmegőrző és továbbadó tevékenységét segíti és koordinálja – kiemelkedő eredményekkel. Ennek méltó elismerése a Szellemi Kulturális Örökség Nemzeti Jegyzékének Jó Gyakorlatok Regiszterébe történő felvételük.

A NEMZETI JEGYZÉK

Éppen huszadik éve, hogy létrejött az UNESCO szellemi kulturális örökség megőrzéséről szóló egyezmény. Ennek végrehajtását segíti az UNESCO Magyar Nemzeti Bizottság Szellemi Kulturális Örökség (SZKÖ) Szakbizottsága, mely a mindenkorri kultúráért felelős miniszter tanácsadó testülete. Ehhez az intézményi háttérrel 2009-ben, a Szabadtéri Néprajzi Múzeum részeként alapított Szellemi Kulturális Örökség Igazgatóság biztosítja, mely a Szakbizottság döntése nyomán elkészíti az UNESCO felterjesztéseket, kezeli a nemzeti listákat, koordinálja a szakmai hálózatokat, s 2012-től a Szakbizottság titkársági feladatait is ellátja.

Az örökség nemzeti szintű kezelésére, a Szakbizottság javaslatára a miniszter két listát hozott létre: a Szellemi Kulturális Örökség Magyar Nemzeti Jegyzékét és a Jó Gyakorlatok Nemzeti Regiszterét. Mindkét jegyzékre maguk az adott örökséggel foglalkozó közösségek nyújthatják be jelöléseiket. Ezeket a Szakbizottság évi két ülésén tárgyalja meg, és előkészíti döntési javaslatait a miniszter számára. Évente egy alkalommal, a Kulturális Örökség Napjai megnyitó ünnepségének keretében kerül sor az elmúlt évben listára került elemek miniszteri kihirdetésére és az ezt tanúsító oklevelek átadására.

Az eddig negyvennyolc örökségelemből álló SZKÖ Nemzeti Jegyzék 2023-ban négy új elemmel bővült, a tíz jó megőrzési gyakorlatot rögzítő Jó Gyakorlatok Regisztere pedig eggyel. Ez utóbbi volt „A helyi kulturális örökség megőrzésének közösségi modellje a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség keretében”.

Az SZKÖ jó gyakorlatok regiszterében több olyan jellegzetesen Kárpát-medencei módszertan is szerepel már (például 2011: táncház módszer, 2016: Kodály-módszer, 2020: élményalapú népi játék- és néptáncoktatás, 2021: hagyományos mesemondás), melyek a hagyományos népi kultúra, ezen belül is elsősorban a folklór (énekes, zenei, szöveges és táncfolklór, valamint hiedelmek, szokások) megőrzését, átörökítését szolgálják. Miben más a Muharay Szövetség által benyújtott felterjesztésben leírt módszertan, miért fontos, hogy a jegyzékre kerüljön?

Mindez kiderül a gondosan és szakértelemmel elkészített felterjesztésből (teljes egészében letölthető a szövetség honlapjáról: <https://www.muharay.hu/index.php?menu=11>), de a Muharay Szövetség mint szervezet, valamint tagegyütteseinek küldetéséből, tevékenységéből is.

*

A MUHARAY SZÖVETSÉG

„Az 1980-as évek vége a közművelődés támogatásának mélypontja volt” – olvashatjuk a szövetség honlapján a megalakulás körülményeiről. A közművelődési intézmények finanszírozása jelentősen lecsökkent ebben az időszakban, és sok munkatársat szélnek eresztettek. Az amatőr művészeti csoportok addigi fenntartói vagy teljesen megszűntek, vagy oly mértékben válságba kerültek, hogy nem tudták folytatni az együttesek támogatását. Ennek hatása különösen a kistelepülések hagyományörző együtteseit érintette rendkívül érzékenyen. A hagyományörző közösségek számára a megoldást az önszerveződés, a civil szervezetté alakulás jelentette, mert az új, kizárólag pályázati formában

elnyerhető támogatáshoz ezentúl már csak így juthattak hozzá. De épp a leghátrányosabb helyzetben lévő csoportok tudták ezt legnehezebben megélni. A finanszírozási nehézségeket csak tetézte, hogy az 1980-as évek végére a hagyományörző együttesek szakmai támogatása (melyet 1949-től a Népművészeti Intézet, majd jogutódjai biztosítottak) is meggyengült a táncházmozgalm, illetve az annak szellemében működő, koreográfus- és művészetcentrikus néptáncmozgalm előtérbe kerülésével. A táncházmozgalm hőskorában a táncházak részéről egyébként is tapasztalható volt egyfajta idegenkedés az elavultnak tűnő, „gyöngyösbokrétás” vagy az ötvenes évek mozgalmi szellemében működő, elöregedett hagyományörző mozgalom irányába.

Szerencsére jónéhányan akadtak, akik ezt másképp látták, értéknek tekintették a nagymúltú hagyományörző együtteseket, akiknek támogatásra van szüksége. Ezt csak egy országos ernyőszervezet létrehozásával lehetett elérni. 1990-ben együttesvezetők, néprajz-, néptánc- és népzene kutatók, vidéki értelmiségiek, Muharay Elemér hajdani együttesének tagjai, és a Népművészeti Intézet volt munkatársai összefogásával meg is alakult a hagyományörzők országos szövetsége, amelynek névadójául Muharay Elemér választották – nem véletlenül.

A szövetség elnöke, Héra Éva szavai szerint „a mára méltatlanul elfelejtett progresszív népi értelmiség képviselője, Muharay Elemér (1901–1960) rendező, néprajzi gyűjtő, a népi együttes mozgalom szervezője. Bartók és Kodály példáját követve abban hitt, hogy »új magyar kultúra« csak a népi kultúra gyökereire

A Muharay Elemér Népművészeti Szövetség Elnöksége

Alapító elnök: Dr. Pesovár Ernő

Elnök: Héra Éva

Elnökhelyettesek: Kishegyi Simon és Varga Albin

Elnökségi tagok: Csíti Gábor, Herczeg Gábor, Hibó Józsefné

A felügyelő bizottság tagjai: Papp János, Péter Tibor

Területi mentorok

Bács-Kiskun megye: Herczeg-Magó Marianna

Dél-Dunántúl: Matókné Kapási Julianna

Nyugat-Magyarország: Varga Albin

Nemzetiségi együttesek: Kishegyi Simon

A Muharay modell az SZKÖ „Jó gyakorlatok” listáján, fotókkal

Csoportkép a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség 25 éves évfordulóján, a Hagyományok Házában, 2014-ben

ből táplálkozhat.”. „A kultúrának pedig minden ember örömét, a közösség összetartozását, mindannyiunk magunkra és egymásra találását is ki kell fejeznie, a legmagasabb szinten, az igazi érték jegyében” – idézte fel mestere hitvallását Muharay egy tanítványa 2011-ben, a névadó emlékére rendezett konferencián.

A másik alapvető eszmény, melyet Muharay és a nevét viselő szövetség tagjai is magukénak vallanak, a „*hagyomány és korszerűség*” egyidejű érvényesítése. Ahogy a szövetség 25 éves jubileuma alkalmából rendezett tanácskozás bevezetőjében is megfogalmazták: „A hagyomány továbbélésének és a népművészettel foglalkozó művészeti csoportok munkájának létfeltétele, hogy szervesen illeszkedjenek napjaink kulturális, társadalmi életébe. A lakóhelyi identitás legbiztosabb alapját a gyökerek, vagyis a szülőföld történetének és hagyományos kultúrájának megismerése, és kortárs, közösségi továbbvitele jelenti. Ez nem »szimpla« hagyományörzés, hanem egy sokkal komplexebb folyamat: (mai divatos kifejezéssel) »örökségesítés«.”.

Tehát a régi szokások, zene és tánc megőrzése a közösségépítéssel összekapcsolódva és az újabb generációkat is bevonva oly módon történik és arra irányul, hogy a követ-

kező generációk is megtalálják azt a hagyományainkban rejlő tudást, amit továbbvisz, ami a jelenben is alkalmazható, éltethető és funkciójában használható. Sebestyén Márta is erre utalt a 30. évfordulás ünnepén: „Kodály Zoltánnak tökéletesen igaza van abban, hogy a kultúrát nem lehet örökölni, hanem minden nemzedéknek meg kell tanulnia az elődöktől s hozzátenni a maga tudását. Ebben rejlik a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség csoportjainak generációkon átívelő, áthagyományozódó tudása és válik a közösségek megtartó erejévé.”.

A felterjesztésben olvasható legfrissebb adatok szerint a Muharay Elemér Népművészeti Szövetség tagságát jelenleg 117 közösség alkotja. A tagszervezetek létszáma változó: van 18 fős, illetve 270 fős csoport is. Ennek alapján a működés közvetlenül nyolc-tízezer főt érint, melyben minden generáció képviselve van.

*

TÁNCHÁZ MÓDSZER ÉS MUHARAY MODELL
Az első évtizedekben kevésbé volt átjárás, sőt esetenként elég nagy volt a szakadék a táncházmozgalom és a „hagyományörző” mozgalom között. Mára a táncházmozgalom intézményesülése, a művészeti iskolák orszá-

gos hálózatának kiépülése, illetve a magasan képzett népzene- és néptáncoktatók számának megnövekedése, és nem utolsósorban az együttesekben bekövetkezett generációváltás nyomán a határok egyre inkább elmosódnak látszanak. Sőt, napjainkra mintha inkább a hagyományörző közösségek tevékenysége lenne a valódi mozgalom, míg a „táncházmozgalom” – legalábbis eredeti jelentésében – egyre inkább a múlté. (A mozgalmi jelleg eltűnése egyébként törvényszerű folyamat a kultúrakutatók szerint, nemcsak a táncházmozgalom, de a beat-, rock-, punk- és más alternatív műfajokhoz köthető szubkulturák esetében is. Lásd pl. Klaniczay Gábor ide vonatkozó írásait.).

Számos példát említhetnénk arra, hogy a hagyományörzők miként integrálták a táncház módszert a saját tevékenységi rendszerükbe, amely a Muharay Szövetség 33 éves működése alatt végül önálló, sajátos és komplex hagyományörzési modellé fejlődött. Ezért kerülhetett külön tételként a SZKÖ nemzeti jegyzékének jó gyakorlatok regiszterébe. A Muharay-s modell legfőbb jellemzői:

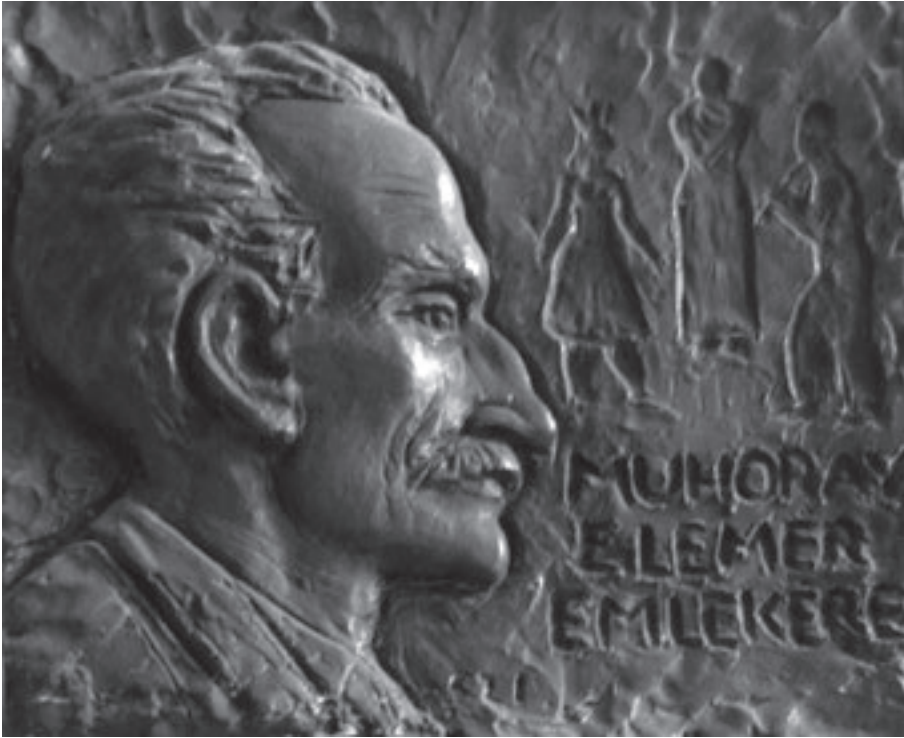
- A tagegyüttesek célja a helyi hagyományok felkutatása és megőrzése, közvetlenül a

„Járd a saját táncod!”
filmek a YouTube-on

„Magyar népi viseletek” filmsorozat
Kovács László YouTube-csatornáján

Szabó Iván: „Muhoray Elemér emlékére” (1981) – dombormű, a Hagyományok Háza aulájában

helyi adatközlöktől, valamint az archívumi, adattári, szakirodalmi adatok alapján.

- A hagyomány közvetlen átadása a fiatalok számára többgenerációs közösségekben valósul meg, tehát valódi közösség szerveződik, nem csupán egy ideiglenesen együtt dolgozó korosztályi csoport.

- A hagyományörző együttesek az intézményes néptáncoktatást is a közösségi mozgalom szolgáltatába tudják állítani.

- Mivel egyre több a fiatal, képzett csoportvezető, oktató, és az együttesek többségében is lezajlott egy generációváltás, az új szemlélettel a régi értékeket sokkal nagyobb hatékonysággal tudják megismertetni, és megtanítani az együttes tagjainak. Mindemellett a színpadra állítás is magasabb színvonalon történik, művészi szempontból is értékes produkciók születnek.

- A jól működő közösségek kreatívak abban, hogy miként tudják az ünnepeiket, sőt hétköznapjaikat is a régi hagyományok szellemében, a népszokásokat felújítva megtartani, megélni.

- A hagyományörző közösségek saját településükön a kulturális és társadalmi élet motorjaként a lokális identitás és a településimázs legfőbb alakítói. Mindez a társadalmi

potenciál mellett sok esetben gazdasági hasznot is hoz a település számára a rendezvények, fesztiválok, kézművesség, viseletkészítés és egyéb tevékenységek révén.

A Muharay Szövetség tagegyütteseinek e sokszínű tevékenységét segíti és fogja össze. Hatékonyan működő civil szervezetként képes arra, hogy a híres néprajzi tájaink legrégebbi, még a „Gyöngyösbokréta mozgalom” keretében alakult hagyományörző együttesei, az 1950-es években, illetve az 1960-as évek végi „Röpülj, páva!” mozgalom nyomán alakult együttesek, valamint a rendszerváltozást követően, a települési civil közösségek megerősödésével, azok bázisán alakult csoportok folyamatos párbeszédét, együttműködését, tapasztalatszerését, biztosítsa, azoknak keretet teremtsen. Így válik lehetővé a különböző szemlélettel, tudáshátterrel és motivációkkal rendelkező csoportok értékeinek, ma is használható módszereinek beépítése a közös módszertanba.

Mindez a sok évtizedes művelődésszervezői tapasztalattal és kiterjedt hazai (és nemzetközi) kapcsolatokkal rendelkező, munkáját rendíthetetlen elhivatottsággal végző elnökszöny (a Martin György- és Prima Primissima díjas Héra Éva, 1979-től a Magyar

Művelődési Intézet, majd a Hagyományok Háza munkatársa, korábban a Folklórfesztiválok Magyarországi Szövetségének elnöke) és a vele együtt dolgozó, hasonló kvalitásokkal, kompetenciákkal rendelkező elnökségi tagoknak, valamint további munkatársaknak köszönhetően évtizedek óta rendkívül hatékonyan működik.

- A szövetség civil szervezetként a többségükben falusi kisközösségeket egy nagy országos kapcsolatrendszerbe csatolja be, így azok egy nagyobb közösség támogatását is élvezik.

- A nagyrendezvények, mint például a kapolcsi Művészetek Völgye „Muharay udvara”, a szentendrei Skanzenben szervezett bemutatók, de a Táncháztalálkozó gálaműsorai és a minősítő műsorok, fesztiválok nemcsak a találkozások és az összetartozás megélésének alkalmai, de egyúttal a nagy nyilvánosság számára is láthatóvá teszik a magyarországi néprajzi tájegységek hagyományait.

- A regionális és országos képzések, tapasztalatszerék kifejezetten módszertani, gyakorlati tudást közvetítenek (kutatás, források használata, gyűjtés, örökségesítés, vezetői ismeretek, tánc- és népzeneoktatás, színpadnavitel – koreográfia, dramaturgia stb.). Ezt egészíti ki a nemrég elindított mentorprogram, amely régiókra bontva, területi mentorok révén közvetlen támogatást tud nyújtani az együtteseknek.

- A szakmai konferenciákon a hagyomány értelmezésével, felhasználásával kapcsolatos társadalmi és kulturális kérdésekről a témában jártas előadók tartanak a tagság számára közérthető formában előadásokat és szemináriumokat.

- Oktatási anyagként és szélesebb körű ismeretterjesztésre is alkalmas a szövetség módszertani kiadványsorozata (5 kötet), az online, szabadon hozzáférhető „Magyar népi viseletek” 11 részes dokumentumfilm-sorozat (főszerkesztő: Héra Éva, rendező-operatőr: Kovács László), valamint a „Járd a saját táncod!” című táncfilmsorozat.

- A szövetség szerteágazó munkáját a mai kor követelményeinek megfelelően a közösségi média segítségével is nyilvánossá teszi honlapján, Facebook oldalán és YouTube csatornáján (utóbbi összesen 211 filmet tartalmaz).

- A Muharay Szövetség által országos szinten összefogott hagyományörző közösség a szokások megőrzésére racionális tervekkel rendelkezik. A megőrzésben az önkormányzat, a civil szervezetek, és más helyi szereplők feladatait is pontosan meghatározzák.

Olyan hagyományörző mozgalmat építenek, melynek célja nemcsak a hagyományok színpadra állítása, hanem mindazoknak a tradícióknak a megismerése, ápolása és terjesztése, melyek az egészséges közösségek, a társadalmak összetartói szerte a világon.

Juhász Katalin

SIKERES PÁLYÁZAT – Örömmel jelenthetjük, hogy a 2023. december 4-én kelt támogatói okirat tanúsága szerint a „...folkMAGazin magas színvonalú megjelenése, terjesztése és honlapfejlesztése” című projektünkkel sikerrel pályáztunk a **Magyar Kultúráért Alapítványhoz**. Így reményünk van arra, hogy az NKA-pályázataink mellett a Petőfi Kulturális Ügynökség által kezelt új fajta támogatással – az emelkedő előállítási és postaköltségek ellenére – változatlan színvonalon leszünk képesek megszolgálni olvasóink megtisztelő figyelmét. (A szerk.)

**PETŐFI
KULTURÁLIS
ÜGYNÖKSÉG**

TÁNCHÁZAK ÉJSZAKÁJA

XXXIV. ORSZÁGOS SZEZONNYITÓ TÁNCHÁZ

2023. SZEPTEMBER 9.

FONÓ BUDAI ZENEHÁZ

1116 BUDAPEST, SZTREGOVA U. 3.

SZERKESZTŐK: ÁRENDÁS PÉTER ÉS BUSAI NORBERT

– ORBÁN MIKLÓS KÉPRIORTJA –

TÁMOGATÓK: NKA NÉPMŰVÉSZET KOLLÉGIUMA, HALMOS BÉLA PROGRAM KOLLÉGIUM, PETŐFI KULTURÁLIS ÜGYNÖKSÉG, HUNGARIKUM BIZOTTSÁG

Karácsonyi ízportya európai tájakon

Karácsony közeledtével a háziasszonyok, sőt az egész család egyre többet gondol az ünnepi menüre; tervezgetnek, beszerző körútra indulnak, aztán kezdődik a nagy sütés-főzés. Hogy a karácsonyi asztalra végül mi kerül, azt ma már nem feltétlenül a hagyományok, hanem az asztalt körülülők határozzák meg. Rovatunkban korábban már többször esett szó a magyar, és a környező nemzetek tradicionális karácsonyi ételeiről, süteményeiről. Ezúttal tágítva a kört, európai gasztrotúrára indulunk.

A karácsonyi asztal szokása a messi múltban gyökeredzik, és szerteágazó kapcsolatai vannak a különböző népek körében. Európában az ünnepi asztal hagyományainak egyes elemei egészen az ókorig visszakövethetők. Ilyenek lehetnek a római Saturnalia, Vota, Compitalia ünnepén a különböző áldozati szokások, mint például természetfeletti lényeknek éjszakára terített asztal, vagy a különféle antik gyökerű termékenységvarázsló áldozati cselekmények. Germán és szláv területeken egyaránt lehetnek helyi, ősi hagyományai is a halottak, ősök meghívásának, megvendégelésének vagy a jövő évi termékenységet biztosító agrármágiciának a téli napforduló idején. Európában a karácsonyi asztal legteljesebb formájában ott maradt meg, ahol a karácsonyfa nem terjedt el, tehát elsősorban szláv területen.

A karácsonyi asztal hagyományai minden népnél másképpen alakultak, de sok közös vonásuk is van. Ilyenkor még a legszegényebb családok is igyekeznek gazdag asztalt teríteni, hiszen már maga az ünnepi étkezés előrevetíti a jövő év bőségét, de a hagyományos karácsonyi ételek egyenként is mind szimbolikus jelentést hordoznak. A terítés, a dekorációs elemek, az ételek elkészítése, és általában a karácsonyi előkészületek is mind rituális jellegűek és szimbolikus-mágikus tartalmak hordozói. Sok népnél a mágikus számoknak is jelentősége van: tizenkét fogásból áll a vacsora, tizenháromféle desszert kerül az asztalra.

„Nemzetközi vonatkozású karácsonyi eledel a hal, mely a szentestén szinte elmaradhatatlan, csupán fajták szerint változik az egyes országokban. Legkedveltebb a ponty, mely a szentesti vacsora első fogásaként szerepel Hollandiában, Lengyelországban, Galíciában, Csehországban, Szerbiában és Romániában. Hazánk egyes vidékein is hallal kezdődik az ünnepi vacsora. Az oroszok skerlettet esznek; a skandináv államokban, különösen az északi vidékeken van egy halétel, melynek pusztá szagától a halzsírhoz nem szokott nyugati embert az ájulás kerülgeti (*lutefisk*). Ott azonban elengedhetetlen a szentestén, hogy az uraság és a cselédség együtt költi el a vacsorát és pedig éppen a konyhában, hol a szag legintenzívebb. Angliában

szintén a ponty van divatban. A francia, spanyol és olasz tengerparton inkább a tengeri halat kedvelik. Portugáliában ecettel és fokhagymával elkészített friss tengeri halat fogyasztanak. Dél-Olaszországban az angolnát kedvelik karácsonyi eledelül.” – olvasható a *Tolnai Világlapja* egyik 1924-es számában.

A hal után a következő leggyakoribb fogás a szárnyas. Angliában, Franciaországban, Olaszországban és Spanyolország déli részén ez a karácsonyi pulyka. Németországban és Dániában a sült liba vagy kacska a karácsonyi pecsenye. Angliában ezen kívül van még egy egészen speciális karácsonyi szárnyas, a hizlalt hatyú. Észak-Európában gyakori a bőrös sertéssült, míg Itáliában és a balkáni országokban a bárány is kerülhet a karácsonyi asztalra. A pecsenyék után a hagyományos karácsonyi kalácsok, sütemények, pudingfélék következnek, ezekből igen gazdag választék szerte Európában, s egy-egy nagyobb régióon belül vagy a szomszédságban élő népek hagyományos karácsonyi ételféleségei között rengeteg hasonlóság, átfedés figyelhető meg.

*

SVÉDASZTAL NEMCSAK SVÉDEKNEK

A skandináv népek körében mindenütt szokás volt, hogy a karácsonyi napokban egy asztalt gazdagon megraktak hideg és meleg étel-ekkel, amelyekből a család és a vendégek tetszés szerint falatozhattak. Ennek elnevezése a norvégoknál *julebord*, a svédeknek *julbord* (azaz „karácsonyi asztal”), míg a dán *julefrokost* szó „karácsonyi ebédet” jelent. Manapság az ilyen típusú vendégséget inkább a munkahelyek, illetve baráti közösségek szervezik meg évszázad ünnepi összejövetelként, még karácsony előtt. Olyan elterjedt lett ez a szokás, hogy az éttermek, a taxisok és a komptársaságok is komoly hasznot termelnek ezekből az általában fergeteges mulatozással végződő összejövetelekből. A *julebord* alkalmával általában hagyományos karácsonyi ételeket szolgálnak fel. Ezek közé tartozik a rizspuding (*risengrod*), a sertéssült [*lásd Dániánál*], a sózott bárányborda (*pinnekjøtt*), a fűszeres kolbász (*medisterpølse*) és a jellegzetes lúgozott hal (*lutefisk*). A húsféléket tálalhatják savanyú káposztával (*surkål*), kel-

Svéd családi „julbord”

*

„Lutefisk”

Lutefisk (norvég/svéd lúgozott hal) – kalandvagyóknak

A norvégok, svédek, finnek, dánok karácsonyi ételei közül, szokatlanságával messze megelőz minden fogást a lutefisk, a tömény lúgoldatban áztatott, kimosott és főtt hal, amelynek már a szaga is menekülésre készítheti az idegenből érkezett vendéget, de kocsonyaszerű állaga sem ígér sok jót, mégis sokan szeretik, és minden halboltban árulják. Az ételről már egyes XV. századi források is megemlékeznek, melyek alapján a svédek és a norvégok is magukénak vallják. Eredetére kétféle magyarázatot szoktak adni. Az egyik legenda szerint a XV. században egy család egész tétre elraktározott szárított tőkehalára ráégett a fáépület, amely utána megázott. Mivel más élelmük nem volt, a hamuból kioldódott lúgban (kálium-hidroxid) ázott halat voltak kénytelenek elfogyasztani. Egy másik történet szerint a halászok magas nyírfa állványokon szárították a tőkehalat, amikor egy vad viking törzs megtámadta és felgyújtotta a falujukat. Szerencsére egy hatalmas eső eloltotta a tüzet, a szárított halak a hamus, lúgos tócsában áztak napokig. Az éhes vikingeket ez nem riasztotta vissza attól, hogy a halat megegyék.

A recept: A szárított fehér húsú halat 6-7 napig naponta cserélt jéghideg vízben áztatják. Ezután 10 liter vízben 40-50 gramm nátrium-hidroxidot oldanak fel és beleteszik a halat, hogy ellepje (a nátronlúg helyettesíthető 4 liter nyírfahamuból 10 l forró vízzel kinyert hamulúggal). Ekkor – hogy a mérgező lúgot eltávolítsuk a halból, újabb 2-3 nap áztatás következik tiszta, váltott vízben. Ezzel kész is a lutefisk, amely nemcsak penetráns szagot áraszt, de bizarr állaga és háziszappan íze van, ezért mindenféle finomsággal – sült szalonnakockákkal, kecskesajttal, olvasztott vajjal, borsópörkölttel, fehérmártással – körítve fogyasztják.

*

DÁNIA: BŐRÖS SERTÉSSÜLT PÁROLT KÁPOSZTÁVAL

Dániában a karácsonyi vacsorát december 24-én (szenteste) fogyasztják el. A hagyományos főétel kacsá-, liba- vagy sertéssült. A libát és a kacsát megtöltik almából és aszalt szilvából álló töltelékkel, mielőtt forró sütőben megsütik. A *flæskesteg*, a sült sertéshús dán változata Dánia egyik fő nemzeti étele. Amióta az 1860-as évek ipari forradalma nyomán elterjedtek a konyhai fatüzelésű tűzhelyek, a korábbi nyárson- és rostonsütés helyett már sütőben készült ez a bőrrel együtt sült sertéssült. A hagyományos recept szerint egy jókora darab bőrös karaj vagy lapocka bőrét éles késsel csíkosra beirdalják, sóval bedörzsölik, megborsozzák, a vágásokba babérlevelet és szegfűszeget tesznek, majd forró sütőben megsütik, úgy, hogy a

Dán „flæskesteg” körettel

bőr ropogós, omlós pörccé váljon a hús tetején. A sültöz hagyományosan főtt és karamellizált aprószemű burgonyát (*brunede kartofler*) fogyasztanak köretként. Utóbbihoz egy serpenyőben, erős lángon világosbarnára olvasztják a cukrot, jókora adag vaját adnak hozzá, az előfőzött krumplikat jól átfogatják, és pirulásig sütik. Hozzá párolt vörös káposzta (*rødkål*) is dukál, ez elmaradhatatlan a karácsonyi sertés- vagy kacsasült mellől.

A főételt desszertként a *risalamande*, vagyis rizspuding követi, melyet meggy- vagy eperszósszal tálalnak (receptjét lásd az édességeknel). A pudingban szokás egy egész mandulaszemet elrejtetni, és aki megtalálja, az kis ajándékot kap.

*

Rødkål (dán karácsonyi párolt káposzta) – kipróbáltam, tényleg finom!

Fél kg apróra vágott vörös káposztát egy evőkanál vajon addig párolunk, amíg össze nem esik. Ekkor hozzáadjuk egy kezeletlen narancs lereszelt héját és levét, fél dl almaecetet, 1 tk szárított kakukkfűvet, 2 babérlevelet, egy fahéjrudat és egy csipet vaníliacukrot. Kb. 25-30 perc alatt puhára pároljuk, majd tálalás előtt egy ek mézzel, 2 ek ribizlizselével, sóval és frissen őrölt borssal ízesítjük. Narancs helyett reszelt vagy vékonyra szeletelt alma is kerülhet a káposztába, és természetesen a ribizlizselé is helyettesíthető valamilyen savanykás lekvárral, dzsemmel. Én az almás változatot 100%-os almalével is szoktam dúszítani, és német mintára néha egy leheletnyi őrölt szegfűszeget is szórok a káposztához.

*

LENGYELORSZÁG, LITVÁNIA, NYUGAT-UKRAJNA: A TIZENKÉT FOGÁSOS SZENTESTEI VACSORA

Az egykori Lengyel-Litván Unió területén élő népek hagyományosan tizenkét fogásos vacsorával emlékeznek meg Jézus tizenkét tanítványáról. A hagyományt különösen a mai Lengyelországban ápolják, ahol nemcsak tizenkét, de tizenhárom fogás is előfordul (ilyenkor a tanítványok mellett Jézus is beleszámít a „létszámba”).

Lengyel „wigilia potrawy”

A böjt ekkor még érvényes, ezért tilos a hús, tojás vagy tej (beleértve a sajtot is) fogyasztása, így főként hal-, gomba- és különféle gabonaételek szerepelnek a menüben.

Az első fogás gomba-halleves, a lengyeleknél *barszcz* (ukránoknál *borsc*). A halételek általában pontyból vagy csukából, Litvániában heringből készülnek. A litvánoknál *silke su morkomis* (hering sárgaréppával) vagy *silke su grybais* (hering gombával) a leggyakoribb hagyományos karácsonyi halas fogás. Savanyú káposztát (lengyelül: *kiszona kapusta*, ukránul: *kisla kapústa*) erdei gombával, szárazbabbal, vagy borsóval gazdagítják.

Az asztalról nem maradhat el a sokféle töltelékkel (káposzta vagy savanyú káposzta, gomba, mák) töltött derelye (lengyelül *pierogi*, ukránul *varenyky*, litvánul *auseles*).

Lengyelországban és Nyugat-Ukrajnában lekvárral töltött fánkot (lengyelül *paczki*, ukránul *pampushky*) szolgálnak fel desszertként, Litvániában azonban az édes ételeket nem tartják illőnek az est ünnepélyes hangulatához. Italként gyakori az aszalt (Ukrajnában akár füstölt) gyümölcsből készült kompót és a kisiel (litván *kisielius*), ami egy keményítővel, régebben zabliszttal sűrített nyákszerű folyadék. Az ukrainai katolikusok és ortodox keresztények jellegzetes karácsonyi desszertje a kutia, amely egy mákos-mazsolás édesség, sokféleképpen készíthető. A mák Európa keleti felében széles körben használt karácsonyi alapanyag, mert a vele készült ételek minden népnél a bőséget és a jólétet szimbolizálják.

A vacsora megkezdése előtt a család minden tagja megmossa az arcát, kezét és lábát hideg vízben, mondván: „Légy egészséges, mint ez a víz!”. Ezután a család közösen imádkozik, és a családfe minden jelenlévőt mézzel ken meg, keresztet vetve a homlokára, mondván: „Az Atya, a Fiú és a Szentlélek nevében: legyen édes és sok jó dolog az életben és az új évben!”.

A karácsonyi vacsorát általában gyertyafényben tartják, és este kezdődik, miután az első csillag megjelenik az égen. A csillag Jézus születését szimbolizálja a keresztény hagyományokban és az elhunyt ősök lelkét a kereszténység előtti hiedelmek szerint.

Lengyelországban, Litvániában és Nyugat-Ukrajnában mindig hagynak egy plusz terítéket az asztalnál, mert a néphit szerint északa a család eltávozott tagjainak szellemei látogatnak a házba.

*

KARÁCSONYI ÉDESSÉGEK

Nincs karácsony édességek nélkül – ez az alapelv Európa minden népének ünnepi menüjében érvényesül. A díszesen megformált és/vagy gazdagon töltött kalácsfélék, az aszalt gyümölcsös, mákos, diós, mandulás kevert mézes tészták, a különféle aprósütemények, vagy a karácsonyi puding Európa-, sőt világszerte rengeteg válto-

Provence-i „les treize desserts de Noël”

zatban készülnek ilyenkor. Ezekből mutatok be az alábbiakban néhányat, egy-egy recepttel együtt.

*

PROVENCE: LES BLANDO TREIZE DESSERTS, A TIZENHÁROM KARÁCSONYI DESSZERT

Provence-ban a hagyományos karácsonyi étkezés (*le gros souper* = a nagy vacsora) egy tizenháromféle desszertből összeállított rituális fogással zárul, amely Krisztust és tizenkét apostolát jelképezi. Az ételt hagyományosan karácsony estjén tálalják, és három napig az asztalon hagyják. Fontos szabály, hogy minden vendégnek meg kell kóstolnia mindegyiket. A desszertek száma mindig tizenhárom, de a pontos tételek helyi vagy családi hagyományoként változnak.

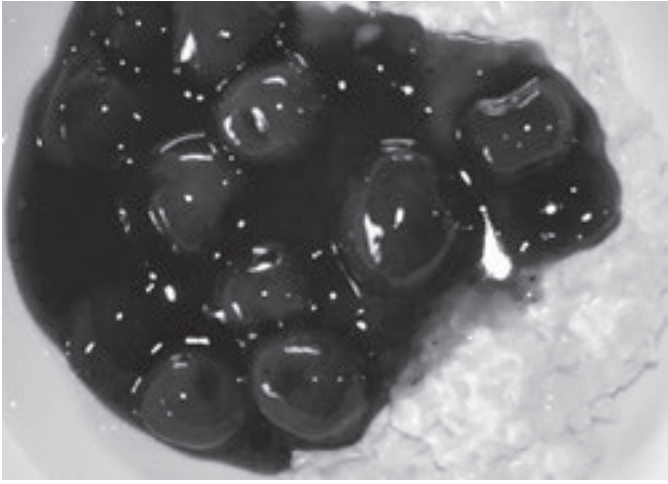
Az aszalt gyümölcsök közül legelső a *les quatre mendiants* (a négy koldus), vagyis a koldusrendekhez kötődő csemegék: mazsola (domonkosok), szárított füge (ferencesek), dió (Ágoston-rend) és mandula (karmeliták). A datolyafélék Krisztus életének helyszíneire emlékeztetnek. A spanyol *turrón* rokona a kétféle nugát – *nougat noir au miel*: mézzel és mandulával készült kemény „fekete”, valamint a *nougat blanc*: cukorral, tojással, pisztáciával, mézzel és mandulával készült puha, „fehér” –, mely a jót és a rosszat szimbolizálja. A *pompe à l'huile* narancsvirágvízzel és olívaolajjal készült briós. Jellegzetes és hagyományos francia édesség a *Calissons d'Aix* (mandulapüréből és kandírozott dinnyéből készült marcipánszerű cukorka) A tizenhárom desszert között szerepelhetnek még friss gyümölcsök (alma, körte, szőlő, narancs, mandarin), kandírozott gyümölcsök, aprósütemények (ostya, kekszfélek) és birsalmasajt is.

*

RISALAMANDE – A DÁN KARÁCSONYI RIZSPUDING ÉS ROKONSÁGA

A *risalamande* hagyományos dán desszert, amely tejszínhabbal, cukorral, vaníliával és aprított mandulával kevert tejberisz. Hidegen, meleg vagy hideg cseresznyeszósszal díszítve tálalják. A tejberisz (*risengrod*) népszerű hétköznapi fogás, de a hagyományos karácsonyi vacsora meleg előetele is. Egyes vidékeken az is szokás, hogy december 23-án egy nagy adag tejberiszt készítenek vacsorára, melynek egy részét félreteszik, és abból készítik el a karácsonyi rizspudingot. Az összes skandináv országban elterjedt hagyomány szerint a forró rizspudingot a karácsonyi manók is szeretik. Ezért a gyerekek este kiraknak egy tál rizspudingot, amely reggelre eltűnik (a szülők gondoskodnak erről); ez bizonyítja a manók létezését. A desszertben szokás egy egész mandulát elrejtetni, amelynek szerencsés megtalálója ajándékot kap, például marcipánmalacot, csokoládészívet vagy egy kis játékot.

A rizspuding Svédországban, Finnországban és Norvégiában is kedvelt karácsonyi étel, hasonló módon készül és hasonló hiedelmek fűződnek hozzá. A svédek kockára vágott narancsos és félig felolvasztott, fagyasztott bogyós gyümölcsökkel díszített változatát is kedvelik, a mandula megtalálója pedig a néphit szerint a következő karácsony előtt megházasodik. Finnországban málna (vagy akár

Dán rizspuding cseresznyeszósszal

vörösáfonya) pürével vagy mazsolakompóttal találják, a mandulaszem megtalálója pedig egész évben szerencsés lesz. A norvégoknál rizskrémnak nevezik a desszertet, a szószot pedig málnából vagy eperből készítik rá. A mandulaszem megtalálója itt ajándékot kap.

*

Risalamande (dán rizspuding) recept

1 liter teljes tejből és 2,5 dl rövid szemű rizsből csipet sóval főzzük tejberezist és teljesen hűtsük ki (előző nap is elkészíthető). 150 g héjatlan mandulát durvára vágunk, egy szemet egészben hagyunk. Két vaníliarúd belsejét kikaparjuk és két evőkanál cukorban jól elkeverjük. Fél liter hideg tejszínt lágy habbá verünk, majd a vaníliás cukorral és a mandulával együtt (ne felejtsük ki az egész szemet) óvatosan a hideg rizsbe forgatjuk. Egy órára hűtőbe tesszük, majd forró cseresznyeszósszal találjuk.

A szószhoz fél kg friss vagy fagyasztott, kimagozott cseresznyét 100 g cukorral, egy csésze vízzel, 1 fahéj- és egy félbevágott vaníliarúddal, kevés narancshéjjal néhány percig kevergetve összefőzzük. Adhatunk hozzá fél csésze portóit vagy vermutot, vagy negyed csésze brandyt is. Ha friss cseresznyéből készül, akkor forrón üvegekbe töltjük, és lezárjuk (karácsonyig eláll). A szószot 2 ek burgonyakeményítővel sűrítjük be a szokásos módon.

*

SPANYOL TURRÓN ÉS OLASZ TORRONE – A DÉLNYUGAT-EURÓPAI KARÁCSONYI ÉDESSÉG

Ez a halvára emlékeztető, nugát jellegű édesség mézből, cukorból és tojásfehérjéből készül, pirított mandulával vagy más diófélékkel. Általában négyszögletű tömbbé, ritkábban kerek tortaformára alakítják. A turrónt Spanyolországban, Portugáliában, Olaszországban, Dél-Franciaországban és Latin-Amerika országaiban karácsonyi desszertként fogyasztják. Legrégibb ismert receptjét a XVI. századi *Manual de Mujeres* (Női kézikönyv), tartalmazza, eredete

Spanyol „turrón blando”

Spanyol „turrón duro de almendras”

azonban valószínűleg jóval korábbi. Az ókori rómaiak *cupedia* vagy *cupeto* nevű édessége, amelyről a római költők is megemlékeztek, nagyon hasonló jellegű lehetett.

A hagyományos spanyol turrónnak két fő típusa terjedt el. A *turrón duro* a mandulaszemeket egészben tartalmazza, és az azokat körbevevő nugát réteg kemény. A *turrón blando*-hoz őrölt mandulát használnak, és ezáltal lágyabb.

Az olasz *torrone* változatai abban különböznek a spanyoltól, hogy az édességben kisebb arányban használnak olajos magvakat. A hagyományos változatok összetételükben, textúrájukban és ízükben (citrusos, vaníliás stb.) is sokfélék, tájanként eltérő receptek szerint készülnek.

*

Turrón duro

Egy vastagfalú edényben, alacsony hőfokon összeolvasztunk 150 g mézet 150 g kristálycukorral. Ha elkezd buborékozni, még főzzük néhány percig, majd vegyük le a tűzről.

1 tojás fehérjét elhabarunk, majd a mézes masszához keverjük. Visszateszük a tűzre és addig főzzük, míg az állaga karamellszerű nem lesz. Ekkor 250 g héjatlan, előzőleg megpörkölt egész mandulát keverünk hozzá, kissé hűlni hagyjuk, majd a masszát egy sütőpapírral bélelt tepsibe vagy püspökkenyér-formába öntjük, elegyengetjük, és legalább 5 órát állni hagyjuk.

A turrónt gyakran teszik két ostya közé. Ez esetben az egyik ostyalapot a sütőpapírral bélelt edénybe rakjuk, arra jön a massa, és a tetejére egy másik lapot nyomunk. Hogy szép tömör legyen, egy deszkával kicsit le is nyomhatjuk.

*

Turrón blando

Először a mandulát kell előkészíteni. 300 g héj nélküli pörkölt mandulát ledarálunk, vagy ha őrölt mandulánk van, serpenyőben óvatosan, folyamatos keverés közben kicsit megpirítjuk.

Egy vastag falú edényben alacsony lángon összeolvasztunk 100 g kristálycukrot és 200 g mézet. Ha a cukor teljesen felolvadt, levesszük a tűzről, és hozzáadjuk a már előtte felvert tojásfehérjét. Ha már összeállt a massa, egy csipet fahéjat, és egy citrom reszelt héját keverünk hozzá. Visszateszük a tűzre, és folyamatos kevergetés mellett addig főzzük, míg karamellszerű nem lesz az állaga. Ekkor hozzákeverjük az őrölt mandulát, és sütőpapírral bélelt formába öntjük, tetejére is sütőpapírt teszünk, és deszkára helyezett súllyal lenyomjuk. Legalább 5 órát hagyjuk hűlni, de az a legjobb, ha egy egész napot várunk vele a szeletelésig.

*

Minden kedves olvasónak ezúton kívánok áldott, békés karácsonyi ünnepeket, szeretteik körében elfogyasztott, ínnyükre való finomságokkal!

Juhász Katalin

ENGLISH TABLE OF CONTENTS

Page 3 New publication: **Traditional music of Magyarország/Suatu: fiddler Vintila Márton's (aka "Szel Marci's") melodies** by Mihó Attila, Árendás Péter, Nyitrai Marianna. *Hagyományok Háza*, Budapest, 2023. Magyarország, a village in Transylvania's Mezőség region, is situated 36 km east of Kolozsvár/Cluj-Napoca. This publication examines tunes recorded there mainly by Kallós Zoltán between 1962 and 1978, many of the tunes have vocal variations. The volume, meant for use in folk music instruction, includes vocal and instrumental melodies, transcriptions, studies on performance style, photographs and original recordings. Announcement by Árendás Péter.

Page 4 A farewell to Sára Ferenc (1961 – Oct 2023). One of Feri's filmed documents of dancing in Transylvania's Gyimes region, a local dance event known as an 'old folks' ball' – provides the framework for remembering Feri and his life-work: the **traditional dance and music of Gyimes**. **Sára Ferenc** and his wife Varga Zsuzsanna moved from Hungary to Gyimes in the 1990s "to be there and live together with the people and their traditions... knowing that the music and the dance is one with the people and the life that they live". Also recalled here is a choreography Feri did for the Hungarian State Folk Ensemble which paid tribute to the music of traditional Gyimes fiddler Pulika János. Link to the documented dance is provided in the Hungarian piece. By Redő Júlia.

Page 6 Interview with **folksinger, ethnographer, university lecturer Lovász Irén**. Irén grew up in Balatonszabadi, studied music and ethnography and went on to a successful career as a folk singer and ethnographer interested in exploring the inherent content and healing power of the songs she sings. She tells about teachers that have influenced her work, her trips to Moldavia to collect songs in the 1980s, her recordings, musicians she has worked with, concerts and awards. By Grozdits Károly (first published in SiópArt 2023/4).

Page 10 Éri Pityu (1953–2023) – on the occasion of what would have been **folk musician Éri Péter's** 70th birthday, an old friend recalls milestones of their friendship: a concert played together in 1973, working with Tilos Radio, when they were ethnography students together at university, working with Péter's mother ethnographer Borbély Jolán, conversations during Ladikos Folk Music Festivals, Muzsikás Ensemble's album "*Ősz az idő*", working together on the double album of traditional Gypsy songs "*Dimó Dalai*", Pityu's radio program, and his tune "*Betyárnóta*" [*Outlaw Song*]. By Kiss Ferenc.

Page 14 Changes in the Hungarian town of **Mezőkövesd and Matyó folk costume from the 19th century to the present. Part 3**. This study – part of a diploma project – was inspired by the author's family connections to this town in northeastern Hungary's Borsod-Abaúj-Zemplén County. 'Part Three' concentrates on specifics of the traditional costume with surrounding customs and social rules – for the **wedding**, costume of married persons, for old age and at death. Also discussed is style of decoration for the traditional costume. By Murányi Márta Anna.

Page 18 New publication: Berecz András: *Kaptárbotlás* [**Berecz András' Hungarian, Chuvash, Turkish and Tuva tales**. With illustrations by Szepešs Béla. POKET Publishing, Budapest, 2023]. 33 tales collected by Berecz András. Printed here is a speech heard at the book launch celebration on October 5th, 2023 at Hungarian Heritage House in Budapest. "...According to the Hungarian Catholic Lexicon: A tale is a narration with the aim of presenting an imaginatively demonstrated truth: an illustration of a moral theme or concept... good and bad are always fighting one another and good always wins..." By Iancu Laura.

Page 22 New publication: Nagy Károly Zsolt: **Kunkovács**. MMA Kiadó, Budapest – 2023. A biographical monography and photo album on the work of photographer and anthropologist, Kunkovács László (born Gyomaendrőd, Hungary 1942). "**A photographer dedicated to ethnography**", the volume contains three sections: 95 pages tracking Kunkovács's career, 200 pages of photographs (mainly black and white), with a selection of related professional literature. Announcement by Tüskés Tünde.

Page 27 Book review: Oein DeBhairduin: **Folk Tales of the Irish Travellers – Hungarian edition**. The Irish travellers / Mincéirí / Pavee are Ireland's nomadic ethnic group that make up about 50,000 folks – or nearly 1% of Ireland's population. They themselves refer to the other Irish people as 'settlers', amongst whom they lived peacefully until about 1960. The majority of Mincéirí lived in tents or wagons and travelled along with the carnivals, markets or fairs. Important to their cultural identity is music, singing and story telling. Traditionally they made a living from trade and hand craft, with the advancement of industrialization and use of plastics however, many lost their livelihood. The government, rather than offering them support, began to view them as a problem. Tales were told in the home, over a cup of tea, etc. The tale printed here is a reminder that grief can leave one paralyzed by apathy and loss if one remains in it for too long. Here are the author's foreword for the Hungarian edition and one tale.

Page 30 **Molnár Technique** – conversation with Ónodi Béla on his upcoming book to be published jointly by Budapest's Hungarian Heritage House and Slovakia's Kosice County Cultural Center. Most serious Hungarian folk dancers have at least heard of the Molnár Technique which is apparently a series of exercises – **a method – designed to assist folk dance movement training and strengthen folk dancers**. Dancer and choreographer Molnár István (1908–1987) developed this method in the mid 1900s. It has been part of the curriculum at the Hungarian Academy of Dance since 2010. In 2002 when Ónodi Béla left active folk dance performance he decided to keep in shape using the technique – now an expert on the technique, he teaches it at the Hungarian Academy of Dance and gives workshops. The upcoming publication is aimed for use by both folk dancers and classical dancers. With Ónodi Béla, co-author of the volume is dancer, dance educator, choreographer Libuša Čizmarík Bachratá based in Bratislava, Slovakia. By Busai Norbert.

Page 32 Conversation with **Salamon József "Sala", founder and director** of a Hungarian folk dance and music camp – **Csispke Tábor** – held every summer since 2007 in **Michigan, USA**. Nowadays the camp, which has evolved into a family camp, hosts some 160-170 participants mostly of Hungarian background. Teaching staff is brought over from Hungary or Transylvania. Sala, originally from the village of Gyergyótölgyes / Tulgheş in Transylvania, danced professionally in the Transylvanian ensembles for many years before arriving to the US in 1999. With regards to the future of the camp he says: "...[to lead the camp] someone with a vision is needed, someone others trust and will follow... someone who is willing to work without complaint and competition, and can pull the others along..." By Antal-Ferencz Ildikó – first published on: 777bloghu/2023/07/15.

Page 42 **Food and tradition** – Having several times covered Hungarian traditional Christmas foods and meals, this issue offers information on **customary Christmas fare from other parts of Europe**. Topics: In many places in Europe, as in Hungary, fish is an important component of the meal on December 24th; The traditional Swedish *smörgåsbord*; In Poland, Lithuania and Western Ukraine the meal on December 24th has 12 courses; In Provence (France) the Christmas meal is completed by a spread of 13 different holiday desserts. Recipes included are: Norwegian/Swedish "*lutefisk*", Danish Christmas pork roast, Danish red cabbage, Danish rice pudding, Italian/ Spanish torrone (turrón). By ethnographer Juhász Katalin.

Sue Foy

folkMAGazin

2023/6, XXX. évfolyam, 6. szám

Megjelenik évente 6+1 alkalommal

Kiadja a Táncház Alapítvány

Alapítványi gondnok: Nagy Zoltán
Kuratóriumi tagok: Sándor Ildikó, P. Vas János

Felélős szerkesztő: Grozdits Károly

Tervező-szerkesztő: Berán István

Munkatársak:

Bede Judit, Gósi Anett,
Juhász Katalin, Kóka Rozália,
Széki Soós János

Budapest, I. ker., Szilágyi Dezső tér 6.

Lévélcím: 1253 Budapest, Pf. 71

Tel./fax: (36.1) 214-3521

folkmagazin@tanchaz.hu

www.folkmagazin.hu

Porszinter Nyomda

Tel.: 1/388-7632

ISSN - 1218 - 912X

Bankszámla-szám: 11701004-20171625

Külföldről: OTP I. ker. fiók, 1013 Budapest,

Alagút u. 3. Hungary; Táncház Alapítvány

IBAN: HU28 BIC(SWIFT) KÓD: OTPVHUHB
11701004 20171625 00000000

Támogatónk a Nemzeti Kulturális Alap
Népművészet Kollégiuma

Belső borító: Sinkó Veronika grafikája Kóka Rozália „Hol volt, hol nem volt...” című sorozatához (36. oldal)

Sinkó Veronika képzőművész kiállítása január közepéig tekinthető meg a Fonó Budai Zeneházban (1116 Budapest, Sztregova u. 3.)

Halmos Béla Program Nap

2024. január 28. Hagyományok Háza

szakmai előadások | gyerekprogramok | koncertek

20236

2023/6 • XXX. évf. 6. szám

FOLKMAĞAZIN³⁰

Nemzeti
Kulturális
Alap